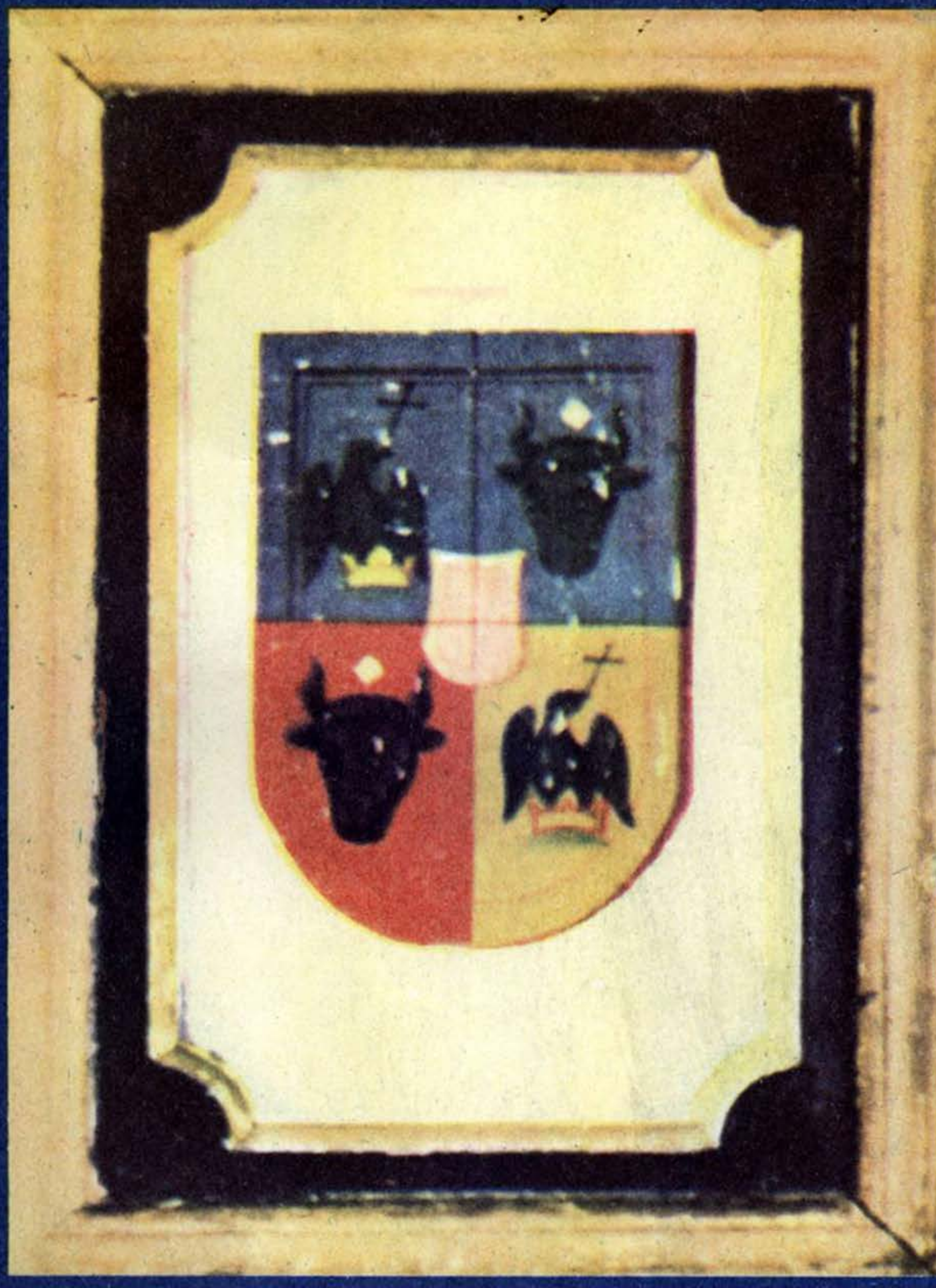

magazin istoric

ANUL XIX NR. 1 (214) IANUARIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 1 (214)
ianuarie 1985

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Sub semnul marilor idei novatoare :
Ştefan Ştefănescu **2**

Strălucită afirmare a prestigiului ştiinţei şi culturii româneşti contemporane **7**

Neaşteptatele dezvăluiri ale arhivelor americane despre un celebru manuscris românesc de istorie medievală :
Virgil Cândea **10**

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului. Luptă şi jertfă pentru eliberarea Ungariei (II) :
Gh. Zaharia, Ion Cupşa, Traian Popescu-Tracipone **19**

Istorici străini despre Unirea din 1859: W.G. East, T.W. Riker, Paul Henry **26**

Amintiri contimporane (V) :
V.A. Urechiă **29**

10 iunie 1587. Un moment cu rezonanţă pentru unitatea românilor :
Gheorghe David **34**

În Bucureştii, acum 50 ani **50**

● **„Istoria — un dialog neîncetat“:** *Piet Fontaine...* **33** ● **„Cazul Colbert“ — Controversa continuă:** *Leon Săraţeanu...* **41** ● **De Gaulle-Churchill: un duel secret (V)...** **47** ● **Califatul de Cordoba:** *Ana Maria Şerbănescu...* **54**

● **Cărţi sosite la redacţie...** **33** ● **Concursul** Horea 200... **40** ● **Poşta** Magazin istoric... **59** ● **Sumarul sumarelor 1984...** **60**

COPERTELE NOASTRE

① Unirea Moldovei cu Ţara Românească — năzuinţă multiseculară a românilor — a avut un profund ecou şi în rîndul popoarelor din sud-estul Europei. Printre mărturiile care atestă acest răsunet se numără şi o pictură aflată la ctitoria Rila, în R.P. Bulgaria, reprezentînd stemele alăturate ale celor două principate române. Fotografie inedită realizată de arhitectul C. Simionescu (**Românii îşi făuresc istoria**, p. 26)

② Principele cărturar Dimitrie Cantemir, „unul dintre cei mai mari eruditi ai vremii sale“, cum îl aprecia, între alţii, reputatul istoric britanic Arnold J. Toynbee. Tablou de pictorul Romeo Zamfirescu. Lucrările lui Dimitrie Cantemir au cunoscut o largă răspîndire, fapt probat şi de o recentă identificare de o excepţională importanţă a unui celebru manuscris cantemirian într-o bibliotecă americană (**Extraordinara biografie a unui manuscris:** Istoria Imperiului otoman, p. 10)

③ Membrii Academiei franceze de ştiinţe, fondată de Colbert în 1666, în audienţa la Ludovic XIV (imaginea de sus); planul Domului Invalizilor, ce va fi construit începînd din 1670, este înfăţişat aceluiaşi suveran (**„Cazul Colbert“ — Controversa continuă**, p. 41)

④ „Nuntă domnească, cu multă chieltuială au făcut... Această veselie a fost în Tecuciu“. Prilej de petrecere şi de veselie, nunţile la români au fost şi momente de mai bună cunoaştere între oameni, contribuind la conturarea conştiinţei comunităţii etnice. În imagine: frescă murală de la Arbore, înfăţişînd un moment de bucurie; în stînga, două miniaturi de Anastasie Crimca, reprezentînd grupuri de muzicanţi (**Un moment cu rezonanţă pentru unitatea românilor**, p. 34)

Macheta artistică a copertelor 1—4: Radu Ion POPESCU

SUB SEMNUL MARILOR IDEI NOVATOARE

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU,
membru corespondent al Academiei R. S. România

În procesul transformărilor profunde pe care le-a trăit societatea românească în ultimele patru decenii, cercetării ştiinţifice i-a revenit un rol deosebit, fiind obiect şi, în acelaşi timp, factor al dezvoltării pe planuri din ce în ce mai diverse. Ancorată tot mai puternic în realităţile şi în preocupările construcţiei economice şi cultural-politice, ştiinţa românească a urmat în aceşti ani un curs ascendent, transformînd şi transformîndu-se pe ea însăşi, dezvăluind noi posibilităţi de progres în toate domeniile gîndirii şi practicii sociale.

În cadrul unui asemenea grandios proces, cercetarea istorică şi-a înscris o prezenţă activă, caracteristică, atît prin contribuţii importante la opera de fundamentare ştiinţifică a istoriei noastre, cît şi prin eficienţa ei socială, cu profunde influenţe în făurirea educaţiei patriotice, socialiste, a poporului. Înflorirea cercetării istorice româneşti, ca de altfel a întregii cercetări ştiinţifice din patria noastră, a avut loc îndeosebi în ultimele două decenii, în epoca deschisă de cel de-al IX-lea Congres. În această etapă, de cînd în fruntea partidului şi poporului se află tovarăşul Nicolae Ceauşescu, ştiinţa istorică românească a cunoscut, laolaltă cu întreaga viaţă materială şi spirituală a ţării, o înnoire esenţială, o adevărată renaştere socialistă.

În orizontul epocii pe care întregul nostru popor o numeşte cu legitimă mîndrie „Epoca Ceauşescu" istoria poporului român şi-a regăsit adevărata dimensiune. Opera preşedintelui României socialiste a reunit într-un tot dialectic ideea de trecut, prezent şi viitor şi i-a conferit rolul de factor indispensabil în a ne regîndi pe noi înşine ca popor în istorie şi rostul nostru în umanitate.

Aşezată pe temeliile adevărului ştiinţific, fundamentat pe concepţia materialismului dialectic şi istoric despre lume şi societate, eliberată de tezele dogmatice, preconcepute, lipsite de orice fundament ştiinţific, care, într-o vreme, au frînat progresul în cunoaşterea trecutului nostru, cercetarea istorică şi-a extins aria investigării, punînd îndeosebi accent pe latura interpretativă a fenomenelor istorice. Opera secretarului general, documentele programatice ale partidului, elaborate din iniţiativa şi sub directa îndrumare a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, au conferit istoriei rolul de factor esenţial în formarea şi educarea conştiinţei înaintate a omului nou.

Întreaga operă a secretarului general al partidului evidenţiază faptul că în centrul tuturor abordărilor privind istoria se află concepţia novatoare referitoare la *istoria unică* a poporului, făurită de un popor unitar, îmbogăţită prin milenii de jertfele atîtor şi atîtor generaţii, de la strămoşii geto-daci şi pînă la eroicii constructori ai României socialiste de astăzi.

În lumina indicaţiilor şi direcţiilor trasate de secretarul general al partidului, istoricii din patria noastră şi-au concentrat eforturile în a realiza acele cercetări care să evidenţieze evoluţia istorică a poporului român, conexiunile sale cu istoria umanităţii. În ordinea de priorităţi fixate istoriografiei româneşti, în vederea dezvoltării ei în ansamblu, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a atras atenţia asupra necesităţii încadrării istoriei naţionale în cea universală, a stabilirii locului şi rolului poporului român în istoria lumii. Aceasta presupune descifrarea complexelor raporturi în cadrul cărora evenimentele şi creaţia istorică a poporului român şi-au dobîndit o pondere şi un specific proprii, înţelegerea problemelor trecutului românesc din perspectivele mai ample ale istoriei sud-est europene şi general europene, după cum istoria universală însăşi îşi reconstituie ţesătura ca sinteză a interacţiunii şi interconexiunii istoriilor naţionale.

Pornind de la teza formulată de secretarul general al partidului că *„istoria milenară a poporului român, ca de altfel a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forţelor de producţie, a producerii şi perfecţionării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea şi organizarea oamenilor în grupe şi formaţiuni statale, pînă la statul centralizat al da-*

cilor, sub Burebista, şi apoi, corespunzător diferitelor epoci, pînă la orînduirea capitalistă şi trecerea la făurirea societăţii socialiste", cercetarea istorică din ultimii ani a avut în vedere o mai judicioasă repartizare a eforturilor pentru a da o imagine completă a devenirii istorice a poporului nostru.

Cercetările întreprinse de arheologi, amploarea investigaţiilor care au cuprins, în mod practic, întreg întinsul ţării au scos la lumină noi şi importante mărturii privind prezenţa omului în spaţiul carpato-danubiano-pontic încă din zorii civilizaţiei umane, în urmă cu un milion de ani; remarcabile rezultate s-au obţinut în privinţa cunoaşterii trecutului înaintaşilor noştri geto-daci, dezvoltării vieţii economice, politice, culturale în sec. II-I î.e.n., în vremea marelui rege Burebista, apoi, în sec. I. e.n., în epoca viteazului Decebal.

Definitorii pentru progresele realizate sînt şi investigaţiile privind relaţiile statului geto-dac cu popoarele şi civilizaţiile din vecinătate. În procesul simbiozei daco-romane a început formarea unui nou popor care, după retragerea armatelor romane, a rămas pe vatra strămună, apărîndu-şi glia şi comunitatea de interese. Elementul îndeobşte subliniat de cercetarea istorică a ultimilor ani este acela al caracterului unitar al etnogenezei românilor, proces desfăşurat pe vatra geto-dacă, ceea ce a asigurat unitatea şi continuitatea românească.

Urmărind evoluţia organizării statale româneşti, istoriografia contemporană a conferit noi dimensiuni de înţelegere şi interpretare procesului obiectiv de constituire a statelor de sine stătătoare Ţara Românească şi Moldova, organizării voievodatului Transilvaniei. S-a evidenţiat cu precădere caracterul unitar al acestei evoluţii, faptul că ea şi-a avut izvorul şi temelia în îndelungata existenţă şi experienţă istorică a unei colectivităţi umane care nu şi-a părăsit niciodată pămînturile. Dezvăluind şi afirmînd cu limpezime adevărul istoric, cercetările întreprinse în probleme fundamentale ale istoriei româneşti au dat răspunsuri documentate şi ferme interpretărilor tendenţioase şi falsificărilor realităţii istorice. De altfel, celor care, părăsind terenul ştiinţei, au formulat aprecieri denigratoare şi pseudoştiinţifice cu privire la trecutul şi drepturile poporului nos-

tru, le-a răspuns magistral însuşi secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu: *„Unii istorici încearcă azi să susţină teoria existenţei, într-o anumită perioadă, a unui vid în spaţiul carpato-dunărean. Cred că răspunsul l-au primit demult. În primul rînd, înşişi oamenii mai înaintaţi şi de cultură din acele vremuri au răspuns la aceasta vorbind despre locuitorii şi voievodatele existente în spaţiul carpato-dunărean – şi cred că erau mai în cunoştinţă decît unii istorici de astăzi care încearcă să se facă atotştiutori şi să nege realităţile, să nege ceea ce este rezultatul dezvoltării istorice. Răspunsul la aceasta l-au dat Mircea, Ştefan cel Mare, Ioan de Hunedoara, Mihai Viteazul. Cei care l-au învins pe Baiazid, care au ţinut piept atîtor cuceritori, care au realizat primul stat centralizat al românilor din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania. Ei nu au venit din altă parte, nu au căzut din cer, ei au trăit şi s-au născut aici, pe acest pămînt şi l-au apărat cu sîngele lor"*.

Descifrînd sensurile evoluţiei ţărilor române în evul mediu, istoriografia noastră a adus noi lumini asupra interpretării şi definirii autonomiei româneşti, a raporturilor românilor cu puterile vecine, a contribuţiei lor la progresul culturii şi civilizaţiei europene, la apărarea păcii şi libertăţii popoarelor din această parte a lumii. Înalt model pentru istorici, în acest sens, este modul în care secretarul general al partidului a analizat semnificaţiile vechilor tratate ale ţărilor române, ale statutului lor de autonomie: *„Spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean care fuseseră integrate Imperiului otoman sau Imperiului habsburgic* — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, *poporul român a reuşit să-şi păstreze autonomia statală. Ca urmare a hotărîrii cu care şi-a apărat patria, poporul nostru a reuşit să încheie cu Imperiul otoman, încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligaţia Porţii de a respecta organizarea ţării şi a nu se amesteca în treburile sale interne, şi chiar angajamentul de a apăra ţara împotriva atacurilor străine"*.

Statutul de autonomie al ţarilor române a asigurat condiţiile pentru progresul mai intens al forţelor de producţie, pentru apariţia relaţiilor capitaliste şi pentru întărirea conştiinţei unităţii naţionale şi desfăşurarea luptei în vederea făuririi statului unitar naţional deplin suveran.

O temă centrală abordată a fost aceea a luptei românilor pentru unitate şi independenţă naţională, evidenţiindu-se semnificaţiile unirii înfăptuite în 1600 sub Mihai Viteazul, ale Unirii Principatelor în 1859, a dobîndirii independenţei depline de stat în 1877 şi a realizării Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Proces legic, obiectiv, impus de evoluţia generală a societăţii româneşti, ideea unirii ţărilor româneşti, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei — nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc implîntate în înseşi sîngele, în conştiinţa şi spiritul întregului nostru popor.

Relevînd contribuţia tuturor forţelor societăţii la lupta pentru apărarea independenţei şi libertăţii ţării, pentru unitate şi neatîrnare, pentru progres şi libertate, istoriografia din ultimii ani, pornind de la aprecierile secretarului general al partidului, a subliniat rolul deosebit ce-a revenit ţărănimii care, timp de secole, a reprezentat *„principala forţă socială, patriotică, progresistă, revoluţionară a societăţii"*.

Apariţia proletariatului pe arena istoriei a marcat o etapă superioară în lupta revoluţionară a maselor populare. Cercetarea istorica a reliefat pe larg contribuţia deosebită pe care proletariatul român, clasa muncitoare revoluţionară au adus-o la transformarea societăţii. Parte integrantă a poporului, clasa muncitoare şi-a asumat încă de la apariţia ei cele mai înalte idealuri de dreptate socială şi naţională, de libertate, luptînd cu neobosita vigoare pentru transpunerea lor în viaţa. Purtător al acestor înalte comandamente, exponent al celor mai nobile aspiraţii ale poporului a fost partidul revoluţionar al clasei muncitoare, făurit în 1893 şi transformat, în 1921, în partid comunist. Prezent în toate marile bătălii din anii interbelici pentru apărarea independenţei şi suveranităţii ţării, împotriva nedreptăţii şi asupririi, împotriva războiului şi a fascismului, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca forţa cea mai înaintată a societăţii, ca forţa revoluţionară care şi-a asumat sarcina istorică a transformării revoluţionare a societăţii româneşti. *„Partidul Comunist Român îşi trage seva şi vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, din toate evenimentele şi luptele desfăşurate de-a lungul vremurilor; el îşi afirmă hotărîrea de a asigura, în noile condiţii istorice, dezvoltarea continuă, pe o nouă treaptă, a civilizaţiei şi vieţii întregului nostru popor, de a-i făuri un viitor demn şi liber, viitorul comunist"*

Istoriografia a reliefat rolul deosebit pe care Partidul Comunist Român l-a avut în organizarea şi conducerea luptei întregului popor împotriva fascismului, împotriva războiului. În România, fascismul şi hitlerismul au primit unele dintre primele şi cele mai puternice riposte de pe continent, poporul nostru desfăşurînd o amplă acţiune de împotrivire tuturor ameninţărilor la pacea şi libertatea popoarelor continentului. În anii grei ai războiului hitlerist şi ai dictaturii militaro-fasciste, partidul nostru comunist a organizat şi condus rezistenţa antihitlerista, care a culminat cu marele act istoric din august 1944, începutul celei mai ample şi pro-

funde revoluții din istoria poporului român. Descifrînd caracterul și conținutul acestui mare eveniment al istoriei noastre, secretarul general al partidului a formulat conceptul de revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă care explică evenimentele din august 1944 în toată complexitatea lor și într-o firească relație cu întreaga noastră evoluție istorică și de perspectivă.

Întreaga luptă și activitate eroică desfășurate de Partidul Comunist Român demonstrează cu pregnanță că rațiunea de a fi a partidului este binele patriei, fericirea și bunăstarea poporului român. Iată pentru ce, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, nu se poate vorbi de istoria partidului separat de istoria patriei și poporului român. Unitatea de nezdruncinat dintre partid și popor este necesar să se oglindească și în istorie. Trebuie să înțelegem — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — *„că partidul nostru nu este în afara națiunii și poporului, că națiunea noastră are o singură istorie, că partidul nostru s-a născut în luptele sociale, în cadrul istoriei poporului; istoria sa este istoria națiunii noastre și, deci, istoria națiunii este singura istorie care trebuie să oglindească întreaga dezvoltare a poporului nostru"*.

Există în această indicație a secretarului general al partidului un solid temei teoretic, care permite înțelegerea și explicarea adevărului că numai în unitate cu ansamblul problemelor societății dintr-o epocă sau alta se poate evalua în termeni corecți ce reprezintă o mișcare socială sau un partid politic în destinele unei colectivități, care sînt sensurile activității acestora în funcție de tendințele evolutive și de cerințele puse în fața societății. A integra și prezenta o mișcare politică în unitate cu istoria țării înseamnă a percepe această mișcare ca forță a națiunii, ca exponent al unor procese generate din adîncurile sale, ca expresie a cerințelor societății, în concordanță cu tendințele sale evolutive, cu linia de mișcare a acesteia.

Au fost reliefate, de asemenea, momente privind colaborarea poporului nostru, pe firul vremilor, cu popoarele învecinate, solida-

Prețuind opera marilor înaintași, pe care o continuă și o dezvoltă cu strălucire, secretarul general al partidului nostru, președintele țării, s-a aflat și se află mereu în contact cu izvoarele istoriei românești, împletind munca titanică pe care o depune pentru înflorirea continuă a țării cu cinstirea trecutului, din care reține și ne învață să reținem înălțătoare învățăminte. Nu o dată, în vizitele sale în județele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a oprit și în numeroase locuri cu profunde rezonanțe istorice.

15 septembrie 1980: secretarul general al partidului, președintele republicii, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu inaugurează Monumentul Independenței, ridicat în municipiul Iași, în semn de vibrant omagiu adus luptei poporului român pentru păstrarea și apărarea ființei naționale, pentru viața statală liberă, unită, pentru fericire și prosperitate

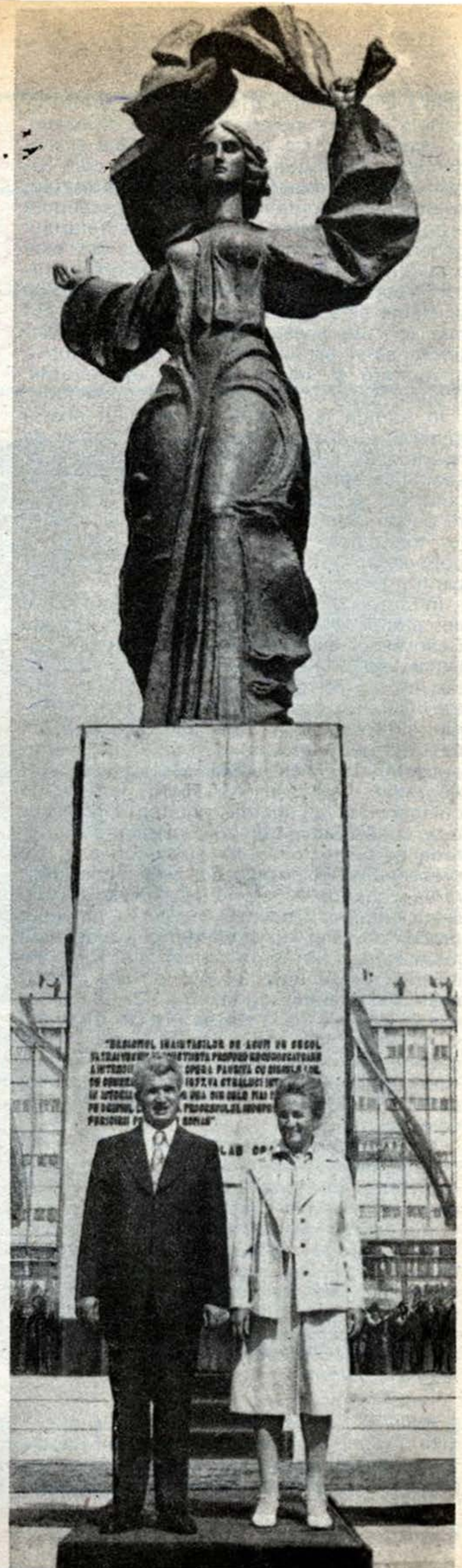

ritatea în lupta împotriva asupririi, pentru libertate și pace, pentru progres și civilizație. În această viziune au fost cercetate și evidențiate contribuțiile importante pe care românii le-au adus la dezvoltarea tezaurului spiritual al umanității, la propășirea culturală a popoarelor vecine. În viziunea secretarului general al partidului nostru, istoria, deși este o știință care își propune să studieze trecutul, trebuie să pornească de la realitățile existente astăzi, să ajute la crearea unui climat în care aceste realități naționale distincte să-și armonizeze interesele printr-o colaborare și relații reciproc avantajoase, propice progresului general al umanității.

În lumina concepției secretarului nostru general, au fost evidențiate acele pagini de istorie care cuprind fapte și evenimente ce semnifică apropierea dintre popoare, ce pot contribui la întărirea colaborării și conlucrării contemporane. Depozitară a învățămintelor trecutului, istoria, experiența istorică a popoarelor pot deveni un prețios îndreptar pentru prezent.

Înflorirea deosebită pe care a cunoscut-o cercetarea istorică românească în „Epoca Ceaușescu" este marcată și de o bogată activitate editorială, cartea de istorie fiind astazi între preferințele marelui public de cititori. Ultimele două decenii sînt, și în domeniul cărții de istorie, cele mai rodnice, acum apărînd un impresionant număr de lucrări reprezentative pentru stadiul actual al istoriografiei românești. Au apărut importante culegeri de documente, monografii și sinteze consacrate unor mari momente din istoria patriei, unor epoci și personalități reprezentative, toate acestea pregătind elaborarea tratatului de istorie a poporului român. S-au retipărit, totodată, în cadrul amplului proces de valorificare științifică a moștenirii înaintașilor, operele de seamă ale celor mai iluștri reprezentanți ai istoriografiei românești. De la Bălcescu la Iorga, de la Cantemir la Pârvan, de la Hasdeu la Gh. Brătianu și A. D. Xenopol, de la Miron Costin la Kogălniceanu, cele mai importante lucrări de istorie națională au fost repuse în circuitul public, beneficiind de ediții critice de înalt nivel științific.

Au apărut, totodată, în acești ani, lucrări consacrate istoriei românești datorate unor cercetători din străinătate, istorici interesați de trecutul patriei noastre, de cultura și civilizația făurite de poporul român, de contribuția acestuia la tezaurul spiritual al umanității. Publicistica istorică a cunoscut, de asemenea, noi dimensiuni, generoase, stimulată de climatul întreținut de gîndirea secretarului general al partidului, climat căruia, de altfel, își datorește apariția și revista *Magazin istoric*.

În întîlnirile sale cu istoricii, cu diferite alte prilejuri, secretarul general al partidului a subliniat necesitatea ca știința istorică să-și îndeplinească pe deplin menirea de a fi un factor determinant al educației patriotice. În acest sens, cercetarea istorică din țara noastră mai are încă multe de făcut. Istoricii noștri se află în fața unui mare examen, lor revenindu-le sarcina de cinste de a scrie nu numai istoria epocilor trecute, ci și pe aceea a „Epocii Ceaușescu", asupra căreia recentul Congres al XIII-lea al partidului a îndreptat noi izvoare de lumină, puternică și vie, de natură să inspire o vastă operă creatoare, care va întregi această epocă cu noi împliniri de seamă. Drept chezășie a acestor înfăptuiri stă actul de voință al întregului partid, al realegerii tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român, unitatea indestructibilă a partidului și poporului nostru în jurul marelui fiu al Patriei.

În aceste ultime două decenii, istoriografia română a înregistrat o viguroasă afirmare pe plan internațional, atît prin lucrările editate în limbi de mare circulație, cît și prin participarea istoricilor noștri la prestigioase reuniuni, unele găzduite de țara noastră. Între ele, un loc de frunte îl ocupă al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București în august 1980. Mesajul președintelui României socialiste adresat participanților la această prestigioasă reuniune științifică constituie un model de înțelegere a rosturilor nobile și responsabilităților majore ce le revin slujitorilor muzei Clio, într-o lume care are atîta nevoie de liniște și pace. Istoricii au înalta datorie de a aminti generațiilor de astăzi, celor de mîine și de totdeauna că civilizația umană, progresul ei continuu au fost și sînt, în primul rînd, rodul colaborării dintre popoare. Istoricii români au permanent în vedere recomandarea președintelui țării — personalitatea intrată în conștiința publică internațională ca „Erou al păcii" — de a face din istorie o punte de apropiere, ca ea *„să devină o puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare"*.

Luînd ca îndreptar esențial documentele și hotărîrile Congresului al XIII-lea al partidului, ideile cuprinse în Raportul tovarășului Nicolae Ceaușescu, inspirîndu-se din năzuințele generoase de care au fost animați precursorii, dar mai ales din nobilele idealuri ale societății contemporane românești, istoricii români își vor intensifica eforturile pentru a reda în întreaga frumusețe, bogăție de conținut și complexitate istoria glorioasă a patriei, pentru a-i spori ecoul în conștiințe.

Hotărîți să facă în egală măsură operă științifică și de educație patriotică și politică, slujitorii celei mai umane dintre științe aduc tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu prilejul aniversării zilei sale de naștere, omagiul și mărturia sentimentelor de dragoste, stimă și devotament.

STRĂLUCITĂ AFIRMARE A PRESTIGIULUI ŞTIINŢEI ŞI CULTURII ROMÂNEŞTI CONTEMPORANE

În opera de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, în perioada de adînci prefaceri înnoitoare şi puternic dinamism deschisă de Congresul IX, un rol de primă dimensiune a revenit ştiinţei. Pornind de la rolul esenţial al ştiinţei şi tehnicii în făurirea unei economii moderne, în ridicarea generală a nivelului de

civilizație, partidul și statul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au manifestat și manifestă o preocupare permanentă pentru dezvoltarea cercetării științifice, promovarea creației tehnice originale, aplicarea în producție a celor mai avansate cuceriri ale științei și tehnicii moderne, toate acestea constituind o latură fundamentală a mutațiilor calitative din întreaga activitate economico-socială în noua etapă de dezvoltare a țării.

Congresul al XIII-lea al P.C.R., care a dezbătut și aprobat mărețele planuri, directive, orientări, privind viitoarea dezvoltare a țării, a acordat o deosebită atenție examinării rolului științei și cercetării științifice și tehnice. „Trebuie să fim pe deplin conștienți — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat de la înalta tribună a Congresului XIII — că dezvoltarea economico-socială a patriei noastre, făurirea comunismului nu se pot realiza decît pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general. Numai în măsura în care știința românească se va angaja cu toate forțele în activitatea de cunoaștere și înțelegere a tainelor naturii și universului, patria noastră va putea să se mențină la un nivel de dezvoltare ridicat, va putea obține noi și noi succese pe calea progresului economico-social, își va întări continuu independența și suveranitatea națională, contribuind la dezvoltarea colaborării internaționale și realizarea păcii în lume".

În concordanță cu această orientare, programele de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică pentru cincinalul 1986-1990, și în perspectivă pînă în anul 2000, elaborate sub conducerea tovarășei Elena Ceaușescu, eminent om politic și savant de renume mondial, au în vedere o stăruitoare implicare a științei în soluționarea problemelor esențiale legate de progresul economic al țării.

Desfășurînd o deosebit de bogată activitate alături de secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarășa Elena Ceaușescu îmbină în mod strălucit activitatea de înalt nivel pe plan politic, ca membru al Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, prim viceprim-ministru al guvernului, președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, președinte al Comitetului Național Român „Oamenii de știință și pacea", cu munca de creație. De opera și numele său este strîns legată afirmarea tot mai puternică a științei și culturii românești în lume. Prestigiul mereu sporit de care se bucură creația științifică din țara noastră pe plan internațional — în continuarea bogatelor tradiții care au înscris nume de savanți români ca deschizători de drumuri în istoria științei — își găsește în cercetările tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu un orofund temei.

Cercetările domniei sale în domenii de vîrf ale chimiei sînt urmărite cu viu interes în cercurile științifice de specialitate, avînd un larg ecou internațional. Președinți de instituții academice, universitari, savanți laureați ai premiilor Nobel, reprezentanți de vază ai industriilor apreciază valoarea acestor cercetări de avangardă. Semnificative pentru remarcabilele merite științifice ale tovarășei Elena Ceaușescu sînt și numeroasele titluri și distincții conferite pe plan mondial și alegerea sa ca membru activ sau de onoare al unor prestigioase instituții științifice de profil de peste hotare, printre acestea numărîndu-se Academia de Științe din New-York, Universitatea Centrală din Ecuador, Universitatea Națională de Inginerie din Peru, Academia din Atena, Institutul Regal de Chimie din Marea Britanie și Institutul Politehnic din Londra Centrală, care, pentru prima oară, a acordat titlul de profesor **honoris causa** unui savant străin, Universitățile din Buenos Aires, Sud Bahia Blanca, Manila, Yucatan și multe altele. Lucrările de specialitate ale tovarășei Elena Ceaușescu — **Polimerizarea stereospecifică a izoprenului** și **Noi cercetări în domeniul compușilor macromoleculari** — au fost traduse și publicate pînă acum în limbile engleză, rusă, italiană, greacă, spaniolă, germană, japoneză, olandeză, chineză etc.

O nouă confirmare a aprecierii deosebite acordate operei tovarășei Elena Ceaușescu este și recenta apariție a lucrărilor menționate sub auspiciile Academiei de Științe a Chinei. În prefața la edițiile în limba chineză, prof. dr. Lu Jiaxi, președintele Academiei de Științe a Chinei, director onorific al Institutului de cercetări asupra structurii materiei din Fujian scrie: „Cele două volume prezintă o valoare cu totul excepțională pentru documentarea la cel mai înalt nivel profesional al specialiștilor de profil din țara noastră".

În festivitatea organizată la Beijing cu ocazia apariției în limba chineză a celor două lucrări, prof. dr. Lu Jiaxi a declarat între altele: „Academician doctor inginer Elena Ceaușescu are o îndelungată experiență în activitatea de cercetare științifică și de coordonare nemijlocită a cercetării și introducerii progresului tehnic în economia României. Opera sa științifică, constituie o întruchipare a capacității creatoare a poporului român, o dovadă a posibilităților vaste și a puternicei baze de care dispune creația tehnico-științifică românească. Savanții chinezi se bucură de succesele excepționale dobîndite de știința din România, de rolul ei decisiv în activitatea de sprijinire directă a dezvoltării rapide și independente a economiei naționale. Apreciem în mod deosebit activitatea tovarășei Elena Ceaușescu ca militant de frunte în mișcarea mondială a oamenilor de știință pentru pace".

Un important eveniment în cadrul relaţiilor ştiinţifice chino-române

Academician LU JIAXI, preşedintele Academiei de Ştiinţe a Chinei

Cu ocazia unei vizite efectuate în România de o delegaţie a Academiei de Ştiinţe din R. P. Chineză, în frunte cu acad. prof. dr. Lu Jiaxi, am avut prilejul să aflăm şi alte amănunte despre recentul eveniment editorial din China. Preşedintele Academiei chineze ne-a răspuns cu deosebită amabilitate întrebărilor pe care i le-am adresat.

— Ca autor al prefeţelor la ediţiile în limba chineză ale lucrărilor tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, vă rugăm să ne spuneţi cum apreciaţi apariţia acestor volume din perspectiva colaborării dintre oamenii de ştiinţă români şi chinezi?

— Traducerea şi editarea în R.P. Chineza a monografiilor scrise de tovarăşa Elena Ceauşescu vor contribui, fără îndoială, la o mai bună cunoaştere de către lucrătorii chinezi din domeniul chimiei a cercetărilor ce se desfăşoară în România, la întărirea prieteniei dintre specialiştii români şi chinezi, dintre popoarele noastre, constituind, totodată, o manifestare a sentimentelor prieteneşti faţă de poporul român.

Editarea operelor *Polimerizarea stereospecifică a izoprenului* şi *Noi cercetări în domeniul compuşilor macromoleculari* reprezintă un important eveniment sărbătoresc în cadrul relaţiilor ştiinţifice chino-române. Cele două volume reflectă succesele obţinute de distinsa autoare în cercetarea fundamentală şi aplicativă a sintezei elastomerilor macromoleculari, precum şi munca creatoare depusă de cercetătorii români pentru dezvoltarea independentă a economiei naţionale.

— Ce părere aveţi despre colaborarea dintre Academiile noastre şi ce impresie v-au făcut diferitele instituţii ştiinţifice pe care le-aţi vizitat?

— În virtutea acordului de colaborare ştiinţifică dintre R. S. România şi R. P. Chineză am avut multe contacte cu savanţii români. Am vizitat instituţii ştiinţifice şi de învăţământ superior din Bucureşti şi Iaşi, am putut cunoaşte sistemul de organizare al cercetării ştiinţifice şi tehnice din România, problemele legate de ştiinţă şi învăţământ, precum şi de integrare a cercetării cu producţia. Toate acestea sînt foarte importante pentru noi. Prin această colaborare, oamenii de ştiinţă chinezi şi români se cunosc mai bine, învăţînd unii de la alţii.

— Din numeroase articole[1], cititorii revistei Magazin istoric **cunosc străvechile tradiţii ale activităţii ştiinţifice din China. În acest context, vă rugăm să vă referiţi, în cîteva cuvinte, la istoria Academiei de Ştiinţe din ţara dv.**

— Academia de Ştiinţe a Republicii Populare Chineze a fost fondată la 1 noiembrie 1949. Datorită solicitudinii şi sprijinului acordate de Partidul Comunist Chinez şi de către guvern, Academia a realizat un rapid progres atît în ceea ce priveşte calitatea activităţii desfăşurate cît şi în privinţa amploarei cercetărilor. De exemplu, „înaintaşii" Academiei noastre, Academia Centrală de Ştiinţe şi Academia de Ştiinţe din Beijing conduceau numai 21 institute de cercetare (inclusiv trei afectate ştiinţelor sociale), cu numai 200 cercetători. Astăzi, Academia noastră conduce 117 institute de cercetare şi a organizat, pe lîngă ea, Academia Chineză de Ştiinţe Sociale. 70 000 membri ai acestor organisme efectuează cercetări pe baza unor planuri întocmite pe termen lung, cercetări care au adus deja contribuţii importante la dezvoltarea economiei naţionale.

În afară de cele menţionate, Academia mai dispune de opt întreprinderi de fabricare a aparaturii ştiinţifice, de o Universitate şi o şcoală afiliată acesteia, de biblioteci, reviste de specialitate ş.a.

— Ca om de ştiinţă, ce contribuţie credeţi că trebuie să-şi aducă savanţii din diferite ţări la apărarea păcii?

— Astăzi în lume mai există tendinţa spre hegemonism, marile puteri continuă cursa înarmărilor, de aceea relaţiile internaţionale sînt complexe, şi se ivesc contradicţii din ce în ce mai grave. Oamenii de ştiinţă trebuie ca, prin studiile şi operele lor, întărind legăturile şi unitatea de vederi cu colegii din alte ţări să contribuie la apărarea păcii în lume.

— Ce alte impresii ne puteţi împărtăşi despre vizita în ţara noastră?

— Cu ocazia acestei vizite, mi-am putut da seama de munca desfăşurată de poporul român, sub conducerea Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, pentru edificarea României socialiste. În dezvoltarea sa, România a obţinut realizări remarcabile care au asigurat poporului o viaţă fericită. În urma Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român consider că poporul român, sub conducerea partidului, va continua să înainteze pe calea prosperităţii şi bunăstării.

Interviu realizat de
Nicolae ŞARAMBEI

[1] **Magazin istoric**, nr. 10/1975, 10/1976, 10/1977, 8/1978, 5/1983, 7/1984.

Senzaţionale dezvăluiri ale arhivelor americane despre Dimitrie Cantemir

- Ediţiile cantemiriene, în toate marile biblioteci americane
- O surpriză: manuscrisul din Catalogul tipăriturilor
- 10 septembrie 1984: după un sfert de mileniu, din nou în atenţia specialiştilor
- Prin Londra sau prin Paris?
- Tindal — un traducător infidel
- Subiect de inspiraţie pentru Voltaire
- Tată şi fiu — doi distinşi cărturari din Veacul Luminilor.

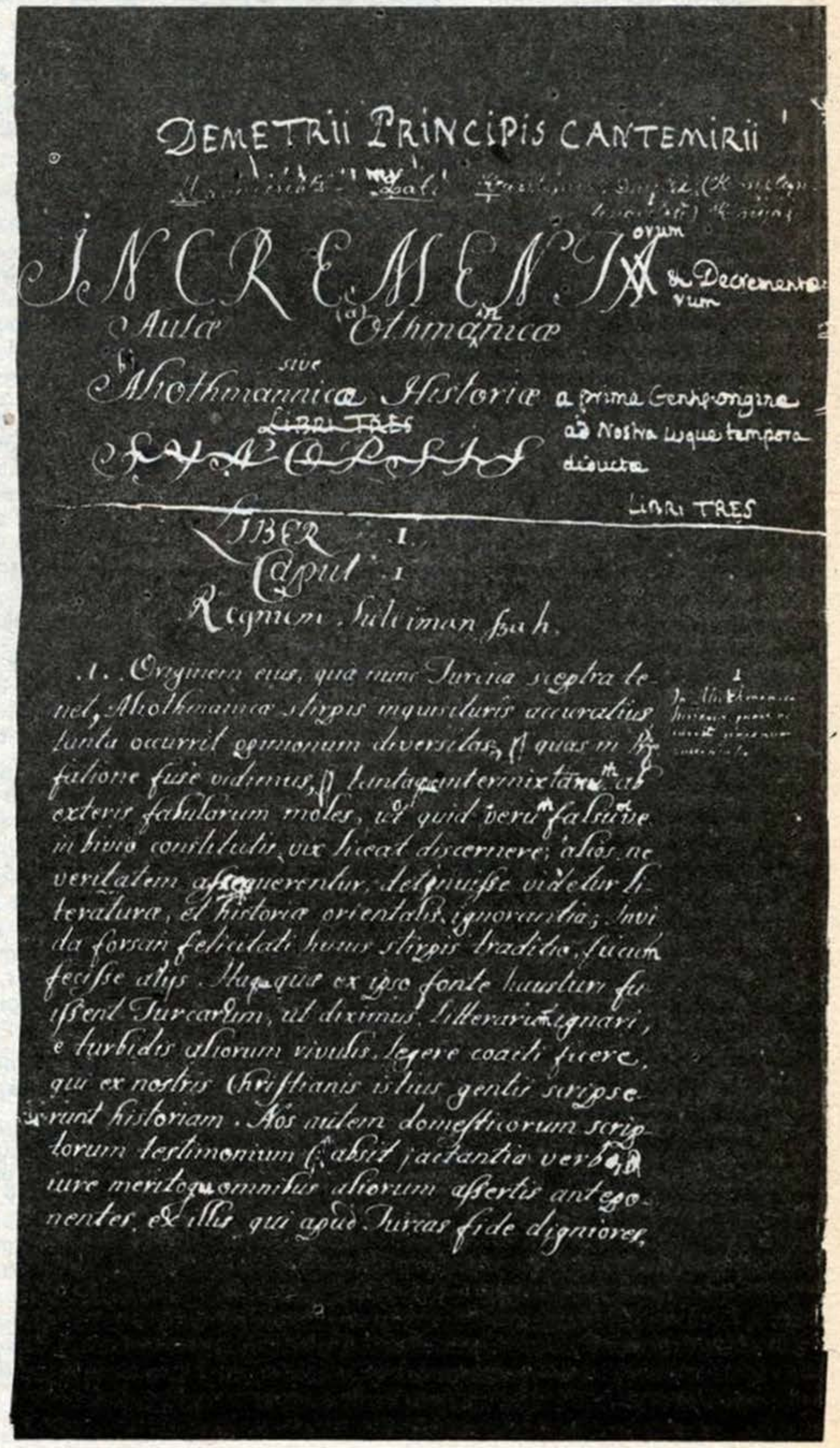
DEMETRII PRINCIPIS CANTEMIRII

INCREMENTA

Aulæ Othmanicæ

sive

Othmannicæ Historiæ

a prima Gentis origine

ad Nostra usque tempora

deducta.

LIBRI TRES

LIBER I.

Caput I.

Regnum Sulei'man fil. h.

1. Originem eius, quæ nunc Turcica sceptra tenet, Othmanicæ stirpis inquisturis accuratius tanta occurrit opinionum diversitas, & quas in Historione fusè vidimus, & tanta quandoque mixtura alienorum fabularum moles, ut quid verum falsumve in vivio contextu, vix liceat discernere; adeo ne veritatem assequerentur, detrimisse videtur literatura, et historiæ orientalis ignorantia; invida forsan felicitati hujus stirpis traditio, fuisse fecisse aliis. Atque ex ipso fonte haustum fuisse Turcarum, ut diximus, Litterarium signari, e turbidis aliorum rivulis legere coacti fuere, qui ex nostris Christianis istius gentis scripserunt historiam. Nos autem domesticorum scriptorum testimonium (absit jactantia verbo) iure meritoque omnibus aliorum assertis antegonemur, et illis qui apud Turcas fide digniores,

Extraordinara biografie a unui manuscris:

ISTORIA IMPERIULUI OTOMAN

VIRGIL CÂNDEA

În vara anului recent încheiat mă aflam la Woodrow Wilson Center (Smithsonian Institution) din Washington cercetînd împrejurările adoptării artei tiparului de către cultura arabă — fenomen direct legat de cultura românească. După cum se ştie, cel dintîi transfer al tehnicii imprimeriei în Orientul Apropiat s-a datorat românilor[1] şi tot în ţara noastră au învăţat tainele meseriei primii meşteri tipografi din lumea arabă.

Concomitent, şi în chip firesc aş spune, căutările în biblioteci şi arhive americane mi-au oferit posibilitatea de a identifica bunuri culturale româneşti: cărţi vechi, opere de artă, creaţii ale ştiinţei şi tehnologiei de la noi, despre care nu se ştia că sînt păstrate în colecţii de peste Ocean. Ca îngrijitor al ediţiei de *Opere complete* ale lui Dimitrie Cantemir (iniţiată de Editura Academiei din anul 1973) mă preocupau îndeosebi vechile tipărituri cantemiriene, întreprindere necesară pentru a ilustra cît mai exact marele interes pe care viaţa şi opera principelui savant l-au stîrnit în întreaga lume. Şi trebuie s-o spun de la început că rezultatele au întrecut cele mai optimiste aşteptări. Există în bibliotecile publice din S.U.A., în zeci de exemplare, aproape toate ediţiile operelor lui Cantemir publicate pînă astăzi în lume. Numărul lor trebuie să fie incomparabil mai mare, gîndindu-ne la colecţiile particulare de cărţi rare, inaccesibile adesea marelui public, sau chiar cercetătorilor. Fără îndoială că studierea căilor pe care aceste ediţii au ajuns peste Ocean, a motivelor care au dus la achiziţionarea lor, ca şi a eventualelor adnotări făcute pe marginea filelor de cei care le-au citit ar întregi cunoştinţele noastre despre locul lui Cantemir în cultura universală.

Dar cea mai importantă şi neaşteptată descoperire s-a dovedit a fi un manuscris voluminos, identificat într-una din cele 94 biblioteci ale Universităţii Harvard din Cambridge (Massachusetts).

Mărturisesc că nu pornisem în investigaţiile pe urmele operelor cantemiriene cu intenţia descoperirii de manuscrise. Ipoteza ca asemenea documente să se afle în bibliotecile Americii de Nord părea exclusă, deoarece de peste două secole cercetătorii fuseseră asiguraţi că lucrările autografe ale principelui se păstrează în marile colecţii ruseşti. Este, aşadar, uşor de imaginat uimirea pe care mi-a provocat-o — în ziua de 22 iunie 1984 — găsirea, în cel mai vast instrument de informare despre fondurile de cărţi din bibliotecile Statelor Unite şi Canadei (vestita culegere *National Union Catalog of Printed Books*) referinţa la existenţa unui manuscris în limba latină a *Istoriei Imperiului otoman* de Dimitrie Cantemir, inserată acolo dintr-o eroare.

Culegerea menţionată mai sus cuprinde peste 1 400 volume de format mare, în care sînt trecute toate tipăriturile aflate în bibliotecile importante din S.U.A. şi Canada. Ce să caute un manuscris între aceste titluri?

Pe de altă parte, titlul nu figura în catalogul similar al manuscriselor din S.U.A. şi Canada. Amănuntul nu era însă întru totul revelator, pentru bunul motiv că fondurile de manuscrise ale Universităţii Harvard nu sînt consemnate în acest instrument de documentare.

Evident că de importanţa acestei descoperiri nu-mi puteam da seama decît prin examinarea directă a manuscrisului, la Cambridge (Massachusetts), acolo unde indicaţia bibliografică arăta că s-ar fi aflat lucrarea. Dar Cambridge era situat la o distanţă de zece ore de mers cu maşina de Washington şi nu intra în itinerarul meu iniţial de cercetare. Puteam însă trece pe lîngă o asemenea informaţie fără să o verific pînă la capăt?

Timp de mai bine de două luni speranţele

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1982.

și incertitudinile m-au dominat, rînd pe rînd. Să fie totuși posibil ca originalul *Istoriei Imperiului otoman* să-și fi găsit adăpost aici, dincoace de Ocean?

Nesiguranța — pentru că nu puteam fi convins de o simplă fișă de catalog — provenea din insolitul situației (un manuscris original al lui Cantemir în America?!) și din informația categorică, datînd încă din secolul XVIII, că după moartea lui Antioh Cantemir toate manuscrisele tatălui său se întorseseră în Rusia.

Pînă la începutul lunii septembrie, am întreprins demersuri pentru obținerea unui microfilm de pe codicele de la Houghton Library (aceasta era biblioteca în care era localizat manuscrisul); dar nu mi-aș fi iertat să părăsesc America fără a studia manuscrisul însuși, nu numai o reproducere a lui. Privilegiul (căci privilegiu îl socot) mi s-a oferit la 10 septembrie 1984, cînd am vizitat biblioteca și cînd custodele ei mi-a oferit cu deosebită amabilitate accesul la manuscris.

Din nou mărturisesc (acest articol nu este pur și simplu o relatare, ci *o necesitate izvorîtă dinlăuntru de a povesti totul despre acest episod)* că doar cu greutate mi-am putut stăpîni emoția în clipa în care, întorcînd coperta de catifea roșie am deslușit titlul: *Incrementa aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae synopsis* sau — cum a fost modificat pe text — *Demetrii principis Cantemirii incrementorum et decrementorum aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae a prima gentis origine ad nostra usque tempora deducta libri tres.*

Este greu de descris momentul pe care îl trăiam. Țineam în mîini manuscrisul original al *Istoriei Imperiului otoman*, cea mai importantă și cea mai vestită lucrare a lui Dimitrie Cantemir — manuscris ignorat, pînă în acea clipă, de toți specialiștii în studii cantemiriene.

Abia după ce, răsfoind filă de filă, m-am convins de autenticitatea lui, îndoielile care mă stăpîniseră mai bine de două luni (dacă e un fals? sau o copie? sau un text incomplet?) au fost spulberate. Trăiam emoția de a fi cel dintîi român care atinge această inestimabilă creație a culturii noastre după 240 ani trecuți de la moartea lui Antioh, fiul principelui.

Cu febrilitate am început să notez tot ceea ce imaginea fotografică a peliculei microfilmului nu-mi putea oferi: culoarea legăturii, filigranul hîrtiei, dimensiunile paginilor și ale legăturii, volumul fasciculelor etc.

Apoi am cerut să-l văd pe curatorul manuscriselor, căruia i-am relatat importanța manuscrisului și interesul meu aparte pentru el, rugîndu-l să-mi dea permisiunea publicării. Nu am vrut să părăsesc sala de lectură înainte de a fixa momentul printr-o fotografie: în jurul manuscrisului — domnul Rodney Dennis, profesorul George Ursul, cunoscutul istoric american de origine română și eu însumi, tustrei admirînd opera lui Cantemir.

O autoritate și un „oracol"

Într-adevăr, locul românilor în cultura europeană a secolului XVIII a fost în chip precumpănitor fixat de un cărturar — Dimitrie Cantemir — și de o operă — *Istoria Imperiului otoman*. În acea epocă de înflorire culturală pe care au cunoscut-o țările române începînd de la jumătatea sec. XVII și pînă în primele decenii ale veacului următor au fost desigur și alți însemnați cărturari — un Miron Costin, un Nicolae Milescu spătarul, un Constantin Cantacuzino stolnicul — care, prin operele lor, au făcut cunoscute lumii întregi realitățile politice și culturale ale locuitorilor dintre Carpați și Mare. Dimitrie Cantemir însuși *a* fost autorul unor lucrări — *Descrierea Moldovei, Sistemul religiei muhammedane* sau *Viața lui Constantin Cantemir* — ce au constituit tot atîtea opere de referință încă de la apariția lor. Dar *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, despre care orientalistul german Josef von Hammer-Purgstall afirma (cu invidie) la începutul veacului trecut, că „puține cărți s-au bucurat vreodată de o asemenea faimă" și că reprezintă „o autoritate în tot ce privește evenimentele istorice, moravurile și limba turcilor" a constituit una din cele mai căutate lucrări. Cinci ediții (două engleze, în 1734-1735 și 1756; două franceze, în 1743; una germană — 1745) ca și două proiecte de ediții în latină și în rusă (cea dintîi chiar începută, dar neterminată) ilustrează grăitor interesul enorm pe care l-a stîrnit apariția ei. „Nu numai în Rusia — scria același învățat — cartea aceasta a trecut drept un oracol, ci și în Germania, Franța, chiar în Anglia". „Iată una din cărțile — afirma la rîndul său marele istoric britanic Arnold J. Toynbee — pe care mi le-am dorit întreaga viață în bibliotecă... O operă de o valoare capitală pentru timpul său. Omagiul meu pentru Dimitrie Cantemir este exprimat din convingerea că într-un veac (XVIII) care nu *a* dus lipsă de genii, el a adus Europei dovada forței creatoare a popoarelor din sud-est și în primul rînd *a* poporului român. A fost unul dintre cei mai mari eruditi ai vremii sale, savant de o universalitate unică"[1]

Într-adevăr, Cantemir înfățișa publicului savant european o lucrare despre istoria turcă, nouă prin izvoare și concepție. El folosea, pe lîngă textele turcești, observații și mărturii proprii, deosebit de prețioase, avea o viziune de istoric al civilizațiilor, descriind, pe lîngă fapte politice, realități sociale, instituții, cultură, moravuri. Dar, mai ales, el aplica evoluției Imperiului otoman o concepție de filozofie *a* istoriei din acest timp pe care o împărtășea și contemporanul său din Țara Românească, Constantin Cantacu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1974.

zino, anume că statele, ca şi toate lucrurile din lumea asta, cunosc o fază de creştere şi alta de cădere, că, aşadar, declinul Semilunei era hotărît de legi naturale. Şi alte opere ale cărturarului principe se înscriau în această concepţie. În *Monarchiarum physica examinatio* („Cercetare a monarhiilor în lumina filozofiei naturale", 1714), Cantemir expunea cu argumente logice şi naturale raţiunile evoluţiei ciclice a marilor state care se formează, predomină şi decad, lăsînd locul altora.

În *Sistema religiei muhammedane* (scrisă în latină în 1719, publicată în traducere rusă în 1722), autorul zugrăvea un vast tablou al credinţelor, culturii, educaţiei şi moravurilor popoarelor islamice. Era cea dintîi istorie amplă a civilizaţiei musulmane oferită cercurilor savante europene, scrisă, firește, de pe poziţia unui fidel păzitor al tradiţiei de gîndire europeană, dar cît de comprehensivă pentru valorile intelectuale, morale, artistice ale lumii islamice. Cantemir nu ezita să laude concepţii şi atitudini de viaţă, creaţii literare şi muzicale, sistemul de educaţie sau moravurile popoarelor arab, turc şi persan, cu o simpatie de multe ori declarată cu siguranţa celui care cunoştea aceste realităţi din propria-i experienţă. În afara abundenţei informaţiei din lucrările sale despre Orient, firește că ceea ce a atras pe cititorul timpului în scrisul lui Cantemir a fost autenticitatea relatărilor lui, presărate cu constatări de martor ocular, ca şi preocuparea pentru amănuntul sugestiv, capabil să restituie fidel ambianţa şi culoarea unei lumi prea puţin cunoscută în Occident. *Istoria Imperiului otoman* este, din aceeaşi preocupare, însoţită de o detaliată hartă a Constantinopolului, întocmită de autor pe vremea cînd locuia încă acolo. Cantemir notează case şi grădini, monumente bizantine (cu numele lor grecesc) şi instalaţii militare, pieţe şi surse de ape minerale. În colţul din dreapta jos, harta cuprindea desenul propriului său palat din Constantinopol, în stil oriental, cu arcade şi patru cănaturi, cu o frumoasă grădină, un pîrîiaş şi un lac în faţă. Grija autorului pentru amănunt conferă şi azi o mare valoare documentară acestei opere cartografice în care sînt notate monumente dispărute sau transformate.

Sub valurile Caspicei...

Recuperarea operelor lui Dimitrie Cantemir este o problemă a istoriografiei culturale care datează de aproape două secole. La moartea marelui cărturar în Rusia, la 1723, doar o mică parte din scrierile sale erau cunoscute de cititorii români sau europeni. *Divanul* - editat la Iaşi, în 1698 — circula în relativ puţinele exemplare imprimate, şi în manuscrise copiate după cartea tipărită pînă către mijlocul sec. XIX. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* a ajuns, prin Ioan Inocenţiu Micu Clain, în mîinile ctitorilor Şcolii Ardelene, la numai cîteva decenii după moartea lui Cantemir, şi a avut, cum ştim, un rol însemnat în orientarea istoriografiei române moderne, la începuturile ei. Căutarea manuscriselor cantemiriene în Rusia a fost întreprinsă din primele decade ale secolului nostru şi astfel, *Descriptio Moldaviae* a putut fi publicată în română, tradusă după versiunea germană în 1825 la mănăstirea Neamţ, sub titlul *Scrisoarea Moldovei. Hronicul* apărea şi el la Iaşi în două volume, în 1835-1836, în versiunea originală românească.

Abia în 1877-1878, Grigore Tocilescu, din însărcinarea Academiei române, a făcut o cercetare mai largă în arhivele ruseşti pentru identificarea şi obţinerea de copii de pe manuscrisele originale ale principelui[1]. Rezultatul acestor investigaţii a permis ducerea la bun sfîrşit a editării operelor principelui Dimitrie Cantemir, publicate la Bucureşti în anii 1872-1902 în 8 volume. Dar cercetările lui Grigore Tocilescu în Rusia au avut ca rezultat şi acreditarea unei versiuni despre soarta manuscriselor lui Cantemir, versiune care, din nefericire, a descurajat pentru aproape un secol căutarea operelor „pierdute". Potrivit părerii pe care Tocilescu o formulase pe baza informaţiilor ruseşti, unele scrieri fuseseră pierdute în naufragiul din 1722 din cursul expediţiei în Caucaz a ţarului Petru cel Mare la care participase şi fostul principe al Moldovei ca specialist în civilizaţia islamică şi pentru cercetări arheologice. În *Viaţa prinţului Cantemir*, fiul său Antioh menţionează între operele tatălui său şi *o „Istorie a turcilor de la Mahomet falsul profet pînă la primul împărat* [manuscris] înecat în Marea Caspică". Tocilescu adăuga scrierilor pierdute *Monarchiarum physica examinatio*. Nu se cunoştea pe vremea sa nici soarta manuscrisului de muzică turcească şi a compoziţiilor muzicale ale principelui.

Moartea prematură a cărturarului, înainte să fi împlinit 50 ani, explică faptul că manuscrisele operelor sale au rămas în forme imperfecte, nedefinitivate pentru tipar cu excepţia *Descrierii Moldovei* şi a *Istoriei Imperiului otoman*. Un reputat istoric, G.S. Bayer, profesor de limbi antice şi orientale la Academia Imperială din Petersburg, prieten şi dascăl al lui Antioh, şi-a luat sarcina de a publica operele lui Cantemir, proiect din păcate nedus pînă la capăt, datorită morţii la fel de premature, în 1738, a savantului german. El a reuşit să publice în tomul I al *Comentariilor Academiei din Petersburg*, în 1727, numai rezultatele cercetărilor întreprinse de Cantemir în Caucaz cu 5 ani înainte, *(De muro Caucaseo)*. După cum rezultă din cîteva foi tipărite, păstrate în portofoliul G.F. Müller de la Arhivele centrale de

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980

stat de acte vechi din Moscova, Bayer a intenţionat să publice şi *Istoria Imperiului otoman*, după manuscrisul original al autorului, dar plecarea intempestivă la Londra a lui Antioh, care a luat cu sine manuscrisul *Istoriei*, l-a împiedicat să o facă. Bayer reuşise însă să obţină o copie a acestei opere (ca şi ale altora, de altfel). Era, firește, interesat să aibă în propria sa bibliotecă scrierile cantemiriene pentru cercetările sale, dar şi cu intenţia de a le publica. Noi investigaţii par necesare în arhivele din Kaliningrad (unde Bayer s-a stabilit în 1736 şi unde a murit doi ani mai tîrziu), ca şi la British Library (Biblioteca Muzeului britanic), unde s-ar afla, după informaţiile lui Tocilescu, o parte din arhiva personală a lui Bayer, cumpărată după moartea sa de guvernul englez.

...ori la licitaţie publică?

La 1 ianuarie 1732, Antioh pleca la Londra pentru a ocupa — la vîrsta de numai 22 ani — postul de ministru plenipotenţiar al Rusiei la Curtea Angliei. Fiul mezin al lui Cantemir, care moştenea calităţile de cărturar ale tatălui şi era conştient de valoarea operei acestuia, a luat cu el — în intenţia publicării — operele lui Dimitrie. În 1738 Antioh a fost transferat în acelaşi post la Paris, unde a şi murit în 1744, în vîrstă de numai 35 ani. Era posesorul unei admirabile biblioteci, vîndută la licitaţie după moartea sa pentru suma de 6 502 franci. G.F. Müller relatează următoarele despre soarta manuscriselor lui Dimitrie Cantemir aflate la Antioh: „Principele Antioh s-a sfîrşit şi bunurile lui au fost vîndute la licitaţie. Pe vremea aceea se afla la Paris contele Thomson, nepotul marelui Burgav [este vorba de chimistul şi medicul olandez Hermann Kaau-Boerhaave — *n.a.*]. El a cumpărat manuscrisele bătrînului principe Cantemir şi a hotărît să fie trimise în Rusia. De aceea, după moartea sa, ele au fost donate de contesa Thomson nepotului său, Abraham Kaau-Boerhaave, fost profesor la Academia de ştiinţe de aici [din Petersburg — *n.a.*] după care au fost moştenite de consilierul de stat şi medicul împărătesc dl. von Kruse". (Arhiva centrală de stat de acte vechi din Moscova, fond 199, nr. 149, partea 3, n.5, paginile 5–6).

De la von Kruse manuscrisele au ajuns în Biblioteca Academiei de ştiinţe din Petersburg, apoi la Muzeul asiatic din acelaşi oraş, înfiinţat în 1811, cunoscut azi sub numele de Filiala din Leningrad a Institutului de orientalistică al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. Între timp, cîteva opere ale lui Cantemir fuseseră răspîndite în Europa prin ediţiile cunoscute din *Sistemul religiei muhammedane*, *Istoria Imperiului otoman*, *Descrierea Moldovei*, *Viaţa lui Constantin vodă Cantemir*, *Evenimentele Cantacuzinilor şi Brîncovenilor* si *De muro Caucaseo*, precum şi printr-o singură ediţie de opere complete, aceea amintită a Academiei române.

În ce priveşte manuscrisele, treptat au ieşit la iveală unele dintre cele considerate pierdute *(Scrierile muzicale, Monarchiarum physica examinatio)*, iar mai recent traducerea arabă a *Divanului* pe lîngă corespondenţă şi două memorii politice, risipite în diferite arhive din Rusia şi alte ţări. Aceste noi semnalări aveau darul să evidenţieze că situaţia manuscriselor lui Cantemir nu era suficient cunoscuta şi că cercetări suplimentare trebuiau să premeargă editarea operelor sale într-o nouă ediţie. Asemenea cercetări aveau să dovedească însă, aşa cum vom arăta mai jos, că nici cuprinsul integral al *Istoriei Imperiului otoman* nu era cunoscut cercetătorilor prin traducerile sale europene.

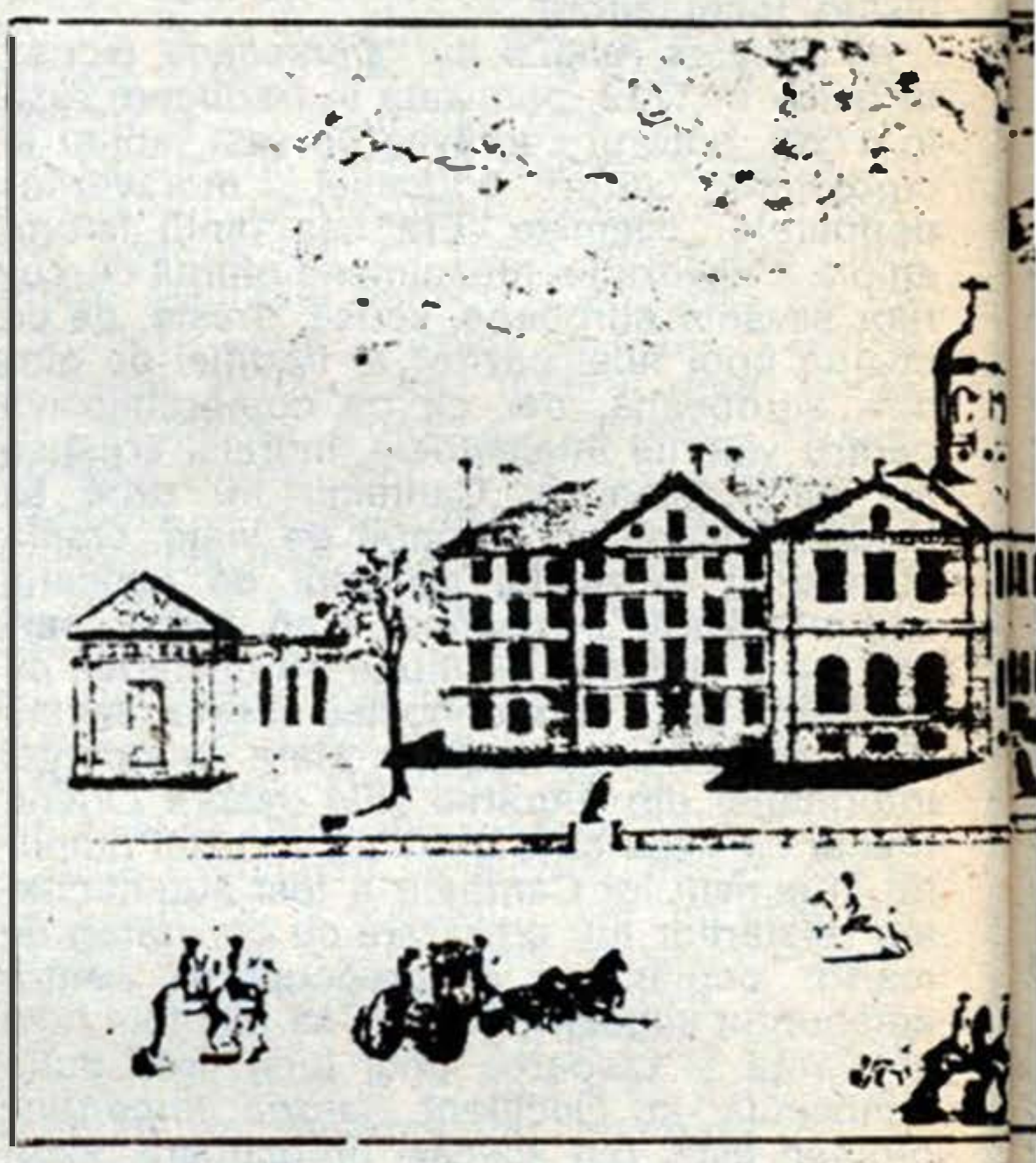

Universitatea Harvard - primul institut de învăţămînt superior din Noua Anglie şi din S.U.A., înfiinţat în 1636 - în ale cărei fonduri se află preţioasa scriere cantemiriană. Gravură din sec. XVIII

In p.10: *după 250 ani, manuscrisul original al celei mai vestite scrieri a lui Dimitrie Cantemir* - Istoria Imperiului otoman -, *descoperit recent, a devenit accesibil specialiştilor. Facsimil după începutul operei, publicat cu permisiunea Bibliotecii Houghton, Universitatea Harvard, Cambridge-Massachusetts, unde se păstrează manuscrisul*

În medalion: *Virgil Cândea, descoperitorul manuscrisului, îl examinează împreună cu Rodney G. Dennis, curatorul manuscriselor Bibliotecii Houghton şi cu profesorul George A. Ursul, din Boston*

O nouă pistă de cercetare

Cea mai recentă investigaţie cu privire la *Soarta moştenirii manuscrise* a lui Dimitrie Cantemir a întreprins-o G.N. Moiseeva în studiul său cu acest titlu, publicat în culege-

rea îngrijită de I. Corbu şi L. Ciobanu, *Moştenirea lui Dimitrie Cantemir şi contemporaneitatea*, Chişinău, 1976, pp. 127-147. Dar nici Moiseeva nu a putut răspunde tuturor întrebărilor privind soarta manuscriselor rămase la Paris la moartea lui Antioh. *Informaţiile lui G.P. Müller că aceste manuscrise au fost cumpărate la licitaţie de contele Thomson, dăruite de văduva sa lui Abraham Kaau-Boerhaave, aduse de acesta la Petersburg, moştenite de fratele său Her-*

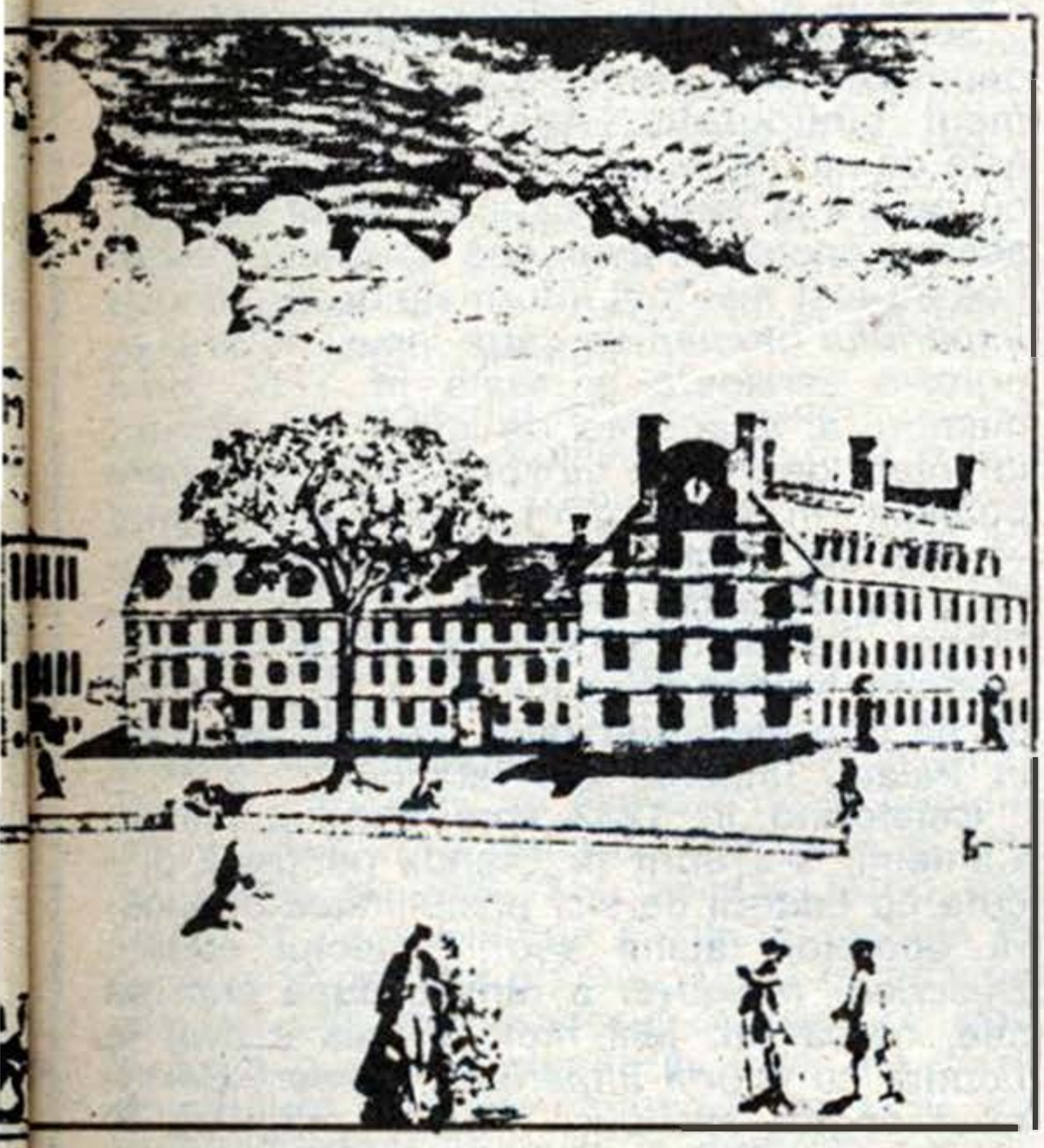

mann în 1758, lăsate lui Karl-Friederich von Kruse şi intrate, la moartea acestuia (1799), în Biblioteca Academiei ruse de ştiinţe, iar de acolo, în 1818, în fondurile Muzeului asiatic (actuala secţie din Leningrad a Institutului de orientalistică al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S.) acoperă numai o parte de adevăr. Se ştie că fraţii lui Antioh (Serghie şi Matei) hotărîseră ca numai cărţile din biblioteca acestuia să fie vîndute la Paris, operele originale şi traducerile urmînd a fi aduse în Rusia. Fapt este că Serghie Cantemir, iar de la el N.N. Bantiş-Kamenski, care le-a dăruit Arhivei Colegiului [ministerului] afacerilor străine — au avut şi ei manuscrise cantemiriene, nevîndute deci la Paris şi nimerite în fondurile Academiei de ştiinţe pe calea indicată de Müller. Bantiş-Kamenski a cumpărat la licitaţie (în Rusia) chiar traducerea italiană a *Istoriei Imperiului otoman*, dăruită de el aceleiaşi arhive din Moscova în 1783. Iar acest manuscris provenea de la Antioh, care efectuase traducerea, împreună cu abatele O. Guasco. În concluzie, *nu toate manuscrisele poetului Antioh fuseseră cumpărate de contele Thomson, iar din cele cumpărate nu toate s-au întors – cum vom vedea – în Rusia.* În sfîrşit, rămîne de văzut dacă Antioh a luat, într-adevăr, cu el. la Londra, toate manuscrisele tatălui său. În 1737, după moartea lui Ivan Ilinski, fostul secretar al principelui Dimitrie, Antioh scria la Petersburg, lui Gross: „Foarte probabil că în mîinile lui [ale lui Ilinski — *n.a.*] au fost originalele *Istoriei turcilor* a tatălui meu [ciornele autografe în latină, iar după unii cercetători versiunea românească — *n.a.*], traducerea rusă a acestei opere transcrisă de un oarecare Dimitrie [Grozin], traducătorul Şcolii de matematici marine şi numeroase caiete scrise de tatăl meu, ca să nu mai vorbim de multe alte scrieri ale sale".

Nedumerirea lui Antioh este împărtăşită de specialişti după două secole şi jumătate. Este firesc, aşadar, ca soarta manuscriselor cărturarului să preocupe şi astăzi pe cei dornici să-i cunoască integral opera.

O carte străbate Oceanul

O fericită coincidenţă a făcut, aşadar, ca în chiar anul în care se împlinea un sfert de mileniu de la apariţia la Londra a ediţiei princeps a *Istoriei Imperiului otoman*, să descoperim, de cealaltă parte a Oceanului Atlantic, manuscrisul original al acestei deosebit de importante scrieri cantemiriene.

În cîteva cuvinte, iată datele sale tehnice: un manuscris de 1 080 pagini mari (54+532+286+208) scris pe fascicule de cîte 16 pagini notate jos cu seriile de litere A-Z, a-z, apoi Aa şi următoarele, într-o frumoasă caligrafie cu cerneală neagră şi rareori roşie, avînd numeroase cuvinte şi citate în limba turcă şi cu caractere arabe. Manuscrisul reprezintă ultima formă — văzută de autor — înainte de plecarea sa la tipar, lucru ce se vădeşte prin îndreptările în text (ştersături, adăugiri), precum şi prin marginaliile în care autorul indică subtitluri, echivalenţe dintre datele Hegirei şi cele creştine, referinţe la izvoare sau informaţii suplimentare.

Textul este format din cele trei cărţi ale *Istoriei Imperiului otoman* plus adnotările. Manuscrisul începe cu o *Praefatio* de 49 pagini şi continuă cu textul *Istoriei*. Titlul este modificat pe text şi astfel din *Incrementa aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae synopsis* el devine *Demetrii principis Cantemirii incrementorum et decrementorum aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae a prima gentis origine ad nostra usque tempora deducta libri tres.* În continuarea manuscrisului a fost legat textul *Vieţii principelui Dimitrie Cantemir*, manuscris autograf al lui Antioh, scris pe 36 pagini cu dimensiunile de 31 x 19 cm.

Întregul volum de 1 116 pagini este legat în catifea roşie, iar copertele sînt prinse cu două panglici de mătase albastră, decolorate de vreme. Pe coperta I se află un *ex libris* cu inscripţia „Sigillum Academiae Harvardianae in Nov. Ang.". Urmează sigiliul format din trei cărţi gravate purtînd silabele VE-RI-TAS şi cuvintele „Christo Ecclesiae",

apoi mențiunea: „Harvard College Library, from the fund of Charles Minot (Class of 1828). Received 6 July, 1901". Manuscrisul, deși foarte bine păstrat, poartă urmele folosirii repetate de către cei care l-au copiat, tradus și consultat.

Întrebarea firească ce trebuie să și-o pună cercetătorul este: cum a ajuns manuscrisul *Istoriei Imperiului otoman* în fondurile Universității Harvard? Rodney G. Dennis, curatorul manuscriselor din Houghton Library mi-a făgăduit să urmărească originea achiziției din 1901 în Arhivele universității, fără a-mi da deocamdată prea mari speranțe.

Sîntem, așadar, în stadiul ipotezelor. A rămas cumva manuscrisul în Anglia, unde îl tradusese Tindal, ajungînd ulterior pe această cale în S.U.A.? Ipoteza este ispititoare — datorită legăturilor organice dintre culturile engleză și americană —, dar ea nu se poate susține cunoscînd, pe de o parte, preocuparea lui Antioh de a încuraja și alte versiuni europene în limbi moderne, iar pe de altă parte faptul că manuscrisul latin a fost împrumutat lui Voltaire, în 1739, deci după ce Antioh Cantemir fusese transferat de la Londra la Paris.

Trebuie luate în considerare alte două ipoteze: manuscrisul a fost cumpărat de contele Thomson și din biblioteca lui a trecut în alte mîini, sau a fost achiziționat la faimoasa licitație de după moartea lui Antioh de către un alt amator de scrieri cantemiriene. În orice caz, el se găsea încă din sec. XIX în biblioteca unui membru al familiei Minot, familie ce a dat o serie de învățați culturii americane din Noua Anglie. Un George Richards Minot (1758-1802), născut în Boston dintr-o familie aristocratică și cu educație superioară, și-a făcut studiile la South Latin School (Boston), apoi la Harvard, desfășurînd ulterior o activitate de jurist și istoric și fiind unul dintre fondatorii Societății istorice din Massachusetts (1791), apoi bibliotecar al ei. Era deci cunoscător de latină și preocupat de istorie, dar n-am aflat ca el să fi călătorit în Europa.

Un alt reprezentant al familiei Minot, Charles Sedgwick Minot (1852-1914), a fost biolog și unul dintre primii mari anatomiști americani. El a călătorit în Franța, unde a publicat o serie de studii și a făcut cercetări cu cunoscutul savant Rouvier. Pentru moment însă este imposibil de spus cum a ajuns manuscrisul *Istoriei* în posesia acestei familii, cînd și prin ce membru al ei, dar despre interesul purtat de reprezentanții ei operei cantemiriene nu există îndoială: în aceeași bibliotecă și la o cotă vecină din fostul „fond otoman" se păstrează și planșele, colorate de mînă, cu portretele împăraților otomani, care împodobesc ediția lui Tindal, iar transmiterea manuscrisului și a planșelor către biblioteca universității dovedește că posesorii aveau conștiința valorii lor.

În orice caz, faptul că timp de mai bine de două secole, manuscrisul nu a fost semnalat și abia în 1901 apare în evidența unei biblioteci științifice ar indica plecarea lui timpurie din Franța, poate în sec. XVIII. Numai cercetări ulterioare vor putea dovedi care din aceste ipoteze este valabilă.

Între reverendul Tindal și abatele Prévost

Semnificația identificării manuscrisului depășește însă granițele unui simplu eveniment bibliografic. Analiza manuscrisului este de natură să aducă importante precizări cu privire la felul în care s-a făcut editarea acestei opere cantemiriene. Cercurile științifice au fost mai întîi informate despre *Istoria Imperiului otoman* de către însuși autorul ei. printr-o scrisoare adresată în 1714 „unui membru al Academiei de științe din Berlin", înființată de marele filozof Leibniz, scrisoare publicată în revista din Leipzig *Neue Bücher — Saal der Gelerter Welt*. Exprimîndu-și dorința ca această operă să fie publicată în Prusia, Cantemir anunța că are și o documentație iconografică inedită și anume copii de pe portretele sultanilor otomani, păstrate în Palatul imperial din Istanbul.

Călătorind în 1732 spre Londra, Antioh Cantemir s-a oprit în Olanda pentru a discuta cu editorii de aici posibilitatea publicării operelor tatălui său. Proiectul editării *Descrierii Moldovei* a rămas, după cum se știe, nerealizat. Mai mult succes a avut la Londra cu *Istoria Imperiului otoman*. Cărturarul englez Nicholas Tindal, „magistru în artele liberale și vicar de Great Waltham, în Essex" s-a angajat să traducă manuscrisul latin. Tălmăcirea sa a fost publicată în 1734-1735 de James, John și Paul Kempton, librari din Londra în editura „La Coroana", pe Ludgate Street, iar a doua oară, în 1756, de libraru! G. Müller, pe Strand. Anunțarea apariției cărții provocase un larg interes în cercurile cultivate engleze, după cum rezultă din „Lista de subscriitori" cu care se deschide volumul, începînd cu însăși regina Carolina a Angliei și cu Frederick-Louis, prinț de Wales și cuprinzînd numele a încă 181 prenumeranți — membri ai nobilimii, învățați, ofițeri, negustori, clerici și diplomați, printre ei însuși Antioh Cantemir.

În Franța, interesul a fost la fel de viu. Încă înainte ca Joncquières, „comandor, canonic al Ordinului ospitalier al Sfîntului Duh din Montpellier" să fi publicat traducerea franceză care va apărea la Paris în 1743, ea era semnalată cercurilor cultivate pariziene de abatele Prévost în ziarul său literar *Le Pour et Contre*, care avea ca scop informarea cercurilor franceze despre mișcările culturale științifice și politice din Anglia. În 1740, ziarul publica fragmente din *Viața lui Dimitrie Cantemir*, după ediția lui Tindal, precum și capitole din însăși *Istoria Imperiului otoman*, (vezi A. Duțu, *L'abbé Prévost*

traducteur de l'Histoire Ottomane de Cantemir, în *Revue de littérature comparé* 1971, nr. 2, pp. 234-237 și M.V. Razunovskaia, *Istoria Imperiului otoman a lui Dimitrie Cantemir și romanul abatelui Prévost*, în *Russkaia literatura*, 1974, nr. 2, pp. 142-150). Prévost sublinia importanța științifică a cărții și își exprima dorința „unei fericite traduceri" a ei în limba franceză.

Această traducere (nu întru totul fericită) avea să apară peste trei ani, în patru ediții, aproape concomitente; prima în două volume, în librăria „Sfînta Monica" din Place Conti, la Nyon Pére, iar restul în cîte patru volume de format mic. Traducerea era dedicată mareșalului de Noailles. (Un îndepărtat descendent din această familie va lua în căsătorie pe Ana Elisabeta Brâncoveanu —, Ana de Noailles — cunoscuta poetă franceză de origine română[1].)

Între marile spirite franceze asupra cărora *Istoria Imperiului otoman* a exercitat o importantă influență, trebuie amintiți abatele Prévost, apoi Voltaire. Au fost cercetate legăturile dintre romanul abatelui *Histoire d'une Grecque moderne* și cartea lui Cantemir. Romanul descrie dragostea ambasadorului francez la Istanbul pentru o sclavă greacă. Ambasadorul a fost identificat chiar de contemporanii lui Prévost drept contele de Feriol, care a deținut acest post în anii 1690-1695 și 1698-1711, așadar, într-o perioadă în care Dimitrie Cantemir se afla în capitala Imperiului otoman. După încheierea misiunii sale, ambasadorul adusese cu sine la Paris o sclavă cerchezâ, Aișa, ale cărei scrisori de dragoste, publicate în 1730, au produs o mare impresie în rîndurile cititorilor francezi. Prévost nu-l cunoscuse pe Feriol (decedat în 1722), dar a putut reconstitui ambianța constantinopolitană din timpul ambasadei acestuia — instituții, moravuri, personaje — în primul rînd prin *Istoria Imperiului otoman* a lui Dimitrie Cantemir. Este foarte probabil că Prévost l-a cunoscut personal pe Antioh, deoarece frecventau aceleași cercuri, atît la Londra, cît și la Paris. În biblioteca lui Antioh se găsea și celebrul roman al abatelui, *Manon Lescaut*.

În ce-l privește pe Voltaire, după însăși mărturisirea lui în scrisori către Antioh și alți contemporani, *Istoria Imperiului otoman* i-a fost deosebit de folositoare atît pentru a doua formă din *Istoria lui Carol al XII-lea*, cît și pentru alte opere ale sale: *Eseuri despre moravurile și spiritul popoarelor* și tragedia *Mahomed*. Apelul la cartea considerată pe atunci drept cea mai bună istorie a Turciei nu trebuie să ne mire: *Istoria Imperiului otoman* era recomandată ca atare în *Enciclopedia* lui D'Alembert și Diderot (Nouv. éd., tome XXXIV, Geneva, 1778, p. 441).

Dar este foarte probabil că Voltaire a folosit *Istoria* lui Cantemir nu numai în versiunea engleză (cea franceză nu aparuse încă în perioada redactării tragediei *Mahomed*), ci chiar originalul latin, așadar, manuscrisul de la Harvard. Aceasta ar rezulta — după cum presupune și Fedor Iakovlevici Priima, *Antioh Cantemir și relațiile sale literare franceze* (în culegerea aceluiași autor *Literatura rusă în Occident*, Leningrad, 1970, pp. 26-27) — din două scrisori ale lui Voltaire către Antioh, din 13 martie și 19 aprilie 1739. După cum se vede, manuscrisul ajuns la Harvard trecuse prin mîinile unor oameni celebri ai literaturii universale.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1977

Premisele unei ediții critice

Care este importanța — pentru restituirea și valorificarea deplină a operelor lui Dimitrie Cantemir — a manuscrisului descoperit la Harvard? El oferă, în sfîrșit, posibilitatea editării *Istoriei Imperiului otoman* în ultima sa formă, așa cum fusese pregătită de Cantemir însuși pentru tipar. După copiile cunoscute pînă acum, o ediție critică a acestei opere — în realul sens al cuvîntului — nu se putea face. Textul latin păstrat la Filiala din Leningrad a Institutului de orientalistică al Academiei de științe a U.R.S.S. nu este decît „o copie după originalul latinesc al lui Cantemir" făcută sub îngrijirea academicianului Bayer, care-și proiecta tipărirea operei (vezi *Raportul general al d-lui Grigore Tocilescu despre misiunea sa în Rusia*, în *Analele Societății Academice Române*, seria I, t.XI, secțiunea I-a, București, 1878, p. 60). Această copie, examinată de Tocilescu în 1877, „n-a fost revisuită de nimeni, căci sunt o mulțime de erori de ortografie latină care desigur s-ar fi îndreptat la o revisiune", după cum se menționează în nota care precedă o altă copie făcută după manuscrisul de la Leningrad și păstrată în manuscrisele latine 74 și 75 ale Bibliotecii Academiei R.S. România. Observația este confirmată de atitudinea lui G.S. Bayer care pregătea ediția textului latin (cîteva foi tipărite, corecturi sau „probele... cum trebuie să se tipărească *Istoria Imperiului otoman* scrisă latinește de Dimitrie Cantemir" au fost găsite de Tocilescu între hîrtiile lui G.F. Müller din Arhiva Ministerului de Externe din Moscova, azi la Arhiva centrală de stat a actelor vechi). Plecînd la Londra, Antioh luase cu el manuscrisul definitiv al *Istoriei*, astfel că Bayer nu și-a mai putut realiza proiectul, evident pentru că îi lipsea acel manuscris, iar copia sa nu era utilizabilă.

Editarea textului latin după manuscrisul descoperit la Harvard, împreună cu traducerea în limba română (eventual și în alte limbi) va îngădui însă și cunoașterea *Istoriei Imperiului otoman* în forma sa integrală, așa cum a scris-o Cantemir. Într-adevăr, comparația textului latin cu versiunile moderne arată că nici una dintre ele nu redă cu fidelitate opera principelui. Atitudinea față de originale a traducătorilor din trecut era mai pu-

ţin scrupuloasă decît astăzi. Astfel, Tindal, de pildă, şi-a îngăduit ca, începînd cu *Prefaţa autorului* să rezume şi să omită lungi pasaje. Prefaţa, care ocupă în manuscrisul latin aproape 49 pagini, nu are în versiunea engleză decît 28 coloane şi jumătate (15 pagini). Tindal lasă deoparte lungi pasaje care i se par neesenţiale, o serie de tabele cronologice cu echivalenţele anilor în era creştină şi cea musulmană sau, pur şi simplu, reformulează relatările lui Cantemir. Cuvintele şi citatele în limba turcă (şi cu caractere arabe) din textul original sînt omise, uneori chiar transliterarea lor. La fel unele referinţe din text la operele citate de autor. După cum vedem, intervenţiile lui Tindal depăşesc limitele permise unui traducător fidel. Cu toate acestea, textul lui Tindal a reprezentat singura formă cunoscută pînă acum a *Istoriei Imperiului otoman*. Într-adevăr, deşi Joncquières ar fi putut folosi textul latin deţinut de Antioh, versiunea franceză (Paris, 1743) ca şi cea germană, (Hamburg 1745) au fost efectuate pe baza traducerii engleze, reproducînd, firește şi lipsurile acesteia. Nici traducerea română a lui Iosif Hodoş (Bucureşti, 1876-1878) nu a folosit textul latin, accesibil pe atunci cel puţin în copiile din Rusia. Nu numai publicarea textului latin, dar şi redarea lui în versiuni moderne reprezintă, aşadar, acţiuni ce urmează a fi întreprinse de acum înainte.

Ineditul omagiu filial

Versiunea engleză a *Istoriei Imperiului otoman* avea în anexă *Viaţa principelui Dimitrie Cantemir*, nesemnată, dar atribuită — datorită preciziei sale şi numărului mare de informaţii privitoare la familie şi la acţiunile cărturarului şi operele sale — lui Antioh Cantemir. Textul apare, aşa cum era de aşteptat, şi în versiunile franceză şi germană ale *Istoriei*. În manuscrisul de la Harvard am avut bucuria să descopăr şi manuscrisul autograf al acestei lucrări, a cărei paternitate nu mai poate fi acum discutată, deoarece însuşi titlul este categoric: *La vie du Prince Demetrius Cantemir écrite de la main propre d'Antiohus Cantemir, son fils cadet, ministre plen[ipotentiaire] de Sa Majesté czarienne a Londres* („Viaţa principelui Dimitrie Cantemir scrisă de propria mînă a lui Antioh Cantemir, fiul său mezin, ministru plenipotenţiar al Maiestăţii Sale împărăteşti la Londra").

Manuscrisul, în 36 pagini de format mare, poartă toate semnele autografului (adaosuri, ştersături, reveniri, reformulări) şi el ne oferă acelaşi avantaj ca şi textul latin al *Istoriei*, anume de *a* fi pe de-a întregul inedit. Comparîndu-l cu versiunea lui Tindal se constată că traducătorul a procedat şi în cazul biografiei lui Cantemir ca şi cu opera acestuia, reducînd şi prefăcînd textul. Părţi întregi din scrierea lui Antioh (de pildă cele şapte pagini de la început, relatînd istoria familiei Cantemir în timpul domniilor lui Dumitraşcu Cantacuzino, Antonie Ruset şi Gheorghe Duca, 1673-1685) sînt omise de Tindal. Aceste pagini lipsesc de asemenea din toate celelalte traduceri (franceză, germană, rusă, română) publicate ulterior. Ceea ce este însă surprinzător, textul publicat de Joncquières în 1743 nu reproduce textul original (francez) al lui Antioh, ci reprezintă o versiune după cel englez, al lui Tindal! Rezultă că *Viaţa principelui Dimitrie Cantemir*, scrisă de Antioh, *n-a fost cunoscută niciodată în textul său integral*. Şi editarea acestei scrieri, precum şi traducerea ei rămîn să fie realizate. Fiul n-a fost mai norocos decît Dimitrie în difuzarea *Istoriei Imperiului otoman*.

Descoperirea a două manuscrise originale din moştenirea celor doi Cantemiri celebri — Dimitrie şi Antioh —, în 1984, într-o bibliotecă din S.U.A. poate, desigur, să fie evaluată din numeroase unghiuri. Ne rezumăm la o constatare, anume că faima din trecut a celor doi cărturari a părut atît de mare, încît mult timp s-a crezut că în zadar s-ar mai căuta elemente care să o poată spori. În 1970 însă am descoperit în biblioteci din Beirut, Alep, Paris şi Roma traducerea *Divanului* lui Dimitrie Cantemir. Deci în numai paisprezece ani (1970-1984) am stabilit că aria de răspîndire a operelor lui Dimitrie Cantemir acoperă — în afară de Europa — Orientul Apropiat şi America de Nord, că *Istoria Imperiului otoman* există într-un manuscris latin diferit de copiile şi traducerile cunoscute pînă acum şi a fost cunoscută într-o formă imperfectă, şi la fel biografia principelui alcătuită de Antioh Cantemir, a cărui operă — după opinia biografilor lui — nu mai făgăduia relevări spectaculoase.

Cel mai însemnat rezultat al acestor noi paşi în cunoaşterea operelor unor străluciţi cărturari români de la începutul epocii moderne mi se pare a fi acela că ele se constituie ca un îndemn pentru cercetătorii tineri. Manuscrisele inedite cantemiriene ieşite la iveală abia în 1984 dovedesc convingător că aria de cercetare a trecutului civilizaţiei româneşti este mai largă decît o aproximaseră înaintaşii, mai rodnică, mai darnică pentru cei care vor s-o slujească, decît s-a crezut pînă acum. Hasdeu, Tocilescu, Iorga, Pârvan, Călinescu ne-au obişnuit cu ideea că totul a fost inventariat, cercetat, evaluat şi scris despre creaţia culturală a românilor. Cîteva decenii după ei, filonul vechi, uneori părăsit al acestei culturi, se dovedeşte mai fertil decît l-au crezut marii învăţaţi care consideraseră că l-au epuizat. Un îndemn pentru tinerii cercetători români, o promisiune pentru orice specialist străin în studii româneşti. Creaţiile poporului român reprezintă încă un „pămînt făgăduit" al istoriei culturii universale.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostaşi ai armatei române au luptat cu eroism şi au contribuit, cu grele jertfe de sînge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostaşi români morţi, răniţi sau dispăruţi în crîncenele lupte purtate împotriva maşinii de război hitleriste, uriaşa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUŞESCU

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului

LUPTĂ ŞI JERTFĂ PENTRU ELIBERAREA UNGARIEI (II)

GHEORGHE ZAHARIA, ION CUPŞA

● De la Tisa pînă în centrul Budapestei ● 6,5 km de lupte în interiorul capitalei Ungariei ● Corpul 7 de armată român pe direcţia principală de atac ● O noutate în tactica războiului ● 210 000 ostaşi angajaţi în lupte, 7 operaţii şi 81 lupte importante, 1 237 localităţi şi alte aşezări, din care 14 oraşe, eliberate ● Drum eroic prin jertfele a 42 700 ostaşi români morţi, răniţi sau dispăruţi

Aşa cum scriam în numărul trecut al revistei[1], în cursul lunii octombrie 1944, trupele sovietice şi române obţinuseră importante succese în partea sudică a frontului răsăritean. Frontul 2 ucrainean ieşise pe Tisa superioară şi mijlocie, forţînd rîul la sud de Szolnók şi pătrunsese adînc spre Dunăre. Mai la nord, Frontul 4 ucrainean ajunsese la vest de Ujgorod, iar la sud armata de eliberare iugoslavă şi unităţi ale Frontului 3 ucrainean eliberaseră Belgradul iar o altă mare unitate sovietică atinsese Dunărea în zona Baja.

Odată eliberată partea de est a Ungariei, Comandamentul suprem sovietic a hotărît o nouă acţiune de amploare — operaţia „Budapesta" — pentru a nimici forţele inamice dintre Tisa şi Dunăre şi a elibera capitala ungară. În acest scop, Frontul 2 ucrainean a primit misiunea să execute o lovitură principală pe direcţia Budapesta (la care a participat şi Corpul 7 armată român, cu trei divizii), iar o alta, secundară, la aripa sa dreaptă, pe direcţia Polgăr-Miskolc, pentru a elibera partea de nord-vest a Ungariei. (Armata 4 română, cu 8 divizii, Corpul 4 armată român, cu 2 divizii şi Divizia „Tudor Vladimirescu Debretin" au fost angajate în această

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1984.

lovitură, purtînd lupte grele cu trupele germane şi ungare ce se apărau în masivele muntoase Hegyalja, Bükk şi Matra.) În acelaşi timp, Frontul 4 ucrainean îşi relua ofensiva pe direcţia Ujgorod-Košice, iar la sud, Frontul 3 ucrainean trebuia să înainteze peste Dunăre, spre zona petroliferă Nagykănnizsa. În total, în cadrul operaţiei „Budapesta" au participat 14 divizii româneşti, plus Corpul aerian şi alte unităţi şi formaţiuni. Armata 4 română, împreună cu Armata 40 sovietică, forma în continuare un grup de armate pus sub comanda generalului F.F. Jmacenco, iar Corpurile 7 şi 4 române intrau în compunerea Armatei 7 de gardă sovietică şi, respectiv, Armatei 27 sovietică; comandamentul Armatei 1 române rămînea cu atribuţii administrative, disciplinare şi de instrucţie, asigurînd nevoile materiale ale Corpurilor 7 şi 4 române subordonate armatelor sovietice indicate mai sus şi desăvîrşind în acelaşi timp instruirea recruţilor care veneau din ţară pentru a completa pierderile suferite.

Lovitura principală pe direcţia Budapesta trebuia să despice dispozitivul strategic germano-ungar, să elibereze acest centru vital al Ungariei şi să deschidă forţelor sovietice drumul spre Viena. În articolul de faţă vom urmări luptele Corpului 7 de armată român.

În seara de 28 octombrie 1944, Corpul 7 armată român, avînd în compunere Divizia 9 cavalerie şi Divizia 19 infanterie (peste cîteva zile avea să primească şi Divizia 2 infanterie) era dispus la flancul stîng al Armatei 7 de gardă sovietică, învecinat cu Armata 46 sovietică. Urmînd să-şi desfăşoare ofensiva în zona de cîmpie dintre Tisa şi Dunăre, unde tancurile germane aveau un teren prielnic de acţiune, comandantul Armatei 7 de gardă sovietică l-a întărit cu Regimentul 114 artilerie antitanc, iar comandantul Armatei 1 române, cu Regimentul 1 artilerie grea. În faţa Corpului 7 român se aflau diviziile ungare 1 cavalerie şi 20 infanterie, întărite cu tancuri şi artilerie germane. Inamicul amenajase fermele, livezile şi localităţile ca puncte de sprijin, formînd osatura apărării şi constituise rezerve de tancuri şi infanterie destinate să contraatace unităţile angajate în lupta pentru cucerirea punctelor de sprijin. Ingeniozitatea ostaşilor şi comandanţilor sovietici şi români a dejucat însă intenţiile adversarului, anihilîndu-i tactica în care îşi pusese atîta speranţă.

În zorii zilei de 29 octombrie, Armata 46 sovietică a trecut la ofensivă, urmată în dimineaţa următoare de Corpul 7 român. Răvăşite de exploziile a mii de obuze, punctele de sprijin ungare au fost atacate cu impetuozitate de ostaşii noştri, acoperiţi de perdeaua protectoare a barajului de artilerie. Trupele germane şi ungare au fost nevoite să părăsească prima poziţie şi să-şi caute adăpost în tranşeele săpate din timp mai înapoi, lăsînd pe teren numeroşi morţi, răniţi, armament şi altă tehnică de luptă. Încercările de a se menţine în localităţile Kocser şi Törtel au fost spulberate repede şi forţele inamice s-au retras pe aliniamentul căii ferate Szolnók-Cegléd, unde sperau să-şi refacă apărarea. Trecînd la urmărire, diviziile române au respins ariergărzile germano-ungare şi pînă în seara de 3 noiembrie au luat contact cu noul aliniament. A doua zi, trupele sovietice şi române, într-o strînsă cooperare, au cucerit, prin lupte foarte grele, oraşele Abony şi Cegléd, puternice centre ale apărării inamice care stînjeneau dezvoltarea ofensivei pe direcţia Budapesta. Adversarul a introdus în linia de luptă puternice rezerve şi în zilele următoare, cu toate eforturile depuse, unităţile noastre şi cele sovietice vecine au realizat pătrunderi mici, însă cu sacrificii însemnate. Ca urmare, comandantul Frontului 2 ucrainean a ordonat oprirea ofensivei şi trecerea temporară la apărare, în vederea organizării unei noi lovituri.

Concomitent cu pregătirile pentru reluarea ofensivei, trupele române au respins numeroase şi puternice contraatacuri, menţinîndu-şi ferm poziţiile, fapt ce a determinat pe comandantul Armatei 7 de gardă sovietică să le adreseze felicitări, prin comandantul corpului, pentru modul eroic în care au luptat împotriva trupelor hitleristo-horthyiste.

La 11 noiembrie 1944, ofensiva a fost reluată pe un front mai larg. Faţă de tăria apărării inamicului, corpului român i s-a afectat în sprijin Corpul 2 mecanizat de gardă sovietic. Într-o strînsă cooperare, tanchiştii sovietici, infanteriştii, cavaleriştii şi artileriştii români au rupt noile poziţii ale duşmanului, au respins numeroase contraatacuri şi au pătruns tot mai adînc spre nord-vest. La 17 noiembrie 1944, Corpul mecanizat sovietic a ieşit din fîşia Corpului 7 armată român, iar unităţile noastre au întîmpinat poziţii puternic organizate genistic şi apărate de forţe numeroase, bogat înzestrate cu mijloace tehnice moderne. După o pătrundere de peste 100 km, trupele române au luat contact cu fortificaţiile exterioare ale Budapestei.

Comandamentul hitlerist îşi retrăsese forţele pe un aliniament amenajat genistic din timp şi ai cărui principali piloni de sprijin erau munţii din nord-estul Ungariei, zona fortificată Budapesta şi Lacul Balaton. În acest sistem, locul principal îl deţinea Budapesta, amenajată pentru apărare cu trei fîşii fortificate, cu flancurile sprijinite pe Dunăre, şi înglobînd localităţile şi pădurile din zonă pe o adîncîme de peste 30 km.

Zona deluroasă şi împădurită dintre localităţile Gödöllö şi Isaszeg, care forma partea cea mai tare a primei centuri de fortificaţii, a revenit corpului român. Analizînd sub toate aspectele situaţia tactică, comandantul Corpului 7 armată, generalul Nicolae Şova, a hotărît să rupă apărarea inamicului cu trupele de la centrul dispozitivului său, unde

zona împădurită prezenta mai multe goluri, terenul era mai accesibil și focul artileriei se putea coordona mai bine cu înaintarea infanteriei. Fiind vorba de străpungerea unui front fortificat, pe direcția de efort a fost constituită o puternică grupare de șoc, formată din Divizia 9 cavalerie, întărită cu unități din celelalte două divizii și sprijinită de majoritatea artileriei corpului, a cărei misiune era să rupă prima centură fortificată pe un front îngust și să dezvolte apoi succesul în adîncime și lateral. Era soluția cea mai indicată; numai prin efortul unitar al corpului de armată se putea obține succesul scontat, mai ales că inamicul dispunea de două divizii în acel sector, ale căror efective erau comparabile cu cele române. Generalul Șova a știut să pună în valoare faptul că inițiativa îi aparținea și putea să lovească, cu superioritate de forțe, într-un sector limitat, lăsînd pe restul frontului forțe mai puține, care să execute mici atacuri locale, pentru a angaja trupele inamice din fața lor, împiedicîndu-le să intervină pe direcția de efort.

Pregătită temeinic, în dimineața de 5 decembrie, după un foarte puternic foc de artilerie, s-a declanșat ofensiva. Inamicul a opus o rezistență îndîrjită, dar gruparea de șoc a corpului român i-a zdrobit rînd pe rînd focarele de rezistență și în ziua de 11 decembrie a cucerit înălțimea dominantă a masivului păduros de lîngă Gödöllö, cu cota 308, desăvîrșind ruperea primei centuri fortificate de apărare exterioară a Budapestei. A doua zi, Divizia 19 infanterie a înregistrat, de asemenea, un important succes, cucerind prin lupte crîncene localitatea Isaszeg, alt centru de rezistență principal, în timp ce trupele sovietice vecine din dreapta eliberau, prin lupte tot așa de grele, orașul Gödöllö.

Inamicul și-a repliat trupele pe o poziție intermediară, pe care ostașii noștri au atacat-o fără răgaz, iar în ziua de 27 decembrie și în noaptea următoare au rupt din mișcare și a doua centură fortificată de apărare a Budapestei.

Comandamentul hitlerist făcea eforturi disperate pentru a împiedica trupele sovietice și române să intre în capitala ungară. În sectorul corpului român trupele sale au ocupat un nou aliniament, jalonat de localitățile Cinkota, Rákosliget și Rákoscsaba, transformate în puternice puncte de sprijin. Unitățile române au continuat atacurile fără să lase inamicului o clipă de răgaz. Eforturile lor au fost încununate de succes, Divizia 9 cavalerie reușind să zdrobească rezistențele din Rákosliget și Rákoscsaba, în timp ce Divizia

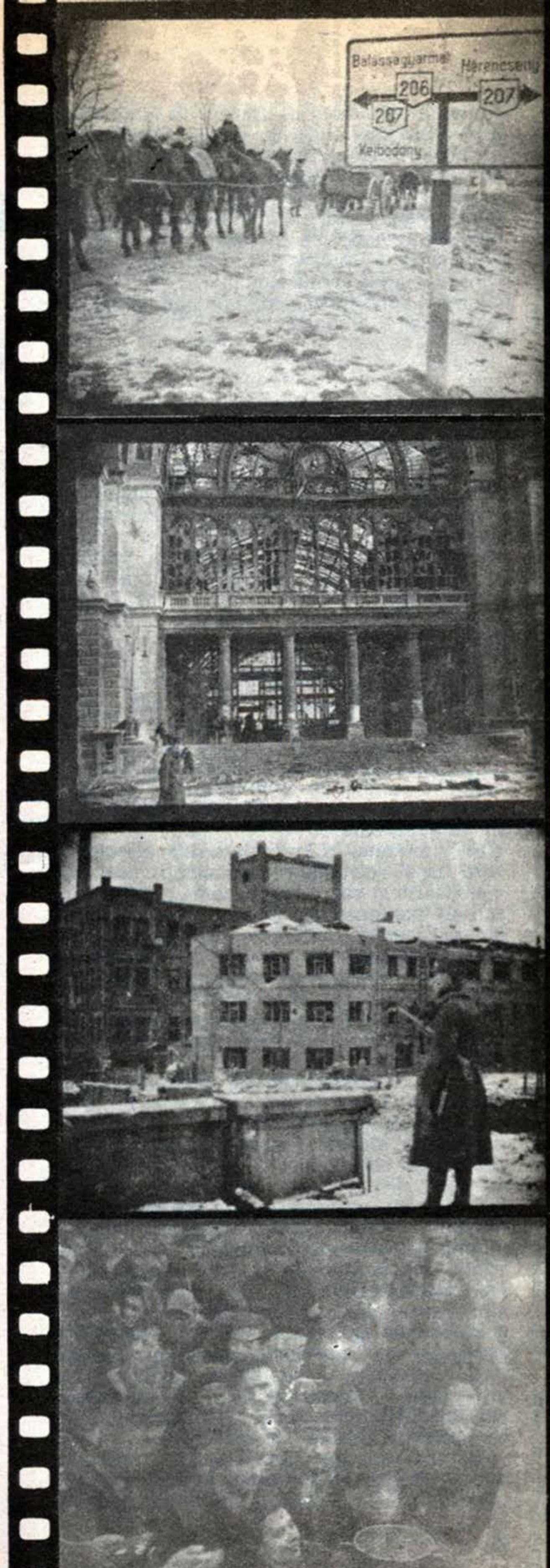

Ianuarie 1945: trupele române în ofensivă spre și în interiorul Budapestei. Imagini inedite înregistrate pe pelicula aparatului de filmat în acele eroice zile

2 infanterie, ajutată de Divizia 19 infanterie, elibera orășelul Cinkota. Urmărind inamicul înfrînt, în noaptea de 30/31 decembrie și în ziua următoare, trupele Diviziei 19 infanterie au cucerit, prin aprige lupte de stradă, localitatea Mătyăsföld, ultimul obstacol în fața capitalei ungare. Se încheia astfel o nouă etapă grea a luptelor Corpului 7 armată român, în cursul căreia unitățile lui au rupt o puternică zonă fortificată, ajungînd la marginea estică a Budapestei.

Încă de la 26 decembrie se închisese, la vest de Dunăre, cercul în jurul grupării germano-ungare din zona Budapesta, care nu mai avea astfel nici o șansă de scăpare. În consecință, pentru a se evita vărsarea de sînge inutilă, distrugerea orașului și pierderile pe care luptele le-ar fi provocat în rîndurile populației civile, la 30 decembrie, Comandamentul sovietic a oferit inamicului condiții onorabile de capitulare. Comandamentul hitleristo-horthyist a respins ultimatumul și a ucis parlamentarii sovietici. Pentru forțele sovietice și române nu rămînea altă alternativă decît să nimicească prin luptă gruparea inamică încercuită.

Străzile Budapestei fuseseră baricadate și minate, iar clădirile de la intersecții transformate în puncte de sprijin care să se flancheze reciproc prin focul armamentului automat și să bată cu focul mitralierelor și tunurilor antitanc în lungul arterelor de circulație. Unde distanța dintre clădiri era mai mare, au fost construite cazemate din beton sau au fost îngropate tancuri care prin focul lor să asigure continuitatea sistemului de apărare. Rezerve mici, formate din infanterie și tancuri, erau destinate să întărească la nevoie apărarea și să execute contraatacuri locale, iar pentru riposte ofensive de mai mare amploare erau destinate rezerve din toate armele.

Pentru nimicirea trupelor germane și ungare din partea de est a Budapestei, Comandamentul sovietic a destinat trei corpuri de armată: Corpul 7 armată român, pe direcția centrală, flancat de corpurile 30 și 18 sovietice.

Budapesta prezenta două zone, cu caracteristici deosebite; prima zonă cuprindea comunele suburbane și periferiile orașului, ale căror rare clădiri, mari, masive, erau amenajate în adevărate cazemate, înglobate în pozițiile de apărare; casele mai mici fuseseră transformate în cuiburi de foc, răspîndite neregulat pe o mare adîncime și grupate în noduri de apărare capabile să ducă lupte și în încercuire. Zona a doua, o formau masivele clădiri budapestane, toate transformate în puternice focare de rezistență.

Comandamentul Corpului 7 român a adoptat o tactică adecvată acestei situații: unitățile urmau să pătrundă printre clădirile

Reporter de război

Ianuarie 1945: lîngă Gara de est din Budapesta

În prima jumătate a lunii ianuarie 1945, ofensiva trupelor române din Corpul 7 armată, comandat de generalul Nicolae Șova, se desfășura cu succes în interiorul Budapestei. În calitate de reporter cinematografic al Jurnalului sonor care se proiecta atunci pe ecranele cinematografelor, am fost din nou martor al unor momente de mare dramatism.

Săgeata de pătrundere a trupelor noastre spre centrul orașului ajunsese în zona Poștei centrale și a Gării de est. Luptele se desfășurau cu o intensitate deosebită. Bătălia într-un oraș se deosebește fundamental de aceea în cîmp deschis. La șes, inamicul este în față, știi de unde să-l aștepți; într-o localitate, lucrurile se schimbă: dușmanul poate fi peste tot și nicăieri. Un oraș trebuie cucerit casă cu casă, stradă cu stradă. Orice fereastră, orice subsol, orice canal poate ascunde un cuib de armă automată, după fiecare colț poate pîndi un tanc bine ascuns în spatele unei baricade. Pentru a-ți putea continua înaintarea, toate acestea trebuie lichidate rînd pe rînd...

Mă aflam în rîndul primelor eșaloane care pătrunseseră prin lupte extrem de îndîrjite în zona Poștei centrale și a Gării de est. Grupurile de luptători se infiltrau printre dărîmături, sub ploaia de gloanțe dușmane. N-am să pot uita niciodată momentul în care un sergent, în fruntea grupei sale, exasperat de faptul că o mitralieră inamică ascunsă în subsolul unei clădiri le oprise înaintarea, s-a hotărît să o lichideze, luînd cu asalt imobilul respectiv. Sergentul a dat cîteva ordine scurte și oamenii săi, furișîndu-se unul cîte unul, au început să înainteze tîrîș de-a lungul pereților clădirii. Cînd a ajuns aproape de ferestruica prin care trăgea mitraliera, sergentul a aruncat legătura cu grenade și, fără să mai aștepte rezultatul exploziei, a țîșnit în picioare, repezindu-se spre ușa casei. Nici n-a apucat însă s-o deschidă, și o explozie asurzitoare a cutremurat pămîntul. În mai puțin de jumătate de minut, clădirea, care fusese minată, s-a prăbușit la pămînt, înghițind sub dărîmăturile ei pe sergent și toată grupa lui...

...Mă refugiasem în firida unei porți, lîngă o locuință mai puțin avariată, care îmi oferea protecție împotriva gloanțelor și de unde puteam să urmăresc mai bine desfășurarea luptelor. La un moment dat, rămăsesem mult în urmă și m-am hotărît să-mi schimb locul. Am așteptat să se potolească exploziile unor bombe lansate de avioane ce zburau la mică înălțime și, rupînd-o la fugă, am traversat strada. Abia-mă pitulasem în noua mea ascunzătoare și o nouă explozie a zvîrlit cu putere în aer o adevărată ploaie de sfărîmături. Rămăsesem încremenit: locul unde cu numai cîteva clipe înainte mă adăpostisem eu, nu mai era!

Alt salt, păzind cu grijă obiectivul aparatului de filmat, și am pătruns în incinta Gării de est. Printre răpăielile armelor automate și exploziile șuierătoare ale grenadelor, din cînd în cînd se auzea îndemnul vreunui comandant: „Înainte, băieți!" Încercam să mă mențin în imediata apropiere a grupelor de asalt. Un adevărat infern de tunete și flăcări cuprinsese interiorul gării. De sus, din cupola mare, se desprindeau, cu zgomot asurzitor, panouri întregi de sticlă și metal. Într-un timp, totul a început să se zguduie în jurul meu și simțeam cum îmi fuge pămîntul de sub picioare. Cîteva vagoane încărcate cu muniție de tot felul - abandonate de inamic pe una dintre linii - fuseseră atinse de vreun proiectil și începuseră să explodeze, aruncînd în aer bucăți întregi de metal și scînduri. M-am lungit la pămînt, aștep-

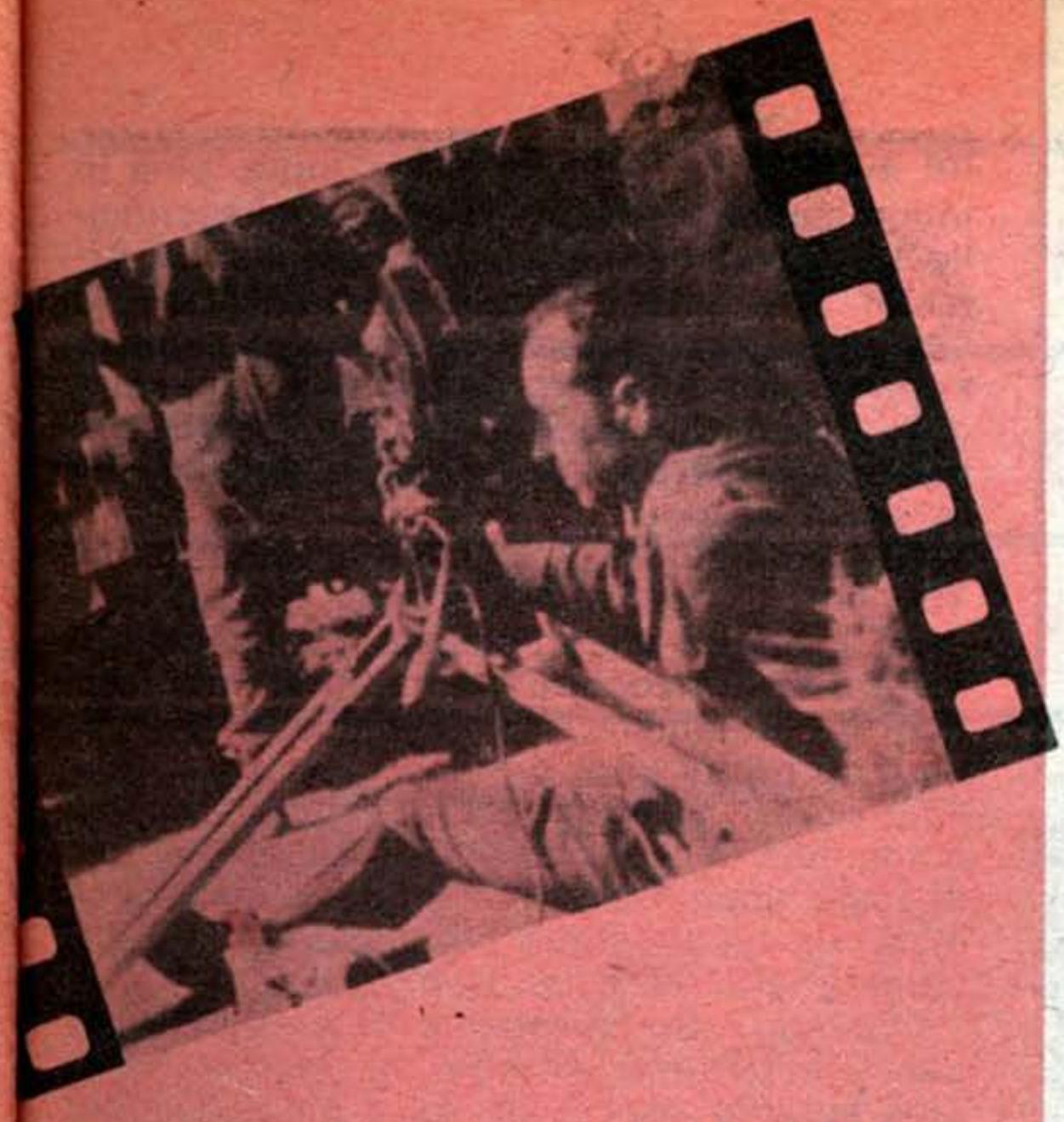

tind să se termine acea înfiorătoare răbufnire, după care m-am ridicat, reluîndu-mi filmările. Urechile imi vijiiau însă în continuare şi nu-mi dădeam seama dacă aparatul înregistrează sau nu, pentru că nu-i auzeam zgomotul atît de specific pe care îl produce în timpul funcţionării...

...Între timp, ostaşii noştri împinseseră inamicul dincolo de treptele din faţa gării. Cei care scăpaseră de vijelia de foc de pînă atunci, urmînd două tancuri, înaintau în lungul marelui bulevard Rákoczy. Mai apoi, după încetarea luptelor, colonelul A. Sitaru mi-a povestit un fapt deosebit de impresionant. Un soldat român găsise sub dărîmăturile unei case un copil. Fără să ezite, îl luase în braţe şi începuse să se tîrască cu el sub ploaia de gloanţe, pentru a-l scoate din acea zonă periculoasă. Camarazii lui îl urmăreau cu răsuflarea pierită de emoţie, fără să-i poată veni în vreun fel în ajutor. Strecurindu-se cu abilitate, soldatul a ajuns în marginea bulevardului. S-a oprit o clipă, şi-a tras sufletul puţin şi, ţinînd copilul strîns lipit la pieptul său, a pornit în goană să traverseze strada. La un moment dat s-a clătinat, dar şi-a continuat drumul, pentru a se prăbuşi de cealaltă parte a străzii direct în nefiinţă. Cînd s-au apropiat, camarazii i-au desprins copilul din braţe, care era speriat de tot ce se întîmpla în jurul său, dar nu avea nici măcar o zgîrietură. Un gest sublim: ostaşul acela anonim plătise viaţa copilului cu propria-i viaţă!

...Stăteam în spatele unei cabine metalice pentru telefoane, undeva în apropierea gării. La un moment dat s-a aşternut o liniştе stranie. Se schimbau, probabil, încărcătoarele, se înlocuiau ţevile mitralierelor decalibrate de atîta potop de foc; nu ştiu ce se întîmpla. În orice caz, nu se mai trăgea. Atunci, unul dintre soldaţii grupelor de asalt, nemaiputînd rezista tensiunii nervoase, s-a ridicat dintre ai lui şi a început să se plimbe liniştit. Păşea calm, fără să-i pese de tot ce se întîmpla în jurul său. Am îndreptat uluit aparatul de filmat spre el, voind să imortalizez acel gest de sfidare a morţii şi trebuie s-o spun că am simţit o mare bucurie cînd l-am văzut cum, după ce şi-a terminat ciudata sa promenadă, şi-a reluat locul lîngă camarazii săi, fără să i se fi întîmplat ceva...

...Seara, la cazanul cu mîncare caldă, lîngă ostaşii care abia ieşiseră din linia întîia, timizi, s-au strecurat şi cîţiva copii. Văzînd că aceştia fuseseră întîmpinaţi cu înţelegere şi multă bunăvoinţă, li s-au alăturat şi alţii: copii, femei şi bătrîni, toţi cu feţele supte de suferinţă şi foame. Fiecare întindea o gamelă, o cutie de conserve, un castron spre cazanul aburind şi polonicul se afunda cu dărnicie, împărţind la fiecare...

...În seara de 15 ianuarie 1945, m-am despărţit de vitejii noştri ostaşi, pe care aveam să-i reîntîlnesc în lunile următoare pe alte cărări ale vitejiei, pe cîmpurile de luptă din Cehoslovacia şi Austria...

Căpitan în rezervă
Traian POPESCU-TRACIPONE,
veteran din războiul antihitlerist

mari de la periferie, să le depăşească, să le încercuiască şi apoi să le asalteze din toate părţile cu grupări de asalt, care îşi demonstraseră utilitatea încă din etapa luptelor din zona fortificată exterioară.

Cînd trupele sale au intrat în Budapesta, generalul N. Şova le-a adresat un ordin, în care se spunea: *„Prin lupte grele şi cu sacrificii sîngeroase, unităţile Corpului 7 armată au ajuns la marginea Budapestei şi de pe acum au început să pătrundă în inima oraşului... Populaţia civilă care nu ia parte la rezistenţă va fi cruţată şi luată sub protecţie, asigurîndu-i-se viaţa, liniştea şi avutul... Monumentele şi obiectele de artă, instituţiile culturale şi aşezămintele de interes public vor fi cruţate cu grijă... Instalaţii de orice fel (apă, lumină, telefon, tramvaie etc.) care asigură viaţa oraşului şi interesează în aceeaşi măsură armata, trebuie păstrate intacte... Cer trupelor Corpului 7 armată să se bată cu îndîrjire pentru a învinge, dar pretind în acelaşi timp să se poarte loial, cu demnitate şi omenie, pentru a nu micşora cu nimic măreţia victoriei obţinute“.* Ostaşii noştri au aplicat întocmai ordinul comandantului, atrăgîndu-şi nu numai admiraţia pentru eroismul cu care au luptat împotriva fasciştilor germani şi unguri, ci şi respectul populaţiei eliberate pentru comportarea lor civilizată, plină de omenie.

Ofensiva în interiorul capitalei ungare a început în dimineaţa de 1 ianuarie 1945. Pas cu pas, trupele noastre au cucerit porţiuni din marele oraş, apropiindu-se de centrul acestuia, cu toată rezistenţa înverşunată a trupelor germano-ungare şi desele contraatacuri ale acestora. Unităţile Diviziei 9 cavalerie au reuşit, pînă în ziua de 7 ianuarie, să cucerească hipodromul, unde inamicul a opus o puternică rezistenţă; acesta fusese transformat în aerodrom şi prin pierderea lui se tăia grupării duşmane încercuite ultima legătură cu exteriorul.

In zilele următoare, ofensiva a continuat cu neslăbită vigoare şi trupele noastre au zdrobit noi rezistenţe, au respins contraatacuri şi au cucerit noi obiective, între care clădirea poştei mari, una din cele mai masive din capitala ungară. În seara de 9 ianuarie, unităţile Corpului 7 armată au ajuns la calea ferată interioară, care străbate Pesta de la nord la sud. Zona oraşului care se afla acum în faţa trupelor noastre avea caracteristici deosebite faţă de aceea pe care o străbătuseră pînă atunci. În partea dreaptă a fîşiei de ofensivă a corpului român oraşul era compact, cu blocuri mari şi dese, iar în partea stîngă, pe o mare adîncime, se succedau spaţii libere, lipsite de clădiri, sau cu clădiri puţine. Generalul Şova a hotărît să-şi schimbe tactica, în acord cu noua situaţie. El a constituit o puternică grupare de manevră comandată de generalul Ilie Antonescu

și formată din Divizia 9 cavalerie, întărită cu unități de infanterie și artilerie de la celelalte divizii. Misiunea acesteia era să pătrundă prin spațiile libere (de clădiri) și să învăluie succesiv rezistențele inamicului din partea compactă a orașului. Această concepție, care marca o noutate în practica celui de-al doilea război mondial, și-a demonstrat superioritatea în luptele care au urmat.

La 11 ianuarie 1945 s-a constituit un nou comandament, „Grupul Budapesta", format din Corpurile 30 și 18 gardă sovietice și Corpul 7 armată român. Comandantul grupului a încredințat corpului nostru misiunea sa înainteze în lungul bulevardului Rákoczy, „să nimicească inamicul și să cucerească centrul orașului Budapesta". Gruparea de manevră a grupului român a cucerit, în zilele următoare, prin lupte îndîrjite, cazarma „Franz Joseph", fabrica de cauciuc, cimitirul Kerepes și Gara de est, pătrunzînd în centrul orașului; prin succesive manevre învăluitoare, gruparea a deschis drum celorlalte unități ale corpului, determinînd căderea unor cvartale întregi din marele oraș.

Corpul aerian român a avut de asemenea o contribuție valoroasă la reușita luptelor din interiorul Budapestei. Înfruntînd puternica apărare antiaeriană germană, bombardierele sale au distrus poduri de pe Dunăre, stînjenind și limitînd mult posibilitățile inamicului de a-și manevra forțele peste fluviu, a le ajuta și aproviziona pe cele de la est de marele curs de apă.

15 ianuarie 1945 a fost ultima zi a luptelor Corpului 7 armată în interiorul Budapestei. În această zi, trupele sale au cucerit peste 200 blocuri, între care Facultatea de medicină veterinară, ajungînd pînă aproape de Dunăre. Seara a primit ordin să se regrupeze la est de capitala ungară, urmînd să se deplaseze pe frontul din Cehoslovacia. Cînd trupele noastre părăseau Budapesta, partea de la est de Dunăre era virtualmente eliberată, căci rezistențele sporadice ale trupelor germane și ungare au mai durat doar două zile.

În interiorul Budapestei, trupele Corpului 7 armată român au parcurs, prin lupte dîrze de zi și de noapte, aproximativ 6,5 km, în lungul uneia din principalele artere ale capitalei ungare. Trupele hitleriste și horthyiste au opus o rezistență înverșunată, alături de ele luptînd și grupuri de civili unguri, a căror comportare a fost pe placul generalilor fasciști, care le-au elogiat într-o lucrare apărută după război: „O deosebită îndîrjire au manifestat în apărarea orașului lor detașamentele ungare create de organizația «Crucile cu săgeți»". Prin asalturi hotărîte și manevre iscusite, unitățile române au cucerit peste 1 000 blocuri și case, între care obiective de importanță deosebită. Diviziile noastre au pătruns, prin lupte susținute, pînă în inima capitalei ungare. Eforturile și sacrificiile lor au fost elogiate de comandantul Armatei 1 române: „Prin priceperea și vitejia comandanților de toate treptele și a trupelor și prin spiritul lor larg de sacrificiu, prin sîngele vărsat din abundență, s-a înscris cea mai frumoasă pagină de glorie românească în acest război..."

Pe parcursul celor 135 km străbătuți de la Tisa pînă în centrul Budapestei, Corpul 7 armată român a eliberat peste 50 localități, a făcut 6 522 prizonieri și a capturat mari cantități de armament. Aceste succese s-au obținut cu prețul unor pierderi însemnate, care s-au ridicat la aproape 11 000 luptători. Monumentele din cimitirul Rakósliget din Budapesta amintesc de eroismul ostașilor români, de recunoștința populației ungare eliberate, față de eliberatorii săi.

Operația „Budapesta" a fost hotărîtoare pentru eliberarea Ungariei. În urma înfrîngerilor suferite aici și în zona muntoasă din nord-estul Ungariei (unde, alături de trupele sovietice au acționat alte importante forțe românești), Grupul german de armate „Sud" a fost aproape complet nimicit și cea mai mare parte a teritoriului ungar curățită de trupele fasciste. O mică porțiune a acestui teritoriu a fost eliberată în cadrul operației „Viena", declanșată la 16 martie 1945.

Eliberarea Ungariei de sub ocupația hitleristă a constituit un eveniment important în desfășurarea generală a celui de-al doilea război mondial. Germania nazistă a pierdut, în urma alungării trupelor sale din această țară, ultimul satelit, cu resursele lui economice și militare; în special, a pierdut instalațiile industriale din zona Budapestei și rezervorul de subzistențe din cîmpiile Tisei și Dunării mijlocii, ceea ce a însemnat o grea lovitură pentru economia de război germană. În urma înfrîngerilor înregistrate, armata ungară s-a dezagregat parțial, dar unele divizii, unități și subunități au continuat lupta, încadrate în mari unități germane, pînă la sfîrșitul războiului.

La bătăliile desfășurate pe teritoriul ungar, forțele române au participat cu două armate care au totalizat 11 divizii de infanterie, 2 divizii de vînători de munte, 4 divizii de cavalerie, un corp aerian, 2 brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate și alte unități și formațiuni, cu un efectiv total de 210 000 oameni. Ele au purtat sau au participat la 7 operații și 81 lupte importante, au cucerit trei masive muntoase (Hegyălja, Bükk, Matra), au forțat patru cursuri de apă (Tisa, Bodrog, Hernad și Ipel), au eliberat 1 237 localități și alte așezări, dintre care 14 orașe; au provocat inamicului pierderi care s-au cifrat la peste 21 000 prizonieri, peste 9 700 morți lăsați pe teren, în afară de morții și rănițiii pe care inamicul și i-a evacuat. Aceste succese au fost plătite cu tributul de sînge al celor 42 700 ostași români morți, răniți sau dispăruți.

1859: UNIREA PRINCIPATELOR „CHEIA DE BOLTĂ A ECHILIBRULUI EUROPEAN"

24 ianuarie 1859, zi și an prin care poporul român și-a deschis, prin dubla alegere a colonelului Alexandru I. Cuza, drum larg către viitor. Statul național modern român a fost creat. Europa a fost pusă în fața unui fapt împlinit. Unirea românilor, după cum menționa publicistul francez Saint Marc-Girardin, reprezintă „un strălucit protest împotriva diviziunii, o mărturie solemnă a perseverenței românilor în dorința lor națională... Ea este făcută, așa cum trebuie să fie pentru a fi transmisă; nu de diplomație, nu în afara României, ci printr-o acțiune liberă și spontană a moldo-valahilor". Cum bine remarca Marc-Girardin, voința poporului a dat trăinicia Unirii, masele populare avînd rolul decisiv în realizarea ei.

Pregătirea și înfăptuirea Unirii, hotărîrea nestrămutată a românilor de a-și apăra cu orice sacrificiu ceea ce reușiseră să realizeze, abila și îndrăzneața acțiune politică, menită să pună în concordanță stipulațiile contradictorii ale Convenției din 1858 cu dorința de unire a națiunii, toate acestea au preocupat atît pe istoricii români, cît și pe cei de peste hotare.

Numeroase documente străine inedite, de valoare deosebită, care se găsesc reunite în două volume, intitulate Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană[*]**, subliniază din noi unghiuri fondul de idei istorice ale acestui mare eveniment.**

„Unirea Munteniei și Moldovei — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — și înfăptuirea în 1859 a statului național a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice".

Unirea principatelor, care, după expresia unor contemporani, a reprezentat, la un moment dat, „cheia de boltă a echilibrului european", s-a impus în conștiința vremii prin ideile politice românești despre unitatea național-statală, care au solide întemeieri și străvechi antecedente, întinzîndu-se pe milenii de existență istorică a poporului nostru.

Istoria politico-diplomatică europeană a înregistrat, ca o ilustrare elocventă a geniului românilor în apărarea și afirmarea drepturilor lor istorice, modalitatea în care a fost pregătită, înfăptuită și consolidată unirea Moldovei cu Muntenia, demnitatea, fermitatea și măiestria cu care domnitorul Unirii Al. I. Cuza și ceilalți oameni politici din fruntea statului național modern român au promovat idealurile naționale și, totodată, solidaritatea pe care poporul nostru a demonstrat-o celorlalte popoare vecine care luptau pentru realizarea aspirațiilor de libertate și suveranitate.

Rolul mulțimilor în evenimentele din 1859 demonstrează cu putere, — cum subliniază președintele Nicolae Ceaușescu — că „nimeni, în afară de popor nu poate pretinde că a înfăptuit unirea".

Ioana URSU

[*] Apărută sub egida Direcției generale a Arhivelor statului și Bibliotecii centrale de stat a Republicii Socialiste România, în Editura științifică și enciclopedică, București, 1984. Volumul I și II, coordonate de Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Ionel Gal, Mircea Mușat, au fost întocmite de Vasile Arimia, Tudor Bucur, Eugenia Ciocan, Valentina Costache, Ileana Chirtu, Ielița Gamulescu, Elena Moisuc, Emilia Poștărîță, Constantin Vlad, Gheorghe Bercan, Ion Simion, Vasile Șimandan, Victoria Țăndăreanu.

În imagine: 29 februarie/12 martie 1860. Sosirea domnitorului Alexandru Ioan Cuza la solemnitatea deschiderii Adunării Țării Românești. Litografie de C. Danielis

Istorici străini despre Unirea din 1859

ROMÂNII ÎŞI FĂURESC ISTORIA

**Pregătită şi înfăptuită prin voinţa şi fapta întregului popor,
Unirea de la 1859 a avut un puternic ecou nu numai în conştiinţa românească,
ci şi în cea universală.
De-a lungul anilor, această mare izbîndă a politicii româneşti
nu a încetat să-i preocupe pe istorici,
astfel încît biografia marelui act istoric de acum 126 ani
este cu adevărat impresionantă,
ea cuprinzînd şi numeroase lucrări ale unor reputaţi istorici străini,
ilustrare a interesului deosebit
suscitat de istoria României în istoriografia universală.
Multe din aceste lucrări se disting
prin efortul de a surprinde evenimentele
în complexitatea factorilor interni şi externi
ce le-au determinat sau influenţat, dezvăluind cît de complicat
a fost jocul marilor puteri şi cîtă energie,
abilitate şi voinţă au trebuit să depună românii pentru realizarea deziderateior lor.**

The Union of Moldavia and Wallachia. 1859. An Episode in Diplomatic History, scrisă de istoricul britanic W.G. East, profesor la celebra London School of Economics şi publicată în 1929, la Cambridge University Press, aduce o imagine mai complexă şi mai nuanţată în legătură cu poziţia pe care a avut-o Franţa — putere considerată drept favorabilă cauzei unioniste — faţă de Unirea de la 1859. Cum se ştie, împăratul Franţei Napoleon III se declarase în favoarea principatelor sub un acelaşi domnitor, fie el străin sau român. În lucrarea amintită, profesorul East arată că Napoleon III nu a rămas pe această poziţie pînă la capăt. Prin înţelegerea la care a ajuns cu britanicii la Osborne, înţelegere cunoscută sub numele de „compromisul de la Osborne", el a trecut în tabăra potrivnică unirii, unde se situa şi Marea Britanie, susţinătoare ferventă a Imperiului otoman şi implicit a menţinerii vechii stări de lucruri. Împăratul a preferat alianţei franco-ruse preconizată de Walewski, ministrul de externe francez, apropierea de Londra, linie promovată de Persigny, ambasadorul Franţei la Londra, abandonînd, fără mari regrete, promisiunile făcute românilor. „Compromisul de la Osborne" a pecetluit schimbarea politicii franceze. Dar, ca de atîtea ori în istoria lor, românii au ştiut, şi au reuşit, să învingă şi acest nou obstacol. Să urmărim însă ce scrie profesorul W.G. East: „La 6 august [1857], Napoleon a sosit, însoţit de o pază serioasă, la Osborne, unde a rămas ca oaspete al reginei [Victoria] pînă în ziua de 10 a aceleiaşi luni. Detectivii francezi şi englezi care-l păzeau pe împărat erau atît de vigilenţi încît, în noaptea de 5, l-au arestat chiar pe Persigny, în timp ce acesta se afla pe un vaporaş care-l ducea de la Southampton la Cowes.

În zilele de 7 şi 8 august, în cursul întîlnirii cu miniştrii britanici, s-a ajuns la un compromis. Napoleon a subliniat că părerile sale politice asupra integrităţii otomane erau identice cu cele ale Marii Britanii, deşi, din punct de vedere personal, îi disprefuia pe turci. La Osborne, fusese obsedat de ideea că alianţa anglo-franceză era cu mult mai importantă decît viitorul principatelor. Napoleon era din ce în ce mai stînjenit de cauza unionistă, la care cu atîta entuziasm aderase în 1856. Ar fi fost foarte mulţumit să găsească o cale de a-şi renega ideea afişată mai înainte: alegerea unui singur prinţ, străin sau chiar român. Contele Buol, ministrul de Externe austriac, nu greşise atunci cînd spusese că «diplomaţia franceză a primit pentru ultima dată însărcinarea de a-şi îmbunătăţi poziţia în principate». Într-adevăr, această ultimă însărcinare avea drept scop să mascheze faptul că împăratul începuse să bată în retragere. Singura dificultate care stătea acum în faţa lui Napoleon III era cum să iasă basma curată din problema Unirii. Pledînd la Osborne pentru anularea alegerilor falsificate din Moldova, el a obţinut un succes imediat, care a pus în umbră

înfrîngerea lui vremelnică în chestiunea Unirii Principatelor.

La Osborne nu a fost semnat nici un acord oficial, dar un *Memorandum*, redactat în 9 august de premierul englez Palmerston, şi amendat apoi de Persigny, rezuma punctele esenţiale ale compromisului la care ajunseseră cele două puteri. Napoleon a promis ca la apropiata conferinţă, să propună la fel ca Marea Britanie numai o uniune administrativă a principatelor, fiecare din ele urmînd să aibă propriul său domnitor. Acest punct al înţelegerii trebuia să rămînă secret din două motive: în primul rînd era inadmisibil ca numai două dintre puteri să decidă o chestiune ce urma să fie hotărîtă, mai tîrziu, în comun, în cadrul unei conferinţe; în al doilea rînd, pentru el şi pentru onoarea Franţei, nu trebuia în nici un caz să se poată spune vreodată (cum lăsa să se înţeleagă Napoleon) că «nici n-a ajuns bine la Osborne şi şi-a şi schimbat părerile»".

T.W. Riker, profesor de istoria modernă a Europei la Universitatea din Texas, Statele Unite, este autorul unei lucrări bazată pe o bogată documentaţie, tipăritä în 1931, la Austin, în Texas. Cartea a fost tradusă şi în limba română, cu titlul *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaţionale. 1856-1866.*

În *Cuvîntul înainte*, semnat, la 13 august 1940, de generalul R.R. Rosetti[1], citim între altele: „Autorul arată cum două mici principate au reuşit, cu toată opunerea făţişă a unor mari puteri, să impună aşa-zisului pe atunci concert european recunoaşterea faptului îndeplinit al Unirii lor".

Din cartea prof. T.W. Riker am selectat cîteva pasaje din capitolul VIII, sugestiv intitulat *Capitularea puterilor*, care comentează primirea veştii alegerii lui Al.I. Cuza în cele două principate de către diferiţi reprezentanţi ai marilor puteri:

„Izbînda avută de Cuza la Bucureşti, oricît am pune-o în seama jocului întîmplării, a fost totuşi o izbitoare manifestare a unor forţe spirituale, dovedită de însufleţirea arătată în întreaga ţară. Lucru cu adevărat semnificativ e atitudinea poporului; faptul că şi-a consfinţit devotamentul pentru Unire printr-o acţiune revoluţionară este totuşi hotărîtor. Nu trebuie uitat că nici boierii munteni nu erau împotriva Unirii şi că, deşi se simţeau foarte îngrijoraţi de gîndul de a fi acceptat un domnitor care nu aparţinea partidului lor, nu se sfiiseră să nesocotească voinţa puterilor.

Aprig potrivnică spiritului Convenţiei, care urmărise separaţia Principatelor sub doi domnitori deosebiţi, îndoita alegere *a* lui Cuza a fost răspunsul naţionalismului [patriotismului] faţă de sistemul de control internaţional ce îşi arogase Congresul de la Paris.

Actul săvîrşit în principate pricinui o firească surprindere în cercurile diplomatice; în afară de aceasta însă reacţiunile puterilor protectoare se arătară a fi extrem de variate. [Prim-ministrul italian] Cavour nu şovăi să declare că alegerea era legală. Fără a-şi pierde cumpătul, Walewski afirmă că îndoita alegere era o manifestare izbitoare a voinţei naţionale şi că ar fi bine ca puterile să chibzuiască dacă dorinţele moldo-valahilor nu trebuiau îndeplinite. Rusia îşi exprimă de îndată mulţumirea faţă de rezultatul alegerilor care îi dovedea că Unirea era dorinţa Principatelor; şi, deşi recunoştea că «la drept vorbind, Convenţia nu îndreptăţea alegerea făcută», socotea totuşi că «puterile ar face bine să o recunoască». Austria se arătă mai rezervată; era însă vădit împotriva oricărui compromis.

Simţămîntul Turciei faţă de semeţii ei vasali poate fi uşor înţeles. Situaţia se agravase. Ştiind, firesţe, că va afla înţelegere la Viena, supuse chestiunea Austriei, arătîndu-se gata a-i urma în totul sfaturile; iar Buol o povăţui să «protesteze cu toată taria împotriva ilegalităţii faptului săvîrşit». Astfel încurajată, Poarta se hotărî să conteste legalitatea alegerii lui Cuza şi să ceară convocarea unei conferinţe europene.

Într-adevăr. puterile erau într-o grea cumpănă. Presupunînd că doreau să impună respectarea Convenţiei, cum se putea de fapt îndeplini aceasta? Dînd autorizaţia de a interveni [în Principate] turcilor sau ruşilor sau austriecilor, sau la toţi trei deodată?"

Fragmentul care urmează este extras din cunoscuta lucrare a profesorului Paul Henry, intitulată *L'Abdication du Prince Cuza*, apărută la Paris, în anul 1930, lucrare ce cuprinde şi un semnificativ portret al domnului Unirii:

„Dacă domnitorului nu-i plăceau detaliile serviciului administrativ, aceste hîrtii [corespondenţa politică a lui Cuza] arată cu cîtă stăruinţă urmărea rezolvarea marilor probleme ce intrau în atenţia sa. Se poate vedea, zi de zi, cîte bătălii a trebuit să ducă prinţul cu opoziţia, cu otomanii, cu Europa, pentru a obţine acceptarea chiar şi a unor neînsemnate reforme; e lesne de înţeles ce diplomaţie prudentă şi înţeleaptă au fost nevoiţi să facă remarcabilii săi reprezentanţi în străinătate, pentru ca cele mai mici inovaţii, cele mai timide încercări de reorganizare să fie admise; de cîtă răbdare şi de cîtă stăruinţă a trebuit, rînd pe rînd, să dea dovadă domnitorul însuşi, atît faţă de curţile europene, care nu pierdeau nici o ocazie de a-l admonesta, cît şi faţă de o opoziţie tenace, compusă din boieri, toţi rîvnind într-o măsură mai mică sau mai mare, la tron şi jinduind după regimul lor feudal. [Scrisorile] ar explica mai bine decît orice alt document viaţa politică din aceşti ani de frămîntare şi renaştere, precum şi şovăirile unui prinţ, pe de-o parte curajos, dezinteresat, însufleţit

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1979.

de cel mai sincer patriotism, hotărît să înfrîngă toate obstacolele, dar conştient, pe de altă parte, că nu putea să o scoată la capăt cu otomanii şi cu diplomaţia europeană decît folosind, în acelaşi timp, viclenia, răbdarea şi, uneori, loviturile curajoase, tot atît de brusc înfăptuite, pe cît de îndelung şi tainic pregătite.

Este o adevărată minune că, în ciuda atîtor piedici, prinţul Cuza a reuşit să înfăptuiască o serie de lucruri importante. A reuşit să facă astfel încît dubla sa alegere să fie acceptată de către Poartă şi puterile Europei, toate ostile Unirii, cu excepţia Franţei. A izbutit, prin îndemînatice manevre, să pregătească treptat şi apoi să proclame, în 1861, suprimarea acelei faimoase frontiere a Milcovului, neînsemnatul rîuleţ ce separa Valahia de Moldova, mai adînc, din voinţa puterilor, decît un braţ de mare, mai de netrecut decît un munte inaccesibil. A putut să purceadă, cu ajutorul unei misiuni franceze, la o reorganizare militară care urma să confere tinerei armate române cîteva din principiile ei, principii şi astăzi de bază. A realizat, luîndu-şi inima în dinţi, acea mare reformă a secularizării mănăstirilor «închinate», înfruntînd fulgerele Rusiei, Angliei, Turciei şi nemulţumirea Franţei, punînd astfel capăt unuia dintre cele mai strigătoare abuzuri îndurate de către Principate. În sfîrşit, a înfăptuit acel act de bravură de a suspenda Constituţia din 1864, de a promulga o alta şi, graţie unui soi de «despotism luminat», a dus la bun sfîrşit vestita împărţire a pămînturilor, constituind, pentru ţăranul român, prima cartă de dezrobire pe care a cunoscut-o pînă la marea lege din 1919. Puţine guverne s-ar putea lăuda cu reforme atît de profunde, atît de importante, atît de hotărîtoare, realizate în numai cinci ani. Dar toate acestea nu s-au înfăptuit fără să se stîrnească animozităţi. Invidia pretendenţilor la tron cărora le stătea în cale, ranchiuna boierilor deposedaţi, furia puterilor ale căror calcule egoiste le dejuca, neliniştea provocată puterii suzerane de deşteptarea unei naţionalităţi creştine, la urma urmei, Cuza înfruntase toate acestea pentru a împlini ceea ce considera că este destinul ţării sale".

Alexandru CERNATONI

Iaşi 1906: HORA DACIEI la statuia poetului Unirii

La 22 august 1890, se stingea din viaţă, la Mircesti, Vasile Alecsandri, lasînd posterităţii o operă literară durabilă, dublata de o intensă activitate politică, care il situa in şirul marilor bărbaţi ce contribuiseră - cu cuvîntul scris, şi cu iscusinţa diplomatică[1] - la realizarea unităţii naţionale a românilor. Cîteva zile mai tîrziu - la sugestia vechiului său prieten, Vasile Pogor, pe atunci primar al Iaşilor -, un grup de admiratori a propus in şedinţa Consiliului primăriei din 27 august 1890 imo talizarea amintirii poetului şi omului politic prin ridicarea unei statui în fosta capitală a Moldovei, „unde poetul a cîntat cele dintîi doine, unde patriotul a lucrat pentru Unirea ţerilor surori şi pentru dobîndirea libertăţilor cetăţeneşti" - cum se arăta intr-una din listele de subscripţie difuzate in ţară.

Adeziunea a fost unanimă, la 24 septembrie acelaşi an constituindu-se două comitete în vederea realizării acestui obiectiv: unul pe plan naţional, pentru conducerea acţiunii şi altul pe plan local, pentru stringerea fondurilor necesare. Lista de contribuţie a fost deschisă de primărie cu suma de 1 000 lei. Stringerea fondurilor a durat pînă in 1903 şi la constituirea lor au contribuit şi spectacolele de binefacere oferite de Teatrul Naţional din Iaşi, ca şi contribuţiile acordate de primăriile din Bucureşti şi Craiova.

Realizarea monumentului a fost incredinţată sculptorului W.C. Hegel, profesor la Şcoala de bele-arte şi meserii din Bucureşti. Inaugurarea a avut loc in ziua de 15 octombrie 1906 şi ea s-a transformat intr-o sărbătoare cu rezonanţe naţionale, de luptă a poporului român pentru desăvîrşirea Unirii. Personalităţi dintre cele mai de seamă ale vieţii politice, ştiinţifice şi culturale ale ţării au sosit la Iaşi pentru a participa la acest eveniment: N. Iorga, D. Onciul, Ş. Mehedinţi, Al. Philippide, M. Sadoveanu, Şt. O. Iosif, Al. Vlahuţă, G. Coşbuc, I. Slavici, P.S. Aurelian, Elena Văcărescu, Aglae Pruteanu, rectorii celor două universităţi, preşedintele Academiei române, senatori, deputaţi. Cu deosebită bucurie au fost primiţi participanţii din provinciile aflate sub stăpînire străină: din Transilvania şi Banat - Iosif Vulcan şi reprezentanţi ai redacţiilor revistelor *Familia*, *Gazeta Transilvaniei*, *Orizontul* (Cluj), *Tribuna poporului* (Arad), *Libertatea* (Orăştie). Din Bucovina - dr. Ioan de Repta, arhimandrit şi mitropolit al Cernăuţilor, Simion Florea Marian, precum şi delegaţi ai ziarelor *Apărarea naţională*, *Voinţa poporului*, *Glasul Bucovinei* şi ai unor organizaţii şi societăţi culturale. Din aceeaşi zonă românească a sosit la Iaşi şi o impunătoare delegaţie alcătuită din 300 intelectuali şi „oameni din popor", în frumoase costume naţionale. Delegaţia a fost intîmpinată în gara Paşcani de membrii Societăţii studenţeşti „Unirea" din Iaşi, care le-au oferit „o ramură de stejar aurită, ca simbol al Bucovinei, ruptă din stejarul lui Traian", avînd o panglică tricoloră cu inscripţia: „Fraţilor bucovineni - studenţii ieşeni. 1906".

Nu toţi invitaţii au reuşit însă să participe la serbarea naţională din Iaşi: sub diferite pretexte, autorităţile din teritoriile aflate sub stăpînire străină le-au interzis plecarea sau le-au tergiversat eliberarea paşapoartelor. Prin telegrame trimise organizatorilor serbării, membrii societăţii de lectură „Petru Maior" din Budapesta şi ai Reuniunii române de cîntări şi muzică din Lugoj si-au exprimat gîndurile lor de solidaritate românească.

Prezenţi cu inima şi sufletul au ţinut să fie şi foştii combatanţi din războiul de independenţă, care in telegrama trimisă arătau că „nu vom uita niciodată focul sacru pe care bardul, prin cîntările-i patriotice, l-a sădit în inimile ostaşilor români".

Festivităţile au început la ora 8 dimineaţa. În prezenţa miilor de participanţi, aflaţi în Piaţa Teatrului Naţional, a fost dezvelită statuia poetului, în vreme ce fanfara Regimentului 13 „Ştefan cel Mare" intona imnul naţional. Corul mitropolitan a interpretat cîntecul „Gintei latine" pe versurile lui Alecsandri. În cuvîntările lor, delegaţii, în pofida prezenţei consulilor austro-ungar şi ţarist, au făcut numeroase referiri la hotărîrea poporului român de a-şi desăvîrşi unitatea naţională. Corul şcolii primare din satul Ososi, comuna Tomeşti, judeţul Iaşi, a cîntat *Hora Daciei* şi *Pe-al nostru steag*, solemnitatea încheindu-se cu defilarea delegaţiilor unui număr de 39 şcoli şi licee din întregul regat şi a tuturor corporaţiilor muncitoreşti din Iaşi.

Dezvelirea statuii poetului Unirii s-a constituit intr-un impo tant moment în activitatea susţinută de înfăptuirea unităţii naţionale, începută în 1859 şi desăvîrşită, prin jertfa şi voinţa întregului popor, la 1 Decembrie 1918 prin Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, care a hotărît unirea Transilvaniei cu România.

Dr. Anghel POPA

[1] Despre activitatea diplomatică şi politică a lui Vasile Alecsandri, revista noastra s-a preocupat în repetate rînduri. Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1969, 2/1982.

AMINTIRI CONTIMPORANE (V)

V.A. URECHIĂ

La 10 aprilie 1881, V.A. Urechiă[1] a fost numit ministru al cultelor şi instrucţiunii publice în noul cabinet de sub preşedinţia lui Dimitrie Brătianu. Să urmărim, în continuarea celor apărute în numerele 9-12/1984 ale revistei, alte fragmente din însemnările sale memorialistice, publicate în 1901 în ziarul Secolul XX. În transcrierea lor, am respectat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului. Explicaţiile în paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text prin trei puncte. Datele sînt pe stil vechi.

I.L.

Pe dată ce serbările încoronării trecură, eu prezentai proiectul meu general de reformă [a învăţămîntului] aşa precum o cunoaştere de aproape a materiei şi o practică în minister de atîţia ani mă pusese în stare de a-l redacta.

— Fugi încolo colega, îmi zise [Gh.] Chiţu. Vrei să ne faci să cădem de la minister? Nu ai văzut ce s-a întîmplat cu toţi acei care s-au ispitit să aducă în Parlament un asemenea proiect de reformă?

Era curentul nefavorabil pentru o reformă completă. Mi s-a cerut să atac legea de la 1864 părţi-părţi.

Cea dintîi întîrziere a luării în Consiliul de miniştri a proiectelor mele de reformă a fost cauzată de noua schimbare supravenită în cabinetul Dimitrie Brătianu la 9/21 iunie 1881. Succedă cabinetul Ion Brătianu în care fui menţinut la Ministerul instrucţiunii publice.

Îmi amintesc cu plăcere deosebirea ce putui observa între mersul acestui cabinet şi cel anterior. Dimitrie Brătianu era omul entuziasmului. I. Brătianu era omul de stat, omul cu vederea perspicace şi sigură.

Dar să las de a mă ocupa de necazurile cele din 1881 şi să înregistrez fapte şi întîmplări din acest an. [1881]

Am numit director general al teatrelor pe Grigore Cantacuzino. O vizită interesantă primii în primele luni din 1881. Un bun român, dr. Mitrea[2], aflător în serviciul guvernului olandez la spitalele militare din Sumatra, aduse cu sine la Bucureşti o prea frumoasă colecţiune de animale împăiate ori ţinute în spirt din Australia şi o dărui cabinetului nostru de ştiinţe naturale. Dr. Mitrea este căsătorit cu o indigenă din Australia şi de la ea avu un fiu mulatru. Nu mai ştiu ce a devenit dr. Mitrea, cu care mai mulţi ani am întreţinut o plăcută corespondenţă.

Iacă epistola ce dr. Mitrea mi-a adresat la 22 iulie 1881 din Răşinari (Transilvania) unde petrecu apoi cîtva timp în satul de naştere al lui:

„Cu multă părere de rău am părăsit România, neputîndu-vă mulţămi încă o dată pentru ospitalitatea şi bunăvoinţa cu care m-aţi primit în Bucureşti.

Aici în Răşinari mă ocup între altele şi cu colecţiunea cea nouă ce voiesc să o mai trimit d-tale pentru muzeul din Bucureşti şi care constă din plus minus [cca] 190 de obiecte (cu vreo 176 de păsări din Borneo).

Fiind în Bucureşti am uitat că într-una din lăzile care se află şi acum încă la Muzeul naţional şi din care s-au scos sticlele cu reptilele se află la fund şi un darab [bucată] de piele de un rinoceros pe care l-am împuşcat eu fiind la Anjos [Java] şi care va fi de o mărime de plus minus 3/4 de

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1980, 10/1981.

[2] Ilarie Mitrea (1842-1904), medic şi naturalist român; aflat în Mexic şi Indonezia, a colectat un bogat material geologic, etnografic, botanic şi zoologic, pe care l-a donat Muzeului de istorie naturală „Gr. Antipa" (*Magazin istoric*, nr. 5/1969).

metru. Aveţi bunătatea să se caute un loc cu celelalte obiecte donate de mine muzeului. Dr. Mitrea".

Am înregistrat această epistolă de la donatorele multor interesante obiecte pentru muzeul nostru, ca să am ocasiune de a mă întreba dacă la muzeul nostru de sub direcţiunea — mi se pare — a învăţatului dr. Antipa se mai conservă memoria lui dr. Mitrea. Un portret al lui n-ar strica să fie agăţat undeva în acest muzeu.

În iunie 1881 începură examenele anuale ale şcoalelor cu un aparat ceva mai deosebit decît în alţi ani. Am numit comisiuni numeroase care să cerceteze aceste examene. În comisiunea de la Iaşi pentru licee am numit şi pe Vasile Alecsandri. Ilustrul bărbat mi-a comunicat impresiile lui bune. Amintindu-şi ce era „Academia Mihaileană", în care dînsul a funcţionat un moment ca profesor de chimie (!), Alecsandri lăuda liceul ieşean şi constata în el frumoase progrese. Singurul lucru ce nu plăcu lui Alecsandri fu pronunciaţiunea introdusă la limba greacă de d. profesor Burlă[1]. „Auzi, îmi scria Alecsandri glumind: «Cai, oi, antropoi!» Grecii au ţîri, măsline, dar cai şi oi mai puţine!"

În primăvara anului 1880 primii la Bucureşti vizita d-lor Leon de Rosny şi Lessonef, unul vice-preşedinte, celălalt membru important al Institutiunii etnografice şi al Asociaţiunii universale a oamenilor de ştiinţe din Paris. Fiind delegat al acestor societăţi, am făcut oaspeţilor acestora o deosebită primire. Le-am dat un mare banchet în foaierul Teatrului Naţional, urmat de un spectacol român cu danţuri naţionale. Apoi oaspeţii, însoţiţi de bunul meu amic, regretatul Pantazi Ghica[2], au vizitat în mai multe judeţe instituţiuni, şcoli, monastiri. În Dobrogea[3] au fost însoţiţi şi de mine împreună cu neîntrecutul revizor şcolar de acolo d. D. Bănescu.

Vorbind mai sus de Dobrogea, e locul să spun că am cutreerat mai toate satele din judeţul Constanţa. Vai! şi acum mă cutremur amintindu-mi pe ce drumuri — adică pe ce lipsă de orice drum — am trebuit să-mi sfărîm coastele.

Nostim era modul cum ţăranii — care nu mai văzuseră faţă de domn ministru — mă primiră, gata fiind în marea lor intimitate să mă bată cu mîna peste burtă. Din „măi domnule" nu mă mai slăbeau.

— O fi ministrul mare cît cadiul[4]? întrebă unul pe D. Bănescu.

În primele luni după iunie 1881, adică după formarea noului minister Ion Brătianu, s-a petrecut o împrejurare ce nu trebuie să uit de a o înregistra şi aice. Ministrul austro-ungar, D. Hoios, bărbat de altmintrele din cei mai

Absolvenţii seriai 1881/1882 a Liceului „Sfîntul Sava"; al cincilea din rîndul doi, Ion I.C. Brătianu

---

[1] Vasile Burlă (1840-1905), filolog, profesor de limba greacă la Iaşi; colaborator al *Convorbirilor literare*.

[2] Pantazi Ghica (1831-1882), avocat, ziarist, autor de nuvele, cantonete, reviste etc.; frate al scriitorului Ion Ghica.

[3] Străvechi pămînt românesc. Dobrogea s-a aflat de la începutul sec. XV pînă în 1878 sub stăpînire otomană. În 1878, în urma Războiului de Independenţa, Dobrogea s-a realipit patriei mamă (*Magazin istoric*, nr. 8, 12/1983).

[4] Cadiu — judecător (în administraţia otomană).

simpatici, ascultînd de nesăbuite reclamaţiuni ce-i veneau de la Budapesta, de cîte ori întîlnea pe primul ministru I. Brătianu îi cerea înlăturarea din şcoalele publice de cărţi şi de hărţi pomenind de Dacia, adică de o ţară coprinzînd şi toate provinciile din Ungaria şi Austria locuite de români.

— Scapă-ne, colega, îmi zice şeful nostru I. Brătianu, de Hoios. Vezi ce este de făcut, ori dă răspuns la cererea lui.

Nu peste multe zile de la această vorbire, mi se anunţă, la minister fiind, vizita d-lui ministru Hoios.

După salutările obicinuite, ministrul austro-ungar pune pe biroul meu cîteva cărţi şi hîrtii utilizate prin şcoalele noastre.

— Am venit, Excelenţă, îmi zice d. Hoios să reclam la d-ta, după convorbirea ce am avut cu Excelenţa sa d. prim-ministru, contra unor cărţi didactice care...

— Ştiu, Excelenţă, răspund eu întrerupînd. Dar veţi conveni lesne că guvernul de la Budapesta se impresionează de prea puţin lucru. Ce este de a ni se cere nouă de d-ta şi ce este a vă cere noi d-tale este să respectăm cu scumpătate hotarele fizice ce împrejurările au pus între România şi Ungaria. Apoi sper că de aşa nerespect n-aveţi a vă plînge. Întrucît d. colonel Gorjan, publicînd o hartă a Daciei în care înglobează şi Ardealul şi Bucovina, poate să ne emoţioneze? Apoi noi de la guvernul României vă putem arăta zeci de cărţi şi hărţi ungureşti în care se pomeneşte de o Ungarie întinsă pînă la Marea Neagră şi n-am adus nici o reclamaţiune.

Şi acestea zicînd, scot din cutia biroului o colecţiune de cărţi şi de hărţi ungureşti, ce avusesem precauţiunea să-mi procur prin ilustrul meu coleg academician George Barîţiu, cărţi şi hărţi panmaghiariste.

Tabloul — D. ministru Holos rămase vădit surprins de răspunsul *concret* ce-i dădeam.

— Da, Excelenţă [spune el] dar oricum fie, în şcoale nu se cade să se predea învăţături falşe.

— De acord, Excelenţă, dar iacă eu nu vă reclam contra învăţăturilor falşe ce se predau în şcolile ungureşti. Şi vedeţi, nu o hartă ca

Gr. Tocilescu, în 1904, între membrii „Asociaţiunii generale a studenţilor români"

a lui Gorjan, nu 3 cărţi vă arăt eu, ci un număr încincit şi apoi ce este falş în cartea care făcînd istorie pomeneşte de o ţară care altă dată a existat cu numele de Dacia?

Ne-am despărţit nu cred tocmai prieteni buni, dar din acel moment pînă ce în august 1882 eu am ieşit din minister n-a mai agitat comitele Hoios chestiunea cărţilor didactice.

I. Brătianu rîse mult cînd i-am povestit conversaţiunea schimbată.

— Mai adună, colega, cărţi ungureşti ca cele ce i-ai arătat. Cine ştie la ce ne mai pot servi.

O deosebită preocupare am avut în 1881, aceeaşi care de la 1857 a fost pentru mine nelipsită de cîte ori am fost chemat a mă ocupa de şcoale. Acea preocupare a fost reorganizarea şcoalelor normale de toate gradele, pentru pregătirea de învăţători, institutori şi profesori. De astă dată, ca ministru, eram mai mult decît oricînd obligat să mă gîndesc la aceste şcoli, de la organizarea cărora depinde bunul mers al întregului învăţămînt naţional.

Pînă ce proiectul meu de lege relativ la ele să poată fi votat de Parlament, am căutat pe cale bugetară să îmbunătăţesc şcoalele normale superioare. Pentru cea de la Bucureşti, mi-am pus ochiul pe Alexandru Odobescu care se afla la Paris şi i-am propus direcţiunea acestei şcoale. El mi-a răspuns că va primi, cu certe condiţiuni în interesul şcoalei, la 7/19 septembrie 1881.

Relaţiunile mele cu marele scriitor erau excelente. În decursul chiar al anului 1881 l-am fost suplinit fără nici o remuneraţiune la catedra lui de arheologie de la Facultatea de litere. Dintre toţi bărbaţii cu care în 1881 am fost în corespondenţă Odobescu mi-a rămas mai la inimă, atît

pentru eminentele lui calităţi cît şi pentru că, în tot timpul cît stătu la Paris, mi-a făcut comunicaţiuni foarte interesante despre afacerile şcolare franceze, care nu puţin mi-au servit la pregătirea proiectelor mele de lege.

Odobescu mai avea şi un suflet bun şi neinvidios. Cu ce dragoste nu mi-a scris el în favoarea atîtor tineri care se aflau pe atunci încă la studii la Paris. Cu ce căldură a intervenit în favoarea viitorilor mei amici Grigore Tocilescu, [G. Ionescu] Gion, G. Dem Teodorescu.

Este poate locul să fac aci o destăinuire publică: cînd amicul meu George Mihăilescu ceru să-i dau drumul de la secretariatul general al Ministerului instrucţiunii publice, doi bărbaţi mi-au recomandat călduros de secretar general pe d. Gr. Tocilescu: Odobescu şi d-nul Dimitrie Sturdza.

La 24 octombrie 1881, amicul meu actual, d. Gr. Tocilescu, întîmpină dificultăţi la Consiliul permanent al şcoalelor care era în punctul de a refuza să-i dea catedra ce ocupă azi la Universitate. [Cu acel prilej D. Sturdza i-a scris lui V. A. Urechiă următoarea scrisoare:] „Prea stimate colega şi ministru. Ai fost tot absent din Capitală şi m-am sfiit în micile intervale să vin sa te supăr, ştiind cît de mult ai de lucru.

Voiam să viu căci mă apăsa greu absenţa de la Iaşi la concursul d-lui Tocilescu, mai ales din cauza explicaţiunilor ce singur mi-ai dat. Dacă-ţi scriu astăzi, este pentru a te ruga să fii pînă în fine cu aceeaşi bunăvoinţă şi dreptate pentru d. Tocilescu, cu care ai început. Se vede că Consiliul permanent este în dorinţa de a vedea ocupîndu-se catedra de neştiutori, căci aud că se opune la numire.

Cine astăzi poate concura mai cu demnitate pentru a căpăta catedra decît Tocilescu! Ar fi lucrul cel mai descuragiator, cînd zavistii personale ar putea izbuti şi speranţă şi încredere în iubirea de dreptate a d-tale.

Mie Tocilescu nu mi-a vorbit un cuvînt, nici nu l-am văzut de cînd s-a întors de la Iaşi. Chiar aceasta dovedeşte modestie, că nu se amestecă în intrigi, că are şi confienţă în ministru. D. Sturdza".

La primele zile din luna august 1881 avu loc banchetul oferit lui C.A. Rosetti pentru aniversarea de 25 ani de la fondarea *Românului*. După banchetul dat în onoarea lui Ion Brătianu, amicii numeroşi ai lui Rosetti simţiră de datoria lor de a sărbători pe marele colaborator şi adeseori inspirator al lui I. Brătianu, mai ales mai înainte de ministerul de la 9 iunie 1881. Cel mai cald entuziasm domni la această sărbătorire. Guvernul din care făceam parte şi-a făcut datoria, asistînd la banchet şi ridicînd toaste în onoarea gloriosului fruntaş al Partidului Naţional-Liberal.

— La ocasiunea acestei aniversări s-au oferit lui C.A. Rosetti un frumos birou de redacţiune cu numeroase inscripţii. Cartea de mîncăruri (menu) reprezenta prima pagină din ziarul *Românul* din ziua de duminică 9 iunie 1881, redusă la formatul unei pagine în 8, cu cerneală albastră foarte ştearsă şi încadrată în chenare pe fond aurit. Sus şi jos, în roş, cunoscutele inscripţiuni din fruntea ziarului „Voiesce şi vei putea; Luminează-te şi vei fi!" Şi peste mijlocul foaiei, în cerneală neagră, „Banquetul oferit lui C.A. Rosetti cu ocasiunea aniversării a 25 a fondării *Românului*. 1881".

În tot timpul cît fui mentinut la Ministerul instrucţiunii am fost însărcinat cu redactarea diverselor discursuri ce se rosteau la ocasiuni solemne în numele guvernului. Este o amintire plăcută pentru mine.

Ocupaţiunile de ministru nu m-au împiedicat de la părtăşia mea la lucrările numeroaselor societăţi la care eram membru. Academia Română continuă a discuta în primăvara anului 1881 asupra ortografiei române. În lipsa lui Alex. Odobescu, demisionat, am funcţionat eu ca secretar general al Academiei. La 6 aprilie, în şedinţă solemnă, am prezentat raportul meu asupra sesiunii

PLANSELE NOASTRE

① **Mihrăb-ul** (altarul) moscheii din Cordoba este considerat una din marile reuşite ale arhitecturii arabe din Spania. În timpul califatului, aici se păstra **Coranul** împodobit cu perle şi rubine, scris de mîna lui Othman (644-656) şi pătat cu sîngele lui. Acestui calif îi este atribuită redactarea definitivă a textului

②③ Armata română în războiul antihitlerist. Imagini datorate pictorilor care în acele zile s-au aflat pe frontul de luptă: a) P. Suţeanu: **Avioane de bombardament plecînd în misiune;** b) Roni Noel: **La pîndă în aşteptarea inamicului;** c) Traian Sfinţescu: **Explozie;** d) A. Ţipoia: **Podul Decebal de peste Mureş.** Picturi aflate în depozitele Muzeului militar central **(Contribuţia României la înfrîngerea fascismului,** p. 19)

④ Miniatură dintr-un manuscris spaniol din secolul XI: elementele decorative islamice se îmbină cu cele tradiţional creştine **(Califatul de Cordoba,** p. 54)

a

b

c

d

Dr. PIET FONTAINE (Olanda):

„Istoria — un dialog neîncetat"

Istoricul olandez Piet Fontaine — aflat, în august 1980, în capitala ţării noastre ca participant la cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice — îşi desfăşoară activitatea ca profesor de metodologia şi didactica istoriei, la Institutul de pedagogie şi didactică al Universităţii din Utrecht. La întrebarea despre rolul istoriei în procesul instructiv-educativ, prof. Fontaine răspunde:

— În general, aşa-zisul „istoric academic", cel puţin în ţara mea, scrie pentru colegii lui, adică pentru un cerc restrîns de iniţiaţi. Aşadar, nu se interesează de predarea istoriei în şcoli şi nici de formarea viitorilor profesori de istorie. El restrînge istoria la un rol academic, o ştiinţă expusă în cărţi, reviste şi congrese de specialitate, marele public fiind lăsat pe dinafară. Astfel, în Olanda, masele de cititori se îndreaptă spre alte manifestări: emisiunile pe teme de istorie de la televiziune sau spre romane istorice şi expoziţii (la expoziţia „Egiptul şi faraonii", de exemplu, se aştepta cu răbdare mai mult de o oră pentru a se putea intra). Dar, în acest fel, marele public rămîne atras prea mult de subiecte romanţate sau învăluite în mister (piramidele, celţii etc.). Învăţămîntul are marea misiune de a lărgi simţitor aceste preferinţe şi a le da o mai bună orientare. Din păcate, în clasele superioare ale învăţămîntului secundar, istoria este lăsată la alegere. Elevii pot s-o aleagă sau nu, după cum vor. Rezultatul este că, un mare număr de tineri între 15 şi 18 ani (aproximativ o treime) nu studiază istoria în mod organizat şi aprofundat.

— Care este contribuţia dv. la legarea mai strînsă a istoriei de procesul de învăţămînt în Olanda?

— În afară de cărţile publicate — *Manual de istorie pentru şcolile secundare*, *Ţeluri şi obiective ale învăţămîntului istoriei* şi, în colaborare, *Analiză metodică a manualelor de istorie* — lucrez, în prezent, la elaborarea unei teorii didactice a istoriei, privind, îndeosebi, două probleme principale: scopurile şi obiectivele istoriei (sau raţiunea ei de existenţă) şi structura programei de istorie în procesul de învăţămînt. Alte chestiuni tratate sînt: rolul precumpănitor al timpului, experienţa istorică, adică modul în care este trăită istoria, de elevi, de exemplu, şi relaţiile interistorice — felul în care evenimente aparent disparate se grupează la nivel istoric.

— Un ţel ambiţios această elaborare a unei teorii didactice a istoriei!

— Nu ştiu cît e de ambiţios dar, în orice caz, pot spune că nu e uşor. Deoarece, dezvoltarea unei teorii didactice a istoriei depinde, în mare măsură, de dezvoltarea însăşi teoriei istoriei (o ramură, de asemenea, puţin preţuită de ştiinţa istoriei). Ambele teorii au legături foarte strînse cu mai multe discipline neistorice, cum ar fi teoria şi filosofia ştiinţei şi filosofia propriu-zisă. De pildă, problema pe care am menţionat-o, a relaţiilor dintre faptele istorice şi a grupării lor, reprezintă aspectul specific al unei foarte vechi probleme filosofice, poate chiar cea mai veche: aceea a *unului* şi a *multiplului*.

Congresul de la Bucureşti, care s-a deosebit de celelalte şi prin ampla şi variata tematică supusă discuţiilor, a dovedit cu prisosinţă că dialogul, atît între istorici, cît şi între istorici şi alţi oameni de ştiinţă, este esenţial. Sau, citînd un cunoscut istoric: „istoria este un dialog neîncetat".

Interviu consemnat de
Ana Maria ŞERBĂNESCU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA B. Vol. III** (*Sub redacţia acad. prof.* **Ştefan Pascu**; *volum îngrijit de* **Nicolae Edroiu, Ladislau Gyémánt, Volker Wollmann, Eva Selecká-Márza**).

Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 450 pp., 43 lei: *presă şi broşuri apărute în 1784 şi 1785 cu relatări şi ştiri referitoare la marea ridicare la luptă a românilor transilvăneni.*

● **Florian Dudaş — RĂSCOALA LUI HOREA ÎN TRADIŢIA POPORULUI.**

Editura Albatros, Bucureşti, 1984, 292 pp., 19 lei: *amintirea eroilor-martiri ai luptei pentru dreptate şi libertate naţională şi socială.*

● **D.M. Pippidi — PARERGA.**

Editura Academiei, Bucureşti şi Société d'éditions „Les belles lettres", Paris, 1984, 296 pp., 27 lei: *studii de filologie, epigrafie şi istorie antică.*

● **Dan Berindei — 1848 ÎN ŢĂRILE ROMÂNE.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 120 pp., 3,50 lei: *sinteză asupra desfăşurării revoluţiei care, atunci, îi apărea lui Bălcescu „cea mai frumoasă ce s-a întîmplat vreodată la un popor".*

● **Virgil Cândea, Constantin Simionescu — PREZENŢE CULTURALE ROMÂNEŞTI.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 160 pp., 75 lei: *mărturii aflate în muzee şi colecţii din Austria, Belgia, Elveţia, Franţa, R.F. Germania, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia.*

● **Ion Miclea — AVRAM IANCU** (*cuvînt înainte de* **Petre Sălcudeanu**; *prefaţa de* **Ion Mărgineanu**).

Album editat de revista *Transilvania*, Sibiu, 1984, 88 pp., 45 lei: *mărturii fotografice originale ale trecutului şi prezentului, în satul natal al „craiului munţilor".*

● **G. Călinescu — AFORISME ŞI REFLECŢII** (*ediţie de* **I.D. Pîrvănescu, Al. Stănciulescu-Bîrda**; *prefaţă:* **I.C. Chiţimia**).

Editura Albatros, Bucureşti, 1984, 202 pp., 8 lei: *gîndirea savantului care socotea istoria drept „o ştiinţă cu legi inefabile şi o sinteză epică".*

● **Mihai Maxim — LIMBA TURCO-OSMANĂ** (*sub egida Facultăţii de istorie-filozofie din Bucureşti, catedra de istorie universală*).

Bucureşti, 1984, 272 pp., 20,70 lei: *primul curs practic pentru învăţămîntul superior de studiere a unei limbi indispensabile în cercetarea complexelor relaţii româno-otomane.*

● **Gh. Niculescu — VALEA PRAHOVEI.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 274 pp., 24 lei: *itinerare istorico-turistice.*

10 iunie 1587: nunta domnească de la Tecuci

UN MOMENT CU REZONANȚĂ PENTRU UNITATEA ROMÂNILOR

GHEORGHE DAVID

Alba Iulia, 17 februarie 1587. O solie moldo-muntеană, alcătuită din ciucerul Nistor Ureche (tatăl viitorului cronicar) și un boier muntean, însoțiți de un numeros alai, sosea la curtea principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory, aducînd un mesaj din partea domnului Moldovei, Petru Șchiopul: „Va fi poate spre știința Măriei Tale — glăsuia scrisoarea — ce vrăjmășii au fost între... voievodul Mihnea [II, domn al Țării Românești: 1577-1583 și 1585-1591] și între omul văduvei voievodului Mircea [Ciobanul], la Poartă [doamna Chiajna], în vremile de odinioară. Iară acuma s-au împăcat din voința amîndurora, au aruncat între ei legătură tare și blăstem, ca să nu mai fie între ei pînă la moarte nici o vrăjmășie, ci vor fi între ei uniți; iar pentru mai puternica fire a acestei păci, văduva lui Mircea vodă... au dat... voievodului Vlad pe nepoata văduvei voievodului Mircea, pe fiica logofătului Ivan. Au schimbat și inelele [de logodnă] înaintea patriarhului [mitropolitului] nostru, sub jurămînt și blăstem, ca acela care ar strica această învoială... sau ar schimba-o să fie afurisit după lege".

După cuvenitele ceremonii, soliii cereau îngăduința de liberă trecere prin principat, spre a putea porni la nuntă oaspeți înalți din întreaga Transilvanie, cel dintîi invitat fiind însuși principele. Așadar, la începutul anului 1587, curțile domnești și nobilimea din cele trei principate române se găseau în fața unui eveniment matrimonial care, încă din stadiul de pregătire, dezvăluia țeluri politice: strîngerea legăturilor ce uneau pe români.

Despre ce anume era vorba?

„Mihnești" și „Mircești"

Pentru a înțelege mai bine motivele discordiei de care pomenea scrisoarea, trebuie să ne întoarcem în urmă cu peste trei sferturi de veac, în anul 1510, cînd, la Sibiu, cădea înjunghiat de Dimitrie Iacșici, domnitorul Țării Românești Mihnea vodă cel Rău (1508-1510). O ură neîmpăcată se înfiripase de atunci între cele două ramuri ale Basarabilor: de o parte „Mihnești" (urmașii lui Mihnea cel Rău), descendenți din linia lui Vlad Țepeș, de cealaltă „Basarabii-Craiovești", descendenți din Radu cel Mare (1495-1508) și din banii atotstăpînitori ai Olteniei.

Trecerea anilor nu izbutise să atenueze acest conflict în care se înscrisese și boierimea țării, împărțită în facțiuni. Radu de la Afumați (1522-1529)[1] — ucis de potrivnicii săi în incinta bisericii Cetățuia (Vîlcea), Moise vodă (1529-1530) — asasinat de boieri, Vlad VI (1530-1532) — înecat în rîul Dîmbovița, Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535) — omorît la o vînătoare de boierii ce-i erau adversari, Radu Paisie (1535-1545) — mort în surghiun, la Alexandria, în Egipt, căzuseră victime rînd pe rînd rivalităților „pierzătoare de țară" dintre grupările boierești și diferiții pretendenți la domnie.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

În 1568, Alexandru II Mircea (nepotul lui Mihnea vodă cel Rău) — care, împreună cu frații săi, Petru Șchiopul și Miloș, trăia de mulți ani exilat la Constantinopol — a izbutit să fie ales domn al Țării Românești. Antecesorul său, Petru cel Tînăr, a fost exilat la Alep, unde curînd (1569) s-a stins din viață. Această nouă nenorocire a redeschis conflictul între „Mihnești" (cei trei frați și urmașii lor) și „Mircești" (Petru cel Tînăr, era fiul lui Mircea vodă Ciobanul, care, la rîndul său, era fiul lui Radu cel Mare). Flacăra urii era întreținută acum de doamna Chiajna, soția lui Mircea Ciobanul (numită pentru aceasta Mircioaia) — sub a cărei tutelă domnea Petru cel Tînăr — femeie

BASARAB I
(domn al Țării Românești: 1310-1352)

NICOLAE ALEXANDRU
(Țara Românească: 1352-1364)

RADU I
(Țara Românească: 1377-1383)

MIRCEA CELBATRÎN
(Țara Românească: 1386-1418)

VLAD DRACUL
(Țara Românească: 1436-1442)

VLAD ȚEPEȘ
(T.R.: 1448; 1456-1462; 1476)

RADU CEL FRUMOS
(T.R.: 1462-1475)

VLAD CĂLUGĂRUL
(T.R.: 1481-1495)

MIHNEA CEL RĂU
(T.R. 1508-1510)

MARIA VOICHIȚA c. ȘTEFAN CEL MARE

RADU CEL MAR
(T.R.: 1495-1508)

MIRCEA PRETENDENTUL

RUXANDRA c. BOGDAN-VLAD (BOGDAN III)

MIRCEA CIOBANUL c. CHIAJNA
(1545-1553; 1557-1559)

ALEXANDRU II MIRCEA
(T.R.: 1568-1577)

PETRU ȘCHIOPUL
(domn al Moldovei: 1574-1579; 1582-1591)

MILOȘ

PETRU CEL TÎNĂR
(T.R.: 1559-1568)

STANCA c. IVAN NOROCEA

MIHNEA II TURCITUL
(T.R.: 1577-1583; 1585-1591)

VLAD c. VELICA

ZAMFIRA c. PETRU RÁCZ

ADAM RÁCZ

ROMAN I
(domn al Moldovei) 1392-1394)

ALEXANDRU CEL BUN
(Moldova: 1400-1432)

BOGDAN II
(Moldova: 1449-1451)

ȘTEFAN CEL MARE c. MARIA VOICHIȚA
(Moldova: 1457-1504)

BOGDAN-VLAD (BOGDAN III)
(Moldova: 1504-1517)

c. RUXANDRA

PETRU RAREȘ
(Moldova: 1527-1538; 1541-1546)

RUXANDRA c. ALEXANDRU LĂPUȘNEANU
(Moldova: 1552-1561; 1564-1568)

Schemă genealogică cuprinzînd principalele înrudiri dintre Basarabi și Mușatini

aprigă, dar, în același timp, admirabilă mamă, capabilă de orice jertfă pentru copiii săi. Trebuie precizat că fiind fiică a lui Petru Rareș și nepoată a lui Ștefan cel Mare, Chiajna făcea ca Mircești să se înrudească și cu familia domnitoare din Moldova, cea a Mușatinilor.

În anul 1574, a mai intervenit însă un eveniment. Petru Șchiopul, fratele lui Alexandru II Mircea, a devenit domnitor al Moldovei. *Astfel, pentru prima oară în istoria lor, cele două principate, de la sud și răsărit de Carpați, erau conduse de membri ai aceleiași familii domnitoare, punîndu-se bazele unei uniuni dinastice moldo-muntene cu un deosebit rol în întărirea conștiinței unității de neam a românilor*[1].

După moartea lui Alexandru II Mircea (1577), uniunea dinastică a continuat în timpul domniilor lui Petru Șchiopul (1574-1579, în Moldova) și Mihnea II (fiul lui Alexandru: 1577-1583, în Țara Românească), fiind doar pentru scurtă vreme întreruptă de domniile lui Iancu Sasul (1579-1582, în Moldova) și Petru Cercel (1583-1585, în Țara Românească). În 1585, uniunea moldo-muntenă s-a refăcut din nou: în Țara Românească domnea iarăși Mihnea II (1585-1591), iar în Moldova unchiul său, Petru Schiopul (1582-1591) — acesta din urmă avînd rolul politic dominant: din inițiativa lui s-a încheiat *în numele ambelor țări române* un tratat comercial cu Englitera reginei Elisabeta[2] și tot sub impulsul său s-a trecut la reglementarea vechilor diferende „de familie".

Evident, dincolo de stingerea rivalității ce atîrna „ca un blestem" asupra țării, căsătoria proiectată urmărea scopuri politice imediate: pe de o parte, consolidarea situației interne și pe de alta asigurarea continuității dinastice, deoarece la data încheierii ei Petru Șchiopul nu avea un urmaș cert la tron: unul din fii — Vlad — era bolnăvicios (a și murit curînd); celălalt — Ștefan — număra abia trei

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7, 8/1982; 5/1978.

ani. În această situaţie, atenţia lui Petru Şchiopul s-a îndreptat asupra celuilalt Vlad al familiei, copilul lui Miloş (frate cu Petru) şi văr bun cu Mihnea II. Iniţial, Petru a încercat o căsătorie între acest Vlad şi Teofana, o fiică a lui Alexandru Lăpuşneanu. Astfel s-ar fi realizat o înrudire între Basarabi (al căror descendent era Vlad) şi Muşatini (din a căror familie provenea Teofana), care ar fi rezolvat problema succesiunii în Moldova. Eşuînd acest proiect, Petru Şchiopul a iniţiat o altă căsătorie. Mireasa era de astă dată Velica, fiica logofătului Ţării Româneşti Ivan Norocea (care însă de mai mulţi ani trăia în Transilvania) şi a domniţei Stanca, această Stanca fiind fiica lui Mircea Ciobanul şi a doamnei Chiajna. Căsătoria astfel preconizată oferea un dublu avantaj. Prin apartenenţa Velicăi la familia „Mirceştilor" se stingea conflictul ce-i opunea pe aceştia „Mihneştilor". În acelaşi timp, prin mama sa, doamna Chiajna, mireasa era nepoata lui Petru Rareş şi strănepoata lui Ştefan cel Mare, deci ascendenţa Muşatină a familiei era, de asemenea. asigurată.

Desigur, în aceste proiecte (ca în atîtea alte alianţe matrimoniale ale evului mediu, al căror scop era precumpănitor politic) contau mai puţin sentimentele mirilor: aceştia trebuiau să se supună voinţei părinţilor sau tutorilor. În cazul tinerilor logodnici nu se puneau însă astfel de probleme: Vlad era un tînăr chipeş (aşa, cel puţin, îl arăta portretul de la mănăstirea Bucovăţ, de lîngă Craiova), iar Velica — vom vedea — a fost una dintre cele mai renumite femei din vremea ei.

„O mare demonstraţie românească"

Pregătirile de nuntă au fost îndelungate. Mai întîi, la 28 aprilie 1585, Ivan Norocea s-a întîlnit la Braşov cu marele vistier al Moldovei, în calitate de reprezentant personal al lui Petru Şchiopul, stabilindu-se primele amănunte. (Nu trebuie uitat că, la acea vreme, Ivan Norocea se afla încă în exil în Transilvania, unde se bucura de mare influenţă la Curtea Báthoreştilor.) La 15 august 1586 a avut loc o nouă întîlnire, de astă dată între Petru Şchiopul şi Mihnea II. Potrivit *Letopiseţului Ţării Moldovei*, al lui Ureche, s-au întîlnit „Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă... la satu la Bogdăneşti pre Prut... amîndoi cu curte multă şi cu gloate mari şi s-au ospătat împreună cu mare cinste".

Iniţial, ceremonia căsătoriei trebuia să se desfăşoare în luna februarie 1587, „dar din pricina vremii grele de iarnă, nu au putut-o săvîrşi" — cum se menţiona în amintita scrisoare a lui Petru Şchiopul. Abia în aprilie, mirele a sosit la Iaşi, iar la 12 mai, mireasa se afla la Braşov, aproape de locul ce fusese ales pentru petrecere: oraşul Tecuci.

În sfîrşit, la 10 iunie 1587, „Pătru vodă — povesteşte Ureche — făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficiorul lui Miloş vodă... şi-au chiematu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chieltuială şi jocuri şi mulţi din vecini au venitu, de le-au înfrumuseţat masa. Această veselie au fostu în Tecuci". Participarea a fost cu adevărat impresionantă: *„Nu se mai văzuse pînă atunci* — scria în legă-

„Apreciaţii strămoşi ai românilor"

Un recent album genealogic, *Royal Highness. Ancestry of the Royal Child* (Ascendenţa regală. Obîrşia copilului regal), apărut în 1982 în prestigioasa editură londoneză Hamish Hamilton ne poartă – prezentîndu-ne obîrşia celor mai vestite case nobiliare ale Europei – şi pe urmele descendenţilor logofătului Ivan Norocea şi ai domniţei Stanca, urmaşă a Basarabilor şi Muşatinilor.

Autorul lucrării, Sir Iain Moncreiffe de Moncreiffe, al 11-lea baronet de Nova Scotia (titlu creat de regele Iacob VII în 1685) şi urmaş al uneia din cele mai vechi familii scoţiene, fiind al 24-lea şef al clanului[1] Moncreiffe (atestat necontenit din anul 1248), comandant al Ordinului regal Victoria, avocat al Curţii regale, doctor în filozofie şi heraldist al familiei regale – cum glăsuieşte prezentarea de pe contracoperta albumului – este o personalitate binecunoscută în lumea ştiinţifică, pentru studiile sale de heraldică şi genealogie.

Membru al celor mai savante societăţi de heraldică şi genealogie din lume – cum precizează prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, căruia autorul i-a adresat exemplarul unui album, pus la dispoziţia redacţiei cu deosebită solicitudine – Sir Iain Moncreiffe este autor al unor valoroase studii de genealogie: *The Robertsons. Clan Donnachaidh of Atholl* (Familia Robertson: Clanul Donnachaidh de Atholl) şi *The Highland Clans* (Clanurile din Highland), precum şi al unor lucrări de popularizare: *Simple Heraldry, Simple Custom* (Heraldica la îndemîna tuturor – lucrare realizată în colaborare cu Don Pottinger) şi *Blod Royal* (Descendenţa regală).

Albumul menţionat cuprinde o minuţioasă reconstituire a modului în care diferite case princiare, din Anglia şi din întreaga lume, s-au înrudit cu familia regală britanică, înscriindu-se printre strămoşii primului vlăstar al prinţului şi prinţesei de Wales.

Istoria românească este înscrisă la loc de cinste în paginile acestui album realizat „în numai zece săptămîni", dar fiind rodul unei ample cercetări ştiinţifice. *Ea apare încă din textul de prezentare de pe contrapagina copertei I. Între rudele de sînge ale prinţului William se află, precizează textul, „Vlad Dracula Ţepeş".*

În cuprinsul lucrării – pentru a integra familiile Basarabilor şi Muşatinilor în arborele genealogic general –, autorul rezervă un capitol aparte României: „În vremea clasică – scrie el – o mare parte din România de astăzi constituia provincia romană Dacia; de aici provine numele mîndru de România, *precum şi caracterul latin al limbii şi majoritatea lexicului". Ulterior, pe teritoriul ţării s-au constituit principatele Ţării Româneşti şi Moldovei, sub voievozi sau domni proprii, şi principatul Transilvaniei, condus de voievozi şi aflat sub stăpînirea regatului Ungariei (pînă la căderea acestuia din urmă sub. stăpîni-*

[1] Grup de familii înrudite la popoarele celtice.

tură cu acest eveniment Nicolae Iorga — *o astfel de petrecere în țerile noastre... Trebuie s-o privim și ca o mare demonstrație românească, unindu-se acolo moldoveni și munteni* [s. — *N.I.*], fără a lipsi cumintea doamnă Ecaterina [mama lui Mihnea II], dacă nu Chiajna însăși, apoi un bănățean [cancelarul Josika — român de origine] și un maramureșan [Gaspar Corniș — de asemenea, român], pe lîngă sîrbi de felul lui Rat [Petru Rácz], intrați acuma în marea tovărășie românească, și mulți străini de o mare distincție, «megieși de prin prejur»".

Cu deosebire fastuoasă a fost delegația din Țara Românească. Negustătorul ragu-zan Pascal de'Marini Poli, venit în Țara Românească drept ajutor al fratelui său Giovanni și, în același timp, ca intermediar financiar între doamna Ecaterina și sora acesteia din Veneția, Mărioara Vallarga, îi scria ultimei, la 31 august 1587: „Ceea ce spui că ai auzit, că o nepoată care e fiica Mircioaiei trebuie să se mărite cu vărul primar al domnului, care se numește Vlad voievod a fost adevărat și nunta s-a făcut în Moldova *și domnul a fost de față, și doamna, și toți boierii, și curtea, poate 3 000 de oameni* [s.n.]".

Sigismund Báthory n-a participat, dar în scrisoarea de răspuns către Petru Șchiopul îl felicita *„pentru lucrul ce l-ai pornit Măria Ta* [subliniind astfel rolul lui Petru Șchiopul la acest eveniment], *și noi îl credem vrednic să fie dus la sfîrșit cu toate cele bune*".

Astfel, cum sublinia N. Iorga, „cele două tabere dinastice represintate prin Ecaterina și Chiajna se împăcaseră. Petru Moldoveanul pusese la cale această încetare a unui așa de lung război pentru tronuri, ajungîndu-se astfel la o singură dinastie românească".

Voievod pentru două săptămîni

Nu este exclus ca, plănuind această alianță matrimonială, Petru Șchiopul să fi avut în vedere politica tot mai șovăielnică a lui Mihnea II față de pretențiile otomanilor. (De altfel, confirmînd aceste temeri, în anul 1591, Mihnea avea să-și renege credința, trecînd la islamism, motiv pentru care a rămas în istoriografia noastră sub numele de Mihnea Turcitul.) Deocamdată, în 1589, otomanii îl chemaseră pe Mihnea la Poartă, amenințîndu-l cu mazilirea, în încercarea de a obține noi peșcheșuri și o sporire a tributului. Mazilirea amenința însă și uniunea dinastică moldo-muntеană. De aceea, Petru Șchiopul a susținut de îndată candidatura nepotului său, Vlad, evitînd astfel concurența pe care i-o făcea Petru Cercel, reîntors pe meleaguri constantinopolitane[1]. Candidatura a fost încununată de succes și, la 20 iulie 1589, Vlad voievod a primit învestitura de domn al Țării Românești, pregătindu-se împreună cu Velica doamna să pornească spre București. Dar, după cum îi scria Mihnea II lui Sigismund Báthory, disimulîndu-și cu greu bucuria, „zilele trecute puternicul împărat turcesc ne-a luat domnia asupra țării noastre și a dat-o rudeniei noastre, voievodului Vlad, care, cînd a vrut să intre ca

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1967.

---

rea otomană - 1541) „Marele nucleu istoric al României l-au constituit - arată în continuare autorul scoțian - cele două principate, Țara Românească și Moldova, formate la începutul secolului XIV și ai căror conducători erau numiți de obicei «voievozi», deși - spune el - titlul românesc de domn [reflectînd stăpînirea de sine stătătoare] este mai corect".

După ce evocă impactul teritoriilor românești cu migrația tătarilor, autorul menționează principalii voievozi ai țărilor române: pe Basarab cel Mare (1310-1352), care „i-a zdrobit pe unguri în 1330", pe Mircea cel Bătrîn (1386-1418), „a cărui viteție continuă să fie cîntată în baladele populare românești. Acesta din urmă s-a aliat cu regele Sigismund al Ungariei (1387-1437), sub comanda supremă a lui Ioan fără Teamă, duce de Nevers (ulterior duce al Burgundiei) într-o mare cruciadă împotriva turcilor, care a fost însă înfrîntă la Nicopole, în 1396, deoarece înțeleptul plan de bătaie propus de Mircea a fost ignorat".

Vlad Țepeș (1448; 1456-1462; 1476), „cel mai celebru, probabil, dintre rudele românești ale A.S. Regale" - scrie Iain Moncreiffe - „și-a zis Dracula pentru că tatăl său, domnul Vlad Dracul [1436-1442] era mîndru de titlul de cavaler al Dragonului - ordin înființat de același Sigismund, devenit împărat al Sfîntului imperiu roman [1411-1437]...; «dracul» este termenul românesc pentru «dragon». Deoarece Bram Stoker a dat numele de Dracula anti-eroului din celebrul său roman [Dracula][1], *unii presupun că domnul Vlad a fost un vampir. Însă nu este așa; porecla lui românească de «Țepeș» înseamnă «care trage în țeapă»".*

O „gravură în lemn din sec. XV - cum glăsuiește textul aflat sub ea - a unchiului ancestral al A.S.R., Vlad Țepeș, ucis în 1476" întregește portretul voievodului muntean.

Fratele său vitreg, Vlad Călugărul, a fost bunicul lui Mircea Ciobanul, domn al Țării Românești (1545-1554; 1557-1559).

În continuare, Sir Iain Moncreiffe, menționează începutul luptelor Țării Românești împotriva otomanilor, arătînd că în același timp „strămoșii moldoveni avuseseră și ei de înfruntat pe otomani". În anul 1475 „Ștefan cel Mare, domnul Moldovei [1457-1504] a repurtat la Racova o mare victorie împotriva sultanului Mahomed (cuceritorul Constantinopolului), bătălie în care au fost capturate peste 400 steaguri turcești.

Cotitura moldo-valaho-transilvană spre linia genealogică a prințului William de Wales s-a produs prin domnița Stanca, fiică a doamnei Chiajna (nepoata lui Ștefan cel Mare) și a domnului Țării Românești, Mircea Ciobanul. Domnița Stanca s-a căsătorit cu Ivan Norocea Iogofătul. Fiica acestora, Zamfira s-a căsătorit, la rîndul ei, cu Petru Rácz, ambasadorul Transilvaniei la Poartă. Urmașii lor, printr-o întortocheată succesiune de generații, se numără printre strămoșii prințului William - cum o arată tabelul genealogic consacrat țării noastre. Astfel, conchide Iain Moncreiffe, „A.S. Regală are deopotrivă sînge princiar valah și moldovean, din strămoși deosebit de apreciați în istoria românilor".

[1] Despre domnia lui Vlad Țepeș, revista noastră a publicat numeroase articole. Vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1969, 6/1970, 3/1974, 12/1976, 9/1980, 9, 10/1984

domn în țara noastră, l-a luat prea sfîntul Dumnezeu din această lume" (5 august 1589).

De tristul epilog al nunții domnești de la Tecuci par să nu fi fost cu totul străini nici Mihnea II, nici Sigismund Báthory, așa cum reiese dintr-o ambiguă formulare a raportului solului Toscanei, Cesare Viadano, către ducele de Mantova. Relatînd căsătoria Velicăi doamna cu nobilul maghiar de origine italiană Fabio Genga, el consemna că „serenissimul [principe Sigismund Báthory] a dat de soție domnului Fabio Genga, favoritul său, pe fosta soție a principelui Moldovei, dat morții de către serenissimul principe". (Se pare însă că este o confuzie între soarta lui Vlad și cea a lui Aron Tiranul, de a cărui moarte, într-adevăr, Sigismund nu era străin.)

În orice caz, Mihnea a tras toate foloasele de pe urma morții lui Vlad, redevenind domn — e drept, pentru ceva mai puțin de doi ani; Velica însă i-a păstrat amintirea lui Vlad, numindu-se pînă la sfîrșitul vieții „Velica doamna" și întărindu-și scrisorile cu sigiliul voievodal.

Dregător in trei principate

Am vorbit în paginile anterioare de nunta din 1587 și semnificația sa politică. Se cuvine să descriem, în cele ce urmează, familia miresei, cu atît mai mult cu cît tatăl, logofătul Ivan Norocea, a constituit „una din cele mai interesante figuri de oameni politici din sec. XVI" — potrivit caracterizării lui N. Stoicescu.

Realizarea uniunii dinastice, prin suirea primului Basarab pe tronul Mușatinilor — eveniment cu importante consecințe pe planul întăririi conștiinței unității de neam — a favorizat o tot mai largă legătură între țările române. Însoțind domnul pe scaunul de la Iași sau București, dregătorii veniți o dată cu el, în calitate de slujitori și sfetnici, aduceau cu ei obiceiuri și datini în noua țară, și totodată erau influențați de datini locale pe care, înapoindu-se, le duceau în celelalte principate, contribuind astfel la omogenizarea limbii, a culturii și a civilizației românești. *Cel dintîi dregător, din lungul șir al boierilor strămutați dintr-un principat în altul*[1] *a fost Ivan Norocea. Mai mult, el este cel dintîi care a îndeplinit înalte dregătorii în toate cele trei țări române!*

Cariera și-a început-o, firesc, în principatul din care era originar, Țara Românească. Cum rezultă din biografia pe care i-a reconstituit-o Georgeta Totoiu (*Studii*, nr. 2/1963) prima dregătorie a deținut-o în timpul lui Pătrașcu cel Bun (1554-1557), dar cele mai mari onoruri le-a cunoscut în vremea lui Mircea Ciobanul (1557-1559) și a fiului acestuia, Petru cel Tînăr (1559-1568), cînd a intrat nu numai în Divan, ca prim sfetnic al domnului, dar și în familia voievodală, prin căsătoria cu domnița Stanca.

După suirea pe tron a lui Alexandru II Mircea (1568), din familia „Mihnești-lor", au început însă ani grei pentru logofătul Ivan. Persecutat de noul domn, el s-a refugiat în Transilvania, unde curînd a devenit unul din personajele cele mai cunoscute la curtea princiară de la Alba Iulia. În 1574 — arată Ștefan Meteș — Norocea a cumpărat de la nobilul român Gaspar Barcsai, domeniul Cetea, pe care l-a lăsat copiilor săi (doi băieți — Petru și Cristofor și două fete — Velica și Zamfira), el însuși mutîndu-se la Sebeșul Săsesc și sporindu-și averea cu noi stăpîniri.

Împreună cu Petru Rácz, de care-l lega o strînsă prietenie, a desfășurat o bogată activitate diplomatică, în special cu Imperiul otoman (unde Rácz era ambasador), activitate ce i-a atras înnobilarea. În vremea principelui Ștefan Báthory (1571-1583), Norocea a primit titlul de nobil de „Szászsebes" (cum era numit de unguri Sebeșul). Era un om cu multă știință de carte, cultura sa atrăgînd atenția contemporanilor. Pentru aceasta, și pentru meritele sale în slujba Báthoreștilor, era cunoscut îndeobște nu sub numele de Ivan Norocea, ci sub acela de Logofătul. Într-atît de răspîndit era acest titlu, încît el a devenit nume de familie pentru urmașii săi, *Logofet* sau *Logofat*. Prietenia ce-l lega de Petru Rácz a căpătat noi temeiuri prin căsătoria Zamfirei cu ambasadorul transilvan la Poartă.

Căsătoria celeilalte fiice, Velica, descrisă în rîndurile de mai sus, l-a readus pe logofătul Ivan în principatele extracarpatice, unde, de altfel, mai fusese, purtat de afaceri, în anii 1580-1582. După nunta Velicăi s-a stabilit însă efectiv în Moldova, la curtea cumnatului său, Petru Șchiopul, îndeplinind dregătorii de seamă (pîrcălab de Neamț și Roman) în timpul lui Petru vodă; vornic de Țara de Sus și mare hatman (comandant al oastei) în vremea lui Aron Tiranul (domn între 1591-1595).

În 1593, Ivan Norocea s-a reîntors în Transilvania, unde a jucat un rol de seamă în demascarea conspirației prohabsburgice condusă de Balthazar și Andrei Báthory în dauna lui Sigismund Báthory; dar mai cu seamă, în acest interval, a activat în favoarea urcării pe tronul Țării Românești a lui Mihai Viteazul.

„Credincioasă și dreaptă slujbă" pentru Mihai vodă

După înscăunarea domnului Mihai, Ivan Norocea s-a reîntors definitiv în Țara Românească, unde a rămas pînă la sfîrșitul zilelor sale, îndeplinind funcții de cea mai înaltă însemnătate. Din septembrie 1594 (cînd Mihai Viteazul și-a dizolvat Divanul din boieri filootomani, alcătuindu-și altul cu pronunțați adversari ai turcilor) și pînă în februarie 1597, Ivan logofătul a făcut parte din Diva-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1978.

nul țării ca „mare dvornic": era deci efectiv dregătorul din fruntea acestuia.

Paralel, Ivan logofătul a desfășurat o susținută activitate militară: un raport italian din 27 august 1595 îl numea *„generale de la gente del paese"* (general al oștirii din țară). În această calitate a luat parte la toate luptele din campania anului 1595. Deosebitul său eroism i-a atras răsplata voievodală. La 12 noiembrie 1595, printr-un hrisov solemn, Mihai Viteazul i-a dăruit satul Șerpătești „pentru a lui credincioasă și dreaptă slujbă și vărsare de sînge, care au vărsat pentru domniia mea, cînd m-am bătut domniia mea cu păgînii turci, ca să-i fie moșie ohabnică".

Nu știm în care din bătălii va fi fost rănit; pierderea cea mai grea a suferit-o însă prin moartea fiului său, Cristofor, în aceeași campanie antiotomană.

Mînia logofătului nu a cunoscut margini. Potrivit unui raport al vremii, în bătălia de la Brăila, el „înecă în Dunăre un mare număr" de otomani și apoi, după trecerea fluviului, a continuat „să-i urmărească pe turci cu mînie cumplită".

Pînă în februarie 1597, Ivan Norocea a rămas alături de Mihai vodă, slujindu-l credincios cu spada și iscusința diplomatică în mărețele acte pe care viteazul voievod le inițiase. După această dată, bătrîn și, poate, bolnav, se va fi stins din viață, neapucînd să vadă ziua în care cele trei principate în care slujise ca dregător au fost reunite sub sceptrul lui Mihai. La 14 aprilie 1600, „jupanița Samfira și *doamna* [s.n.] Velica, fetele lui Ivan vornicul" dăruiau mănăstirii Golgota, satul Răzvadu „păntrucă acea parte de ocină... au fostu cumpărătoare... de părintele nostru Ivan vornicul, încă mai înainte vreme. Iar noi acum, după moartea părintelui nostru Ivan vornicul, noi am datu... ca să fie mănăstirii ocină și moșie, iar părentele nostru Ivan vornicul si noi toți să fim pomeniți în veci".

De la Ștefan cel Mare și Petru Rareș

Urmașii logofătului Ivan Norocea din Răzvad s-au stabilit în Transilvania. Petru, unul din fii (celălalt, am văzut, căzuse pe cîmpul de luptă în 1595) a trăit la Cetea; avea ambiții domnești și, ca fiu al domniței Stanca, se intitula Petru voievod. A murit însă înainte de anul 1600, în urma unui atac banditesc la care i-a fost supus conacul.

Doamna Velica, după frumoasa nuntă din 1587 și tristul ei epilog din 1589, s-a căsătorit cu Fabio Genga, nobil italian stabilit la curtea transilvană, unul din favoriții lui Sigismund. Prin Simon, fratele său, Fabio avea o mare influență în rîndul magnaților din principat, iar prin alt frate, Gianbattista, secretar papal, întinse relații la Sf. Scaun.

A aspirat și el într-o vreme la tronul uneia din țările române. Fostul negustor raguzan din slujba lui Mihnea II și apoi a lui Petru Șchiopul, Giovanni de'Marini Poli, ajuns în cele din urmă spion în slujba dr. Bartolomeo Pezzen, șeful acestui serviciu din Imperiul habsburgic, menționa într-un raport din 28 aprilie 1595 că „pentru cealaltă țară [Țara Românească] umbla Simon Genga pentru fratele său, care în acest scop a luat soție din neamul voievozilor din Țara Românească și Moldova. Și aceasta — continua de'Marini Poli — ar aprinde în vremurile de față o vîlvătaie de lupte civile pe care nici dracul nu le-ar potoli, căci nu așteaptă altceva acești locuitori [ai țărilor române] decît această provocare, pentru *a* se ridica împotriva îndrăznelii ungurilor".

Dar marele rol l-a jucat Velica în anii 1599-1601, în timpul epopeei celei dintîi uniri a țărilor române în hotarele străvechii Dacii.

Alături de bravul voievod, în al cărui anturaj imediat s-a numărat, Velica doamna a avut un rol de seamă în desfășurarea evenimentelor. Un raport al unui agent austriac către împăratul Rudolf II din 15 martie 1600 menționa că „toate afacerile țării [ale Transilvaniei] le are în mînă o jupîneasă româncă, măritată cu Fabio Genga".

În sfîrșit, Zamfira, măritată cu Petru Răcz și, după moartea acestuia cu Ioan Balintitt, a avut din prima căsătorie un fiu, Adam Răcz de Galgó, urmaș atît al Basarabilor cît și al Mușatinilor. De altfel, în stăpînirea lui se aflau — pe lîngă Cetea părintească — moșiile Bogata Românească și Ungurească, Poiana Blenchii, Poiana Porcului, Fălcușa, Iliușa, Măgura și Gălgăul — adică multe din satele stăpînite cîndva în Transilvania de Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

De-a lungul istoriei, năzuința românilor spre unitate a îmbrăcat o multitudine de forme și aspecte, din care n-au lipsit — cum am arătat în cuprinsul acestui articol — nici înrudirile, prin căsătorii, între membri ai marilor familii ale principatelor. Inițiatorul acestei alianțe matrimoniale, ca și a uniunii dinastice moldo-muntene — Petru Șchiopul — se numără, așadar, printre precursorii celei dintîi uniri a țărilor române în hotarele vechii Dacii, făptuită de Mihai Viteazul în anul 1600, ai Unirii Principatelor din 1859 și ai desăvîrșirii făuririi statului național unitar român, la 1 Decembrie 1918.

talon de participare
2

Concursul HOREA 200

A DOUA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Generația revoluției de la 1848 și aceea a Unirii din 1859 a acordat o deosebită atenție evenimentelor anului 1784, subliniind semnificația lor în evoluția istorică a poporului român: „Horea — arată unul dintre fruntașii revoluționari din această perioadă — înscrise drepturile nației române și programul politic și social al revoluțiilor ei viitoare".

Cui aparțin aceste cuvinte? (1984)

2. Program revoluționar general al mișcării — cum o dovedește răspîndirea sa pe întreaga arie a luptelor din 1784 — Ultimatumul adresat de Horea nobilimii refugiate la Deva sintetiza oblectivele țărănimii: desființarea nobilimii, improprietărirea țăranilor fără despăgubire — adică elemente ce prefigurau răsturnarea orînduirii feudale.

La ce dată a fost enunțat acest program? (1982)

3. Luptător neînfricat pentru eliberarea socială și națională a românilor transilvăneni Horea (ca și primul său căpitan și tovarăș de luptă, Cloșca) a înfruntat cu demnitate și curaj supliciul la care a fost supus, convins de justețea cauzei pentru care luptase. În ultimele clipe ale vieții, el ar fi rostit, potrivit mărturiilor vremii, cuvintele...

Vi le amintiți? (1968)

4. În corespondența sa către autoritățile ierarhice superioare de la Vatican, nunțiul apostolic din Viena, Giuseppe Garampi, prezenta sigiliul folosit de conducătorul țărănimii revoltate: o inimă străpunsă de o spadă și inscripția HORA R.D. Aceeași emblemă apare și într-o publicație europeană a vremii, *Journal politique de Bruxelles*.

Ce semnificație — cu rezonanțe naționale — au aceste inițiale? (1975 și 1968)

5. Răscoala din 1784 a fost continuatoarea unui lung șir de lupte purtate de țărănimea transilvăneană împotriva exploatării nobilimii, începute la Bobîlna (1437) și continuate de Gheorghe Doja (1514), revolta secuilor (1595), războiul curuților (1704-1711). Una dintre ele a început tot în Zărand, conducătorul ei fiind Sofronie din Cioara.

Știți între ce ani a avut loc această răscoală din Zărand? (1984)

6. Eșecul tratativelor de la Tibru (12 noiembrie 1784) dintre armată și răsculați a aprins și mai puternic flacăra revoltei. Dîndu-și seama că promisiunile împăratului erau vorbe deșarte, țăranii răsculați porneau la luptă sub stindardul lui Horea, în care vedeau pe „crăișorul" ivit dintre ei, pentru lichidarea nedreptei orînduiri. La Ponor, potrivit relatărilor, țăranii au pornit la atac cu un însuflețitor îndemn.

Vă amintiți cum suna acest îndemn? (1984)

7. Locuitorii din Țara Românească și Moldova și-au manifestat simpatia și au fost gata să acorde întreg sprijinul luptei drepte a fraților lor de peste Carpați.. Autoritățile imperiale și cele nobiliare erau înspăimîntate în timpul revoluției, la zvonul că un detașament din Moldova este gata să treacă munții pe la Ghimeș pentru a veni în ajutorul revoluționarilor transilvăneni. Documentele au înregistrat și participarea unor munteni (originari tot din Transilvania) la luptele din 1784, unde și-au pierdut și viața.

Despre cine este vorba? (1984)

8. Între 1779 și 1784, Horea, împreună cu mai mulți țărani, între care și Cloșca, a trebuit să bată de patru ori drumurile Vienei (o călătorie pe jos, așa cum erau nevoiți s-o facă moții, dura patru săptămîni la dus și alte patru la întors) pentru a expune în fața autorităților imperiale doleanțele țărănimii asuprite. Activitatea sa în slujba apărării celor mulți și oprimați i-a atras denumirea de „advocat al poporului" sau, cum îl caracteriza Al. Sterca-Șuluțiu, de...

Știți cum? (1984)

9. Istoriografia românească a consacrat de-a lungul vremii numeroase lucrări și monografii memorabilelor evenimente de acum două sute de ani datorate între alții lui Al. Sterca-Șuluțiu, *(Istoria Horii)*, Nicolae Densușianu *(Revoluția lui Horea în Transilvania și Ungaria)*, Ioan Lupaș *(Răscoala românilor din Transilvania la 1784)*, Gh. Georgescu-Buzău *(Răscoala de la 1784 din Transilvania)*, Ștefan Pascu *(Revoluția populară de sub conducerea lui Horea)*.

O amplă monografie — cea mai documentată și profundă cercetare a marii ridicări țărănești din Transilvania în anul 1784 — realizează un admirabil portret al conducătorului răsculaților: „Horea e inima masei, nu superiorul detașat al ei. Și mai are în plus acel indefinibil care modelează pe eroul popular, deține acea doză de taină care vrăjește încrederea mulțimii, îi stîrnește imaginația, pune în mișcare legenda, duce la nemurire eroul".

Indicați autorul și titlul lucrării. (1984)

10. „El [Horea] — se spunea într-o publicație a vremii — a ajuns la idei mai largi, precum se vede; ar fi spus chiar că are intenția să se unească cu tovarășii săi de credință, cu românii din Valahia și, împreună cu ei, să cucerească toată Transilvania".

Cum se intitula publicația din care am extras aceste rînduri? (1978)

ASA VA PLACE ISTORIA ?

La trei sute de ani de la moartea lui Jean-Baptiste Colbert, dregătorul omnipotent al lui Ludovic XIV, personalitatea prodigiosului ministru nu încetează să facă obiectul unor pasionate polemici între istorici, economiști și oameni politici din țara sa. Ce merite și-a cîștigat abilul „minuitor de bani" în dezvoltarea capitalistă a Franței, în avîntul științei și tehnicii naționale și unde e frontiera dintre realitate și fabulație în cazul omului care a suscitat, poate, cele mai multe legende din toată istoria franceză a secolului XVII?

„CAZUL COLBERT"

Controversa continuă

LEON SĂRĂȚEANU

Paris, 9 martie 1661. În fața somptuosului palat al lui Jules Mazarin[1], nenumărate caleşti nobiliare sosesc şi pleacă în galopul superbilor armăsari. Agitația neobișnuită nu-l lasă indiferent pe omul de pe uliță. Prea îndelungată și prea detestată a fost „domnia" cardinalului, pentru ca mulțimea Capitalei să nu ciulească urechile și să nu-și transmită, din om în om, senzaționala veste. Acești parizieni, care au repetat de zeci de ori cu deliciu virulentele „mazarinade", cuplete „anti-cardinal", scrise de poeți pamfletari, exponenți ai nădufului popular, nu folosesc limba de la Curte, reputată prin eleganța și bogăția ei de eufemisme, destinate să camufleze, sub o turnură plină de grație, gîndurile cele mai nemiloase sau mai obscene, clevetirile cele mai josnice. Nu, locuitorii de rînd ai Parisului se exprimă fără ocolișuri, în formulări „piperate". Este ceea ce face și o harnică spălătoreasă care trece prin fața distinsului „hôtel" cu porțile aurite, strigînd cît o ține gura: „Bucurați-vă, calici! Bătrîna pușlama stă să crape". Și vestea se lățește în oraș, cu iuțeala fulgerului.

Veselul și preaiscusitul cardinal

În interiorul palatului, forfota e la culme. Tot ce are Curtea regală mai influent, mai „select", dar și mai interesat, a venit să asiste la sfîrșitul celui ce a deținut atît de mult timp rîvnita funcție de prim-ministru. La ușa dormitorului, nobilii și demnitarii se înghesuie claie peste grămadă. Uitate sînt și regulile de politețe și cele ale protocolului. Cei care au apucat să vină mai din vreme și se află în primele rînduri abia mai pot face față presiunii celor din spate. Din cînd în cînd, răsună cîte un apel disperat: „Nu mai împingeți, ne sufocăm!". Între timp, în patul cu baldachin din camera de dormit, se desfășoară ceea ce istoricul André Zysberg, de la Centrul național de cercetări științifice al Franței, numește — într-un număr recent al revistei *L' histoire* — „o agonie teatrală, punctată de ultimele tîrguieli cu regele și chiar cu Dumnezeu".

În tot acest vacarm, un singur om a rămas liniștit. Nici măcar nu se arată la lumină. Stă retras într-un obscur co-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

ridor. E „intendentul", omul de casă, girantul tuturor afacerilor și matrapazlîcurilor lui Mazarin. E Jean-Baptiste Colbert. Portretele de epocă, precum și memoriile contemporanilor îl prezintă în culori puțin măgulitoare: un omuleț bolnăvicios, cu fața palidă și ochii înfundați în orbite, cu sprîncene stufoase; cu chipul în permanență încruntat. Și dacă nimic din înfățișarea lui nu e atrăgător, nici ținuta vestimentară nu lasă să se bănuiască frumușica avere personală pe care a agonisit-o, tot slujindu-l „cu devotament" pe Mazarin. Toată viața se va strădui să rămînă în umbră, punînd în relief pe stăpîn, urmărindu-și interesele personale pe tăcute, strecurîndu-se binișor și încercînd să lase impresia că e omul cel mai dezinteresat din lume, cel mai obedient, cel mai servil. Dar toate eforturile sale n-au împiedicat Curtea să intuiască în el pe omul destinat unei poziții social-politice din ce în ce mai puternice.

Cine nu știe, în acest Paris al anului 1661, că, atunci cînd fugea peste Rin de frica Frondei[1], cardinalul nu mai avea o lețcaie? Acest Giulio Mazarini, născut în regiunea italiană a Abruzzilor, dintr-o familie de origine siciliană, a fost un aventurier de anvergură. După studii strălucite la colegiul iezuiților din Roma și apoi la universitățile spaniole din Alcala și Madrid, a încercat mai întîi să-și facă o carieră ca militar în trupele pontificale. Destinul l-a adus la Paris, în calitate de nunțiu apostolic. Aici a cîștigat favorurile cardinalului Richelieu[2] în așa măsură, încît, înainte de a muri, acesta i-a lăsat și puterea și titlul ecleziastic. Fără mari scrupule morale, înclinat mai curînd spre bucuriile „vieții lumești" decît spre austeritatea monahală (n-a intrat niciodată efectiv în tagma preoțească), veselul „cardinal" a legat relații amoroase cu regina-mamă, Anna de Austria, și toată Franța vuia de zvonul că ar fi chiar căsătorit cu ea în secret. Fapt este că, atunci cînd — copil de numai cinci ani — Ludovic XIV se urca pe tron, tutela a fost asigurată de mama micuțului rege, în „colaborare" cu „cinstita față bisericească", înălțată și la rang de prim-ministru. Cum spunea, într-unul din numerele revistei *Historia*, istoricul Pierre Gaxotte, de la Academia franceză — recent decedat —, cardinalul „se deda la orice speculație, tezauriza, cumpăra tot ce-i cădea în mînă: ducate și tablouri, tapiserii și latifundii, nave și cirezi de vite, averi mănăstirești și mobilier de lux, ba chiar și armate întregi". Și cum, pentru toate acestea, avea în permanență nevoie de mari fonduri, „bunul om" nu se dădea înapoi din fața nici unei fraude, a nici unui abuz, folosind cînd calitatea de înalt cleric, cînd puterea de prim-ministru, cînd ambele laolaltă. Nu e deci de mirare că, în aproape toate studiile consacrate Franței secolului XVII, același epitet este așezat pe fruntea aparent senină și pură a lui Mazarin: „cel mai mare pungaș din toată istoria monarhiei". Dar meseria de pungaș implică și riscuri. Uneori speculațiile se pot termina rău. E ceea ce a pățit și cardinalul în preajma autoexilului său forțat. În plus (sau, mai curînd, în minus), proprietățile imobiliare pe care reușise să le salveze căzuseră și ele în mîna frondeurilor, necruțătorii lui inamici. De aceea, fugind spre adăpost, dincolo de Rin, el caută un administrator care să se ocupe de averea lui, devenită aproape inexistentă, și să încerce să i-o reconstituie.

Jean-Baptiste intră în scenă

Atunci intră în scenă, la 35 ani, Jean-Baptiste Colbert, recomandat călduros de ruda și protectorul său, Michel le Tellier, pe atunci membru în Marele consiliu al regalității. Și, miracol! Omulețul palid și etern suferind dă dovadă de o putere de muncă fără egal și de un extraordinar instinct al „afacerilor" rentabile. Cînd, după înfrîngerea Frondei, Mazarin revine triumfal la Paris și își reia funcțiile, își găsește averea în parte restabilită și — firește — nu-l mai lasă din mînă pe „intendentul" laborios și eficace. De atunci, avuția cardinalului va spori neîncetat. Istoricul Daniel Dessett, într-un articol consacrat averii lui Mazarin, a calculat că, la moartea sa, această pasăre de pradă a lăsat o „comoară" cifrată la 38 sau 39 milioane de livre, dintre care 11 milioane în monede de argint, în aur, diamante și alte bijuterii. Era „recordul absolut" deținut în materie de agonisiri, licite sau ilicite, de averi, în tot cursul regalității franceze. Și asta, mai ales, grație abnegației, talentului, activității neobosite a „integrului" și „scrupulosului" Jean-Baptiste Colbert.

Toți cei veniți să asiste la agonia cardinalului o știu foarte bine. De aceea „strategia" retragerii discrete într-un cotlon întunecos al palatului nu-i ajută iscusitului slujbaș. Nasul fin al curtenilor îl localizează rapid și iată-l asaltat de pseudoadmiratori, copleșit de aprecieri, pe cît de măgulitoare pe atît de nesincere, onorat cu apelativul „Monseniore", acordat numai nobililor de rang înalt.

Cine e, de fapt, acest Jean-Baptiste Colbert, personajul atît de influent, fără a avea aerul, atît de înstărit, fără a avea aparența, atît de rezistent la efort fizic, fără a avea robustețea necesară? Specialiștii n-au căzut de acord nici azi asupra definirii rolului lui. În 1983, Franța i-a celebrat tricentenarul morții, prilej mai mult de polemici decît de evocări înduioșate. Dar dincolo de divergențe, asupra cîtorva puncte, analiștii sînt unanimi... În primul rînd, asupra locului și datei

---

[1] Mișcare social-politică (1648-1653), în fruntea căreia s-a aflat aristocrația feudală, interesată în limitarea puterii regale, și vîrfuri ale burgheziei în formare, urmărind cucerirea de drepturi politice.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1970.

naşterii: Reims, 29 august 1619. Cînd însă încep să examineze condiţia materială şi socială a familiei, acelaşi analişti emit opinii diametral opuse. Memorialiştii veacului XVII lăsaseră legenda unui copil născut într-o casă de oameni săraci. Tatăl ar fi fost un negustor de postav, înglodat în datorii, care-şi vindea marfa într-o dugheană mizeră. Istoricul André Zysberg, pe care l-am mai citat, nu e deloc de acord: „Descindea dintr-o lungă filieră de comercianţi-bancheri, care deţineau, încă de la sfîrşitul sec. XVI, poziţii-cheie în viaţa economică şi financiară a oraşului şi reuşiseră să pătrundă, cu mult înainte de ascensiunea la putere a lui Jean-Baptiste, în cercurile marii finanţe pariziene". Şi dacă Pierre Gaxotte reia vechea imagine — „s-a născut din părinţi aparţinînd burghezlei mediocre" —, în schimb Jean-Louis Bourgeon, în lucrarea sa *Colberţii înaintea lui Colbert*, Paris, 1973, se raliază punctului de vedere al lui Zysberg: „În pofida legendei, nu Jean-Baptiste Colbert i-a făcut pe Colberţi, ci familia Colberţilor l-a făcut pe el". Şi acestea nu sînt decît cîteva exemple.

Dar, în definitiv, dacă Jean-Baptiste a fost creaţia propriei sale destoinicii (un „self-made-man", cum ar spune azi americanii) sau, dimpotrivă, moştenitorul unei familii înstărite şi cu influenţă, acesta este un lucru secundar. Important este că, odată plasat pe orbita puterii, acest om s-a ridicat mereu mai sus în ierarhia social-politică a epocii sale, printr-o ambiţie acerbă, printr-o muncă neobosită, printr-o viclenie şi o iscusinţă rar întîlnite.

Patima muncii este, de altfel, un alt element din portretul moral al lui Colbert, asupra căruia toţi analiştii sînt de acord. „Trăgea ca un bou la jug", nota marele istoric Jules Michelet. Existenţa şi-o ducea în condiţii de mare austeritate. Dimineaţa, după ce mînca un codru de pîine înmuiat într-o fiertură oare-

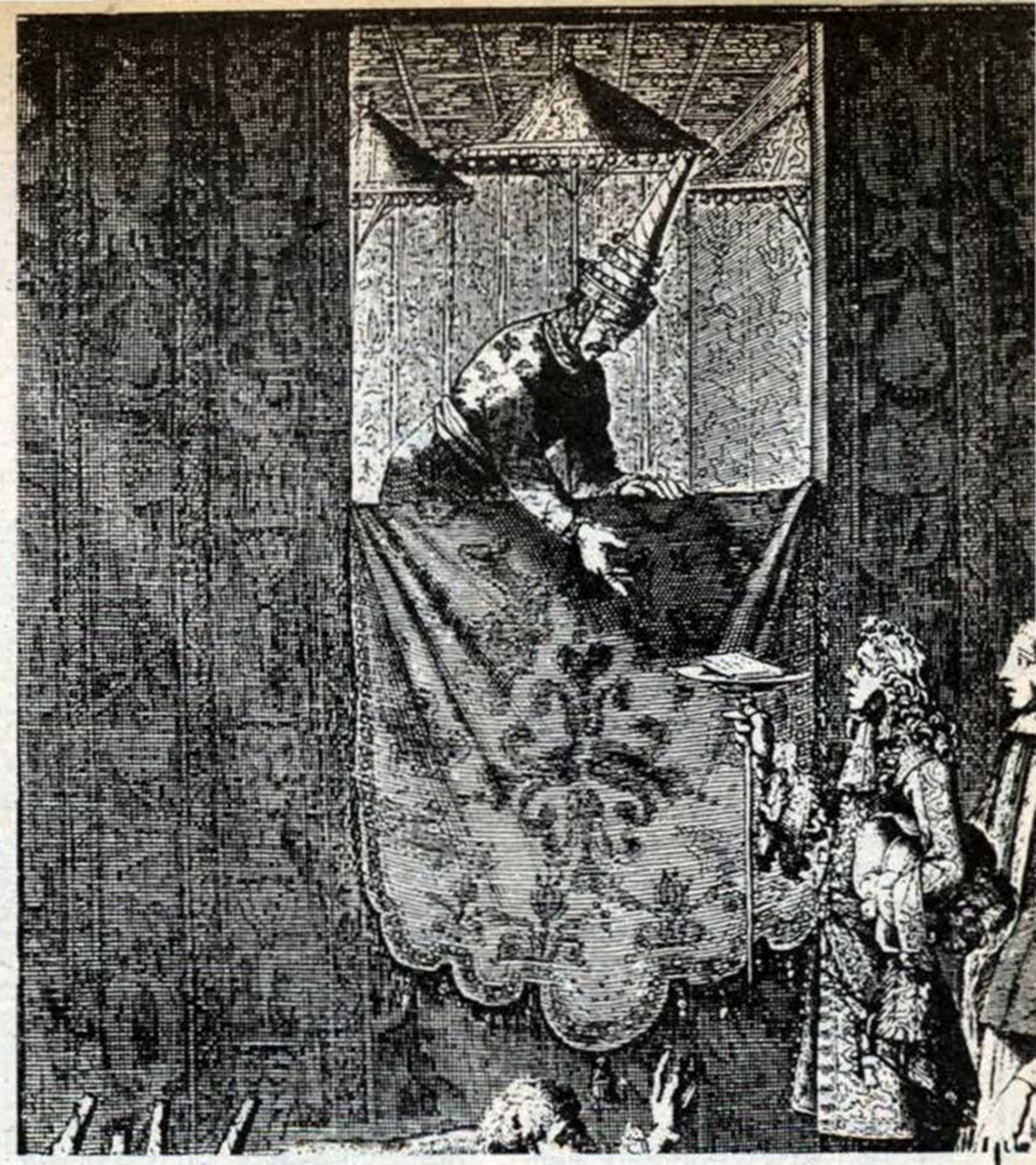

Ambasadorul extraordinar al lui Ludovic XIV este primit, într-o audienţă solemnă, de regele Siamului

care, intra, la orele cinci şi jumătate în cabinetul de lucru, unde ostenea fără întrerupere 15 pînă la 16 ore. Noaptea tîrziu, cînd, în sfîrşit, întrerupea lucrul, lua o cină frugală: o strachină cu supă şi o bucată de pasăre fiartă. Doritor să cunoască în amănunţime fiecare problemă de care trebuia să se ocupe, o studia cu cea mai mare atenţie, redactînd, apoi, rapoarte minuţioase şi sugerînd soluţii. Au rămas de la el caiete întregi pline cu un scris strîns şi îngrijit. Cînd recitindu-şi notele, voia să mai adauge un paragraf, tăia cîte o fituică dintr-o pagină albă şi o lipea, grijuliu, la cotorul caietului. Restul paginii albe îl păstra scrupulos, pentru decuparea altor fituici.

Pe copiii săi îi ţinea din scurt, punîndu-i, de mici, la treabă, urmărindu-le activitatea şi exprimîndu-şi vehement nemulţumirea atunci cînd nu corespundeau aşteptărilor. Unuia dintre băieţi, care nu manifesta un prea mare entuziasm pentru muncă, nu pregeta să-i tragă cîte o sfîntă de bătaie, chiar atunci cînd acesta ajunsese ofiţer şi asta ca să nu-l lase să devină „un om pierdut". Pe fiul cel mai mare — viitorul ministru al marinei — îl urmărea cu şi mai multă strictеţe. Îi prescria lecturile obligatorii, îi dădea chestionare, silindu-l să răspundă la ele, îl trimitea să inspecteze arsenale şi porturi. Cînd flăcăul pleacă, din ordinul tatei, pentru un stagiu în portul militar Rochefort, Colbert scrie comandantului de acolo, care, de altfel, îi era rudă: „Nu cumva să-l lauzi cîtuşi de puţin pe băiat pentru uşurinţa cu care le pricepe pe toate. De nimic nu mă tem mai mult decît de această uşurinţă, deoarece ea îl poate determina să dobîndească o părere bună despre sine şi să se mulţumească doar cu primele şi superficialele cunoaşteri ale lucrurilor, ceea ce n-a ajutat niciodată pe cineva să devină un om destoinic".

Cadou pentru rege

De nenumărate ori, Mazarin avusese prilejul să-şi frece mîinile satisfăcut de „achiziţia" pe care o făcuse în clipa cînd îl acceptase pe Jean-Baptiste ca administrator al averii lui. Simţind că moare, italianul cu „inimă de francez" (expresia i-a aparţinut) a dorit — în limitele zgîrceniei lui proverbiale — să-i facă regelui un cadou. „Ceva" care să nu-l coste nimic, firește. Aşa că l-a lăsat moştenire suveranului... pe Colbert, însoţindu-şi generosul gest de cele mai calde aprecieri despre „cinstitul slujitor".

În martie 1661, le Tellier, ruda şi protectorul lui Colbert, i-a şoptit regelui numele lui Jean-Baptiste. Momentul era propice, căci Ludovic avea proaspete în minte elogiile cu care defunctul cardinal i-l recomandase pe acelaşi specialist în plicticoasele, dar atît de importantele operaţiuni financiare. Colbert a fost numit „intendent al finanţelor". Slujbă promiţătoare, dar care nu-i conferea, încă, cine ştie ce putere. Căci departamentul avea un şef, pe superintendentul Nicolas Fouquet, care ţinea ferm în mîinile lui pîinea şi cuţitul, conducînd strict toate operaţiunile de încasări şi cheltuieli ale regatului.

Jean-Baptiste a înţeles repede că, atîta vreme cît Fouquet va rămîne la putere, o barieră de netrecut se va ridica în calea ascensiunii sale. Fiu al unui mare negustor şi armator breton, pe care Richelieu şi-l alesese consilier în probleme economice şi comerciale, Nicolas Fouquet era foarte bine pregătit profesional, trecînd drept o autoritate în materie de finanţe. Cu toate acestea, administraţia girată de el nu păcătuia prin prea mult spirit de dreptate şi nici prin evitarea scrupuloasă a abuzurilor în stabilirea şi perceperea dărilor. Fouquet însuşi nu era insensibil la „cadouri" grase şi la avantaje copioase, iar speculaţiile şi afacerile de tot felul în care se lansa nu permiteau epitetul de „curate".

Deşi în general cunoscute, toate acestea trebuiau însă şi dovedite. Minuţios şi perseverent, cum îi era felul, Colbert începe opera discretă şi răbdătoare de strîngere a pieselor acuzatoare. Şi cînd dispune de un stoc suficient de concludent, Jean-Baptiste, însoţit de statornicul său aliat le Tellier, se înfăţişează regelui. Cei doi curteni nu vor să obţină doar dizgraţia pasageră a rivalului, ci lichidarea lui definitivă. Pentru aceasta ei ştiu că nu e suficient să probeze doar incorectitudinea lui Fouquet în gestiunea fondurilor regatului. Ei reuşesc să provoace mînia orgoliosului suveran, făcîndu-l să creadă că superintendentul urmăreşte în taină să devină stăpînul consiliului, să pună mîna pe toate frînele puterii şi să-l reducă din nou pe el, care de-abia scăpase de tutelă, la umilitoarea condiţie a monarhului fără nici un drept de decizie, condiţie pe care o avusese pe vremea lui Mazarin.

Şi Regele Soare muşcă momeala. El organizează personal „căderea" lui Fouquet, care e arestat la 5 septembrie 1661. Ca de obicei, Colbert îl lasă pe stăpîn să recolteze singur laurii victoriei, el menţinîndu-se în umbră, în schimb, Ludovic îi cedează privilegiul de a organiza procesul fostului superintendent, proces în care Fouquet plăteşte pentru mai mult decît făptuise, devenind ţapul ispăşitor al tuturor combinaţiilor frauduloase operate sub ministeriatul lui Mazarin. Dar meticulosul Colbert nu-şi consideră treaba terminată. El organizează în continuare o serie de alte procese, în care sînt implicaţi peste 500 de perceptori şi inspectori de finanţe, care, dacă nu sînt aruncaţi cu toţii în puşcărie, sînt fără excepţie excluşi din funcţii. Adevărată mană cerească pentru Jean-Baptiste, care poate numi în posturile rămase vacante „oameni siguri", devotaţi lui cu trup şi suflet, şi care poate astfel reorganiza, după propriile sale concepţii, întregul sistem fiscal al regatului.

Un om de acţiune

După încheierea „afacerii Fouquet", începe uluitoarea carieră politică a lui Colbert.

Jean-Baptiste devine stăpînul absolut al finanţelor. Dar numai un singur departament nu-l mulţumeşte pe pofticiosul ministru. În 1669, e numit şi secretar de stat pentru marină. Prada e copioasă, căci, pe lîngă flota militară, noua demnitate îi subordonează porturile şi arsenalele, fortificaţiile coastelor la ocean şi la Mediterana, personalul navelor comerciale maritime şi fluviale, coloniile şi comerţul exterior. Oricare alt demnitar s-ar fi oprit aici, declarîndu-se satisfăcut cu ceea ce a obţinut. Dar Colbert are cumulul în sînge. Nu peste multă vreme obţine şi funcţia, deosebit de importantă în

Franța epocii, de superintendent al palatelor și proprietăților regale, dobîndind, prin aceasta, și dreptul — deloc neînsemnat — de a-și spune ultimul cuvînt în toate problemele de urbanism și împărțire administrativă a teritoriului, ca și în domenii ca păduri și ape, monetărie, poduri și

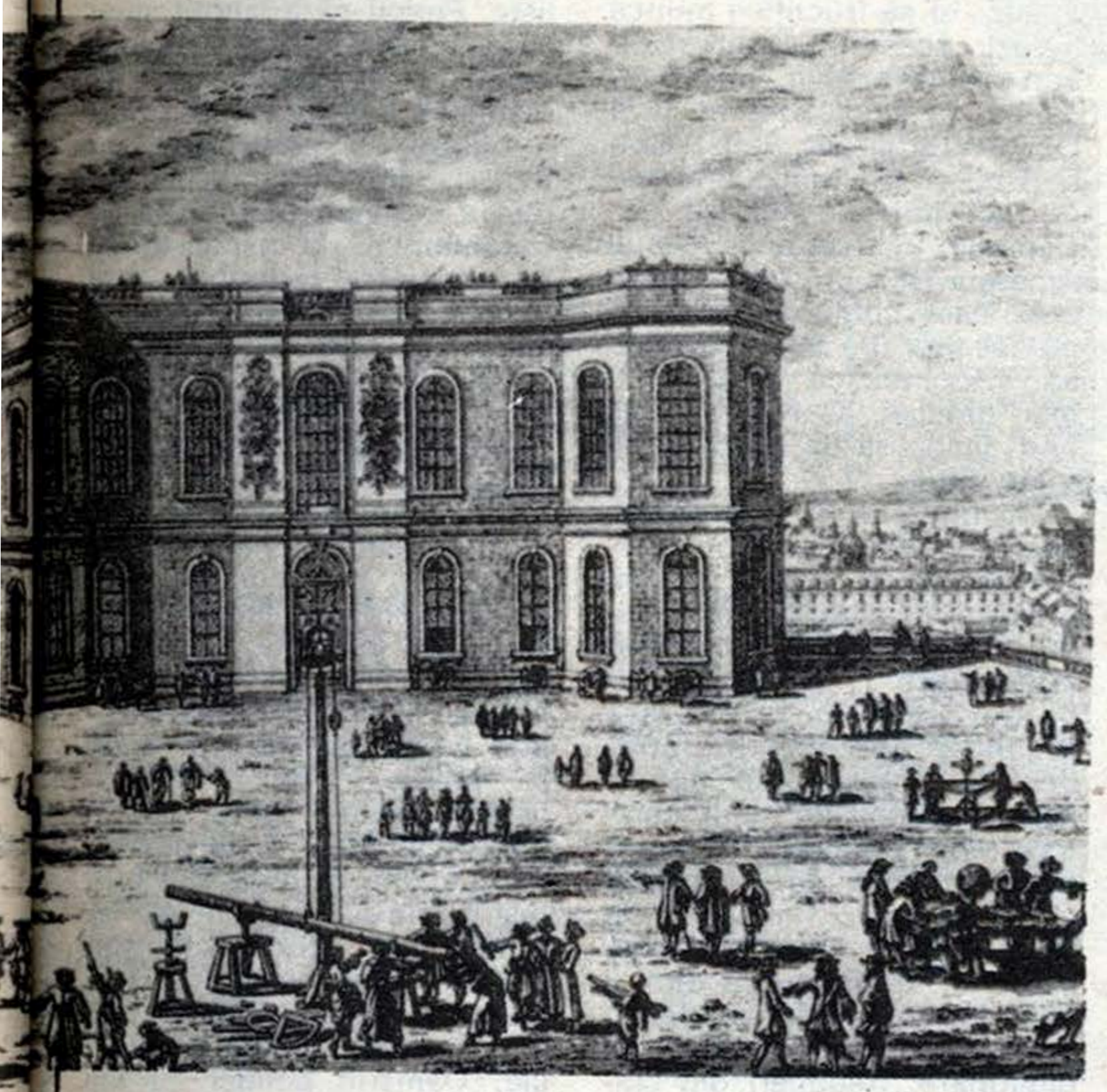

Observatorul din Paris, fondat în 1671, unul dintre așezămintele științifice datorate iscusinței lui Colbert

șosele, etc. Și peste toate acestea, deși nu e numit oficial, el exercită practic pînă în 1677, cînd le Tellier devine cancelar — și funcția de diriguitor suprem al justiției. În această calitate, își leagă numele de apariția unor importante coduri de legi, precum codul justiției criminale sau cel referitor la păduri și ape. Tot ca șef al justiției, Colbert controlează numirile în funcții-cheie, ca aceea de președinte de curte sau aceea de procuror-general și creează „locotenența generală de poliție", precursoarea serviciilor moderne de poliție ale Franței. Astfel, către 1680, Colbert ajunge să conducă aproape toate sectoarele de activitate guvernamentală din regatul lui Ludovic XIV, cu excepția departamentului de război, rămas feuda inexpugnabilă a lui le Tellier și preluat, după moartea acestuia, de către fiul său, Louvois. Chiar și diplomația intră în sfera de influență a lui Jean-Baptiste, prin fratele său, Charles Colbert de Croissy, ajuns, în 1679, ministru al afacerilor străine.

Într-o Franță cu tezaurul secătuit de războaiele în care Ludovic XIV se aruncă orbește, cu finanțele debilitate de incorectitudinea slujbașilor, Colbert se face avocatul pasionat al aducerii de bani în țară. Într-un memoriu către rege, înaintat la 3 august 1664, el scrie: „Bogăția și forța unei țări depind de cantitatea de numerar pe care acea țară o deține". Ideea nu e originală. Este o idee de bază a acelui curent de gîndire denumit „mercantilism" și pe care Karl Marx îl va situa în „preistoria gîndirii economice științifice". Colbert, care nu știa prea multă teorie, dar avea intuiția acțiunii, se raliază cu trup și suflet acestei concepții, care avea să fie mai tîrziu apreciată de istoricii doctrinelor economice ca a fi avut un rol progresist, mai ales prin contribuția ei la afirmarea burgheziei și formarea capitalismului. Jean-Baptiste devine un entuziast al cuceririi pieței internaționale de către mărfurile franceze.

Dar aceste mărfuri, pentru a fi vîndute în străinătate, trebuie mai întîi produse. Și ministrul, care a studiat, după obiceiul lui, problema în profunzime, știe că țara sa nu are destule manufacturi. Iată de ce primul lucru pe care-l face „super" — și „multi" — ministrul e acela de a iniția un larg curent de făurire a numeroase manufacturi, precursoarele uzinelor de mai tîrziu. Și pentru ca operațiunile de comerț exterior, să nu se desfășoare la întîmplare, imaginativul Jean-Baptiste concepe un întreg sistem instituțional, care să coordoneze exporturile, „acoperind" întreaga planetă. Din inițiativa și sub directa lui îndrumare, apar „Compania Indiilor Occidentale" (1664), „Compania Indiilor Orientale" (1664), „Compania Nordului" (1669), „Compania Levantului" (1670). Mai e nevoie de subliniat că anii apariției acestor organisme reprezintă, totodată, date-cheie în istoria colonialismului francez?

Mecena care... nu a auzit de Mecena

Biografii lui Colbert notează că, după studii elementare, viitorul ministru al lui Ludovic XIV și-a făcut uceni-

cia, potrivit dorinței familiei, în instituții de comerț și finanțe. El n-a avut, prin urmare, condiții să aprofundeze disciplinele umaniste și e plauzibil să se creadă că nu auzise de Mecena. Și totuși țara sa n-a avut nici un alt Mecena mai generos, mai permeabil la nou, mai consecvent ca Jean-Baptiste. Secolul XVII a fost cu deosebire fructuos pentru afirmarea spiritului francez. E secolul clasicilor: Corneille, Racine, Boileau, La Fontaine, Molière, La Bruyère. În filosofie, e secolul lui Renè Descartes. E veacul creării, din inițiativa lui Richelieu, sub Ludovic XIII, a Academiei franceze, destinată a grupa pe cei mai reprezentativi oameni de litere

Dar, deși, încă din acea vreme, Franța avea și matematicieni remarcabili, științele exacte erau în urmă față de alte țări. Aici e meritul incontestabil al lui Colbert. E drept că, pentru el, avîntul cunoașterii științifice nu reprezintă un scop în sine, ci un mijloc. Un mijloc prin care să-și realizeze idealul căruia i-a închinat toate eforturile. Inventarea de mașini noi și perfecționate, idee atît de dragă lui Ludovic XIV, supranumit „regele mașinist", e de natură să sporească producția și să amelioreze calitatea. Pe de altă parte, mărfurile nou fabricate trebuie transportate pînă departe pe continentul american, în Orientul Apropiat și în Extremul Orient. Or, cînd Colbert preia departamentul marinei, Franța dispune de o flotă comercială neînsemnată. Majoritatea produselor trebuie încărcate pe nave olandeze. Ministrul nu poate accepta o asemenea dependență de o țară concurentă și cu care regatul lui Ludovic este într-o vrăjmășie aproape neîntreruptă. Acum iau avînt șantierele navale franțuzești.

Apar la Paris ilustrul astronom Giovani Domenico Cassini, fost profesor la Universitatea din Bologna, marele matematician și filosof german Leibniz, olandezul Christian Huygens (astronom, acustician, optician, specialist în mașini pneumatice și orologii cu pendul), danezul Olaüs Römer (creatorul unor instalații speciale pentru prevederea eclipselor de lună și de soare) și mulți alții.

Înțelegînd însemnătatea unui așezămînt care să coordoneze și să fructifice munca tuturor acestor savanți, Colbert întemeiază, în 1666, Academia de științe, iar în 1671 Observatorul din Paris. Colbert nu se mulțumește numai cu activitatea științifică din Capitală. El trimite în Asia și America misiuni de cercetare, care conlucrează strîns cu savanții din Paris, reușind să întocmească hărți mult mai precise. Curînd, aceste hărți încep să fie solicitate în toate țările.

Pasiunea lui Colbert pentru dezvoltarea comerțului exterior se află și la baza nașterii prestigioasei școli franceze de orientalistică. Instalînd comptuare [reprezentanțe] comerciale și consulate [agenții] aproape pretutindeni, el înțelege să doteze aceste organisme cu translatori bine pregătiți. În acest scop, creează un învățămînt cu profesori strălucițti, care predau, între altele, chineza, persana, araba, turca etc. și care întreprind, în paralel, o vastă operă de publicare de dicționare, traduceri din clasicii străvechilor culturi, note de drum și lucrări de referință.

În fine, acest îndrăgostit al documentului și al informației riguros verificate, preocupat ca nimic din ce descoperă sau făurește mintea omenească să nu se piardă, își leagă numele și de întocmirea unei legi esențiale pentru cultură: legea depozitului legal, care obligă orice imprimerie să depună exemplare din tot ce tipărește la Biblioteca regală a Franței. Urmașa acesteia, prestigioasa Bibliotecă Națională, îi datorează astfel nu numai nașterea, dar și impresionanta ei zestre de documente și tipărituri, ce sporește neîncetat.

Astfel, istoria înregistrează un Jean-Baptiste Colbert imprevizibil și contradictoriu. Convins că își servește regele, a lucrat fără să știe la abolirea monarhiei. Devotat slujitor al absolutismului, și-a pus, în mod obiectiv, proverbiala putere de muncă, inventivitatea și ingeniozitatea în serviciul dezvoltării capitaliste. Fericit că a izbutit să-și căsătorească fiicele cu exponenți ai aristocrației și să cumpere pentru fiii săi titluri nobiliare, a contribuit, de fapt, la alungarea de la putere a conților, marchizilor și baronilor și la ascensiunea burgheziei. Preocupat, mai presus de orice, de înflorirea exporturilor țării lui, a reușit să pună bazele afirmării în lume a științei și tehnicii franțuzești și a ajutat la progresul unor discipline esențiale, ca geografia și astronomia, matematica sau fizica.

Admirat sau contestat de contemporani în timpul vieții, Colbert a rămas la fel și după moarte. Nici un cercetător francez al operei și personalității lui nu s-a întrecut și nu se întrece în laude. Dimpotrivă, criticile — și pe alocuri chiar blamările — au depășit întotdeauna elogiile. Dar nu-i mai puțin adevărat că toți istoricii sau economiștii sînt obligați să-i releve totuși și meritele, chiar atunci cînd îi pun în relief limitele și greșelile. Oamenii politici nu fac nici ei excepție. Socialistul Jean-Pierre Chevènement scrie: „... Se poate deplînge faptul că acest Colbert a fost necesar Franței... dar să nu aruncăm din scăldătoare și plodul odată cu apa folosită"... Studiindu-l de pe poziții contrare, Michel Debré, fost prim-ministru în epoca de Gaulle, formulează totuși, o idee similară, spunînd că, în cazul Colbert, „copacii nu trebuie să ne ascundă pădurea". Dar, oare nu tocmai caracterul contradictoriu al vastei sale activități și al personalității lui explică persistența în Franța a unor polemici legate de „cazul Colbert", polemici care depășesc sfera istoriei?

DE GAULLE-CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (V)

În fototeca de milioane de fotografii din timpul celui de-al doilea război mondial, există una în care, în curtea unei vile nord-africane, patru bărbați stau în scaune-fotolii, apoi două unde cei îmbrăcați în uniforme militare franceze pot fi văzuți în picioare, în timp ce cellalți doi continuă să stea surizînd și, în sfîrșit, o a patra în care cei doi ofițeri își string mîinile. Personajele în uniforme militare sînt generalii de Gaulle și Giraud. Cele în civil: F.D. Roosevelt și W.S. Churchill. Locul: mica colină Anfa din marginea portului marocan Casablanca. Ziua: 24 ianuarie 1943.

Iată furtunoasa poveste a acestor imagini, după cum o relatează François Kersaudy în volumul din care Magazin istoric reproduce, într-o adaptare prescurtată, o serie de capitole[1].

În cel mai desăvîrșit secret soseau la Casablanca, la 13 și, respectiv, 14 ianuarie 1943, premierul englez Churchill și președintele S.U.A., Roo evelt, pentru conferința cu numele de cod *Symbol*, de o mare importanță politică și strategică în desfășurarea ulterioară a celui de-al doilea război mondial[2]. Calendarul viitoarelor operații strategice ale aliaților în Europa și în Pacific, principiul capitulării necondiționate a Germaniei, Italiei și Japoniei, o serie de idei privind organizarea postbelică a lumii, inclusiv înțelegeri privind „zonele de responsabilitate" anglo-americane[3], au figurat printre subiectele majore discutate de Franklin Delano Roosevelt și Winston Churchill, împreună cu sfetnicii lor apropiați politici și militari. Dar, a mai existat un subiect căruia cei doi șefi de guverne i-au acordat, sau, mai exact au fost nevoiți să-i acorde, o mare importanță și o mare parte din timpul lor. Era „mariajul forțat", cum l-a numit Roosevelt, dintre generalii de Gaulle și Giraud.

În fața valului crescînd de critici la adresa politicii americane în Africa de Nord — după numirea generalului Giraud ca înalt comisar și comandant-șef al forțelor civile și militare din Africa franceză și amînarea de către Casa Albă a vizitei lui de Gaulle în S.U.A., prevăzută inițial pentru sfîrșitul anului 1942 — și, preocupat, cum scrie Eisenhower, să găsească mijloacele de a-și asuma controlul anumitor puncte strategice din Imperiul francez pe care Franța nu părea în stare să le apere, Roosevelt a considerat că trebuie să ia o inițiativă spectaculoasă. El îi propunea lui Churchill — după mărturia propriilor lui documente — următoarea soluție: *îl vom numi pe Giraud „mirele" și eu am să-l aduc de la Alger. Dumneavoastră veți face să vină de la Londra „mireasa", pe de Gaulle, și împreună vom pune la cale un mariaj forțat.* Comentariul lui Kersaudy este necruțător: „Totul este de un simplism dezarmant. Era de ajuns să aranjeze ca cei doi francezi să se întîlnească și să-i convingă să se unească, pentru ca Roosevelt și cu Churchill, pozînd în pețitoare benevole, să-i reducă la tăcere pe criticii politicii lor".

Generalul Giraud, sosit la Casablanca la 17 ianuarie, are o primă întrevedere cu Churchill chiar în acea după-amiază. Iată cum o relatează Giraud:

Churchill: — *Cît de mult mă bucur să vă revăd. Cît drum am străbătut de la Metz* (cei doi se întîlniseră acolo înainte de război). *Nu v-ați schimbat deloc.*

Giraud: *Nici dumneavoastră, domnule prim-ministru.*

Churchill:— *E adevărat. Mă țin bine. Și totuși e greu. Dar whiskyul conservă. Luați un whisky?*

După ce au evocat diverse operații militare, Churchill a spus: *Să lăsăm toate astea. Trecutul e trecut. Să vorbim despre viitor. Ați primit ceva de la de Gaulle?*

Giraud: — *Nimic.*

Churchill: — *Nici eu. Și mă surprinde. Trebuia să fie aici, i-am oferit toate mijloacele să vină. O face pe încăpățînatul. Nu-i un gen de om comod, camaradul dumneavoastră de Gaulle. Îl cunoașteți?*

Giraud: — *L-am avut sub ordinele mele în garnizoana de la Metz.*

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9-12/1964; 6/1967.

[3] Cf. Eugen Preda, *Săritura de pisică*, Editura militară, București, 1976.

Churchill: — *Şi v-aţi înţeles?*

Giraud: — *Destul de bine.*

Churchill: — *E un tip... N-am să uit niciodată că el este primul străin, ca să nu spun singurul străin, care nu era disperat de situaţia Angliei în iunie 1940. Doresc foarte mult, în interesul Franţei şi al nostru, al tuturor, să vă înţelegeţi. El va părăsi Londra şi va reveni să se instaleze la Alger, alături de dumneavoastră. Va fi perfect.*

Giraud: — *Desigur.*

Churchill: — *Dar pentru asta trebuie să vină aici. Am să-i telegrafiez că.ati şi sosit.*

De Gaulle află că Winston Churchill este la Casablanca, tot în 17 ianuarie, din gura lui Anthony Eden, care îi remite telegrama „socrului" său, primul ministru. De Gaulle refuză însă politicos, dar ferm, de două ori în cursul unei singure zile, invitaţia de a veni în Africa de Nord. Răspunsul a sosit la Casablanca în dimineaţa de 28 ianuarie. Şi Kersaudy descrie efectele sale mai mult decît semnificative, pentru modul de a gîndi şi a acţiona, atît al lui Franklin Delano Roosevelt, cît şi al lui Winston Churchill:

„Refuzul generalului, deranjant în sine, capătă, exprimat în prezenţa lui Roosevelt, alura unui afront personal. Faptul că preşedintele pare să considere totul ca un fel de competiţie amuzantă, avînd drept scop să pună la cale un mariaj forţat, nu poate nicidecum să aranjeze lucrurile. Într-adevăr, o zi mai înainte, Roosevelt i-a trimis lui Eden următorul mesaj: *Am adus mirele, unde este mireasa?* Acum, Roosevelt se face că ia drept glumă refuzul generalului şi Robert Murphy[1] va scrie că preşedintele *simţea o oarecare plăcere văzînd deruta lui Churchill*. El lasă să se înţeleagă că Churchill ar fi un *tată vitreg*, incapabil de a se face respectat de către *copilul său teribil*, şi această imagine pare să-l distreze grozav. Dimpotrivă, hazul situaţiei nu este deloc surprins de Churchill, care este furios. Dar nici preşedintele, nici primul ministru n-au examinat atent motivele refuzului generalului. Astfel încît discuţia se situează la un nivel jalnic.

Roosevelt: — *Trebuie să-l convingeţi pe copilul teribil să vină.*

Churchill: — *De Gaulle fierbe în suc propriu. Nu reuşesc să-l fac să se mişte din Londra. Complexul Jeannei d'Arc, înţelegeţi...*

Sau:

Roosevelt: — *Cine-i plăteşte mîncarea lui de Gaulle?*

Churchill: — *Ei, cine, noi.*

Roosevelt: — *Atunci de ce să nu-i tăiem stipendiul? Ar veni, poate...*

Churchill se reîntoarce să mediteze în vila sa, iar Roosevelt, care nu se mai satură să se amuze de propriile lui bancuri cînd le găseşte bune, îi trimite lui Cordell Hull următoarea telegramă:

Am adus mirele, Giraud, care este hotărît să încheie căsătoria şi, desigur, în condiţiile stabilite de noi. Şi, totuşi, prietenii noştri n-au putut s-o convingă pe mireasă să vină, capricioasa lady de Gaulle. Puţin îi pasă ei de proiectele noastre. Nu vrea să-l vadă pe nici unul dintre noi şi nu pare nicidecum dispusă să-şi împartă aşternutul cu Giraud. În condiţiile astea, o să facem ce putem şi cred că ceva bun o să iasă din toate astea. Giraud îmi face impresia unui om care vrea să se bată şi care nu se interesează deloc de problemele politice".

În aceeaşi seară, către orele 18, generalul Giraud îi face o vizită preşedintelui; Giraud va scrie în *Memoriile* sale: „La un moment dat intră dl. Churchill... Aruncă pălăria pe canapea, şi, bodogănind, declară că generalul de Gaulle îi face greutăţi, invocă tot felul de pretexte ca să nu vină. În această situaţie, va telegrafia la Londra că nu acceptă o asemenea atitudine şi că generalul de Gaulle va trebui să aleagă între venirea sa aici şi subsidiile pe care trezoreria engleză le acordă Comitetului naţional francez. Dacă refuză să vină la Casablanca, acordul iniţial încheiat în 1940 între el şi guvernul Maiestăţii Sale va fi anulat. Dl. Roosevelt aprobă această atitudine".

„Ultimatumul" lui Churchill, cu mult atenuat de Anthony Eden şi de Cabinetul britanic, a determinat Comitetul naţional francez, reunit de urgenţă, să-i recomande generalului să se deplaseze la Casablanca „pentru a lua cunoştinţă de sugestiile care vor fi făcute".

La 22 ianuarie 1943, orele 11, avionul cu care călătorea de Gaulle aterizează pe aeroportul Fédala. Extrem de prost dispus, impresionat defavorabil de omniprezenţa militarilor americani, ceea ce-l făcea să repete că *se simte între baionete americane* (întreaga colină Anfa care domină rada portului şi oraşul Casablanca fusese fortificată de armata americană, iar modernul Hotel Anfa şi vilele din acest cartier rezidenţial fuseseră rechiziţionate pentru cei doi lideri, F.D. Roosevelt şi W.S. Churchill, şi suitele lor), de Gaulle a avut în aceeaşi zi discuţii fără rezultat cu Giraud şi Churchill

Medicul personal al premierului englez, lordul Moran, notează cele spuse de Winston Churchill la sfîrşitul întrevederii, pe cînd de Gaulle părăsea grădina vilei cu paşi mari, sigur şi mîndru. „Winston s-a întors spre noi şi, cu un surîs forţat, a spus: *Ţara lui a abandonat lupta, el însuşi nu-i decît un refugiat şi dacă-i retragem sprijinul nostru e un om terminat. Dar uitaţi-vă la el! Priviţi-l bine. Parc-ar fi Stalin cu cele 200 de divizii ale lui în spate. Nu l-am menajat deloc. I-am spus de la obraz că, dacă nu devine mai înţelegător, îl lăsăm pur şi simplu să se prăbuşească.*

Şi cum a reacţionat — m-am interesat.

N-a dat nici o importanţă, mi-a răspuns primul ministru. *Avansurile ca şi ameninţările mele nu i-au produs nici o impresie!*".

[1] Reprezentantul personal al preşedintelui Roosevelt, cu rang de ministru, în Africa de Nord franceză.

Tîrziu, în seara de 22 ianuarie, generalul de Gaulle a avut o primă întrevedere și cu președintele Roosevelt fără să se ajungă la vreun acord; aceasta le-a permis totuși celor doi interlocutori să se cunoască și să se aprecieze reciproc. Consilierul și prietenul intim al lui Franklin Delano Roosevelt, Harry Hopkins, descrie în *Le mémorial de Roosevelt* atmosfera din jurul acestei întrevederi: „În timpul întîlnirii, mi-am dat seama că toți membrii serviciului secret însărcinați cu protecția președintelui stăteau în spatele perdelei din salonul în care aveau loc convorbirile Roosevelt-de Gaulle și în spatele ușii care dădea în această încăpere. Am văzut chiar un pistol automat în mîinile unuia dintre ei. Ieșind din cameră, m-am dus la ei să-i întreb ce se întîmplă; i-am găsit înarmați pînă-n dinți, dispunînd inclusiv de o duzină de pistoale-mitralieră. Mi-au răspuns că au crezut că este de datoria lor să ia toate precauțiunile necesare spre a nu i se întîmpla nimic președintelui. Tot acest circ nu a avut loc atunci cînd Giraud s-a întîlnit cu președintele, ceea ce reflectă foarte bine atmosfera care îl înconjura pe de Gaulle la Casablanca.

Sărmanul general de Gaulle, care nu a știut probabil nimic, a fost ținut, de fapt, tot timpul vizitei sub amenințarea armelor".

Cu toate acestea, mult scontatul „mariaj forțat" părea destinat să eșueze. De Gaulle refuza categoric să dea curs directivelor americane de unire cu Giraud. Ultima sa întrevedere din dimineața de 24 ianuarie 1943 cu Churchill — pe care generalul o califică în *Mémoriile* sale ca fiind una dintre cele mai dure, iar premierul preferă s-o ignore — a adîncit dezacordul, cei doi acuzîndu-se reciproc în modul cel mai violent.

Între timp, Harry Hopkins a manevrat în așa fel încît, spre surprinderea lor și a suitelor respective, cei patru, Roosevelt, Churchill, de Gaulle și Giraud să se afle *împreună* în aceeași încăpere, cînd mai erau doar cîteva minute pînă la conferința de presă programată pentru orele 12 („Churchill nu a pierdut ocazia să reînceapă să-i facă scandal generalului de Gaulle, făcîndu-i un semn amenințător cu degetul, după cum își amintește Robert Murphy, și strigînd la el într-o franceză inimitabilă: *Mon général, să nu-mi obstacolezi războiul...*").

Roosevelt: - Veți accepta, cel puțin, să vă fotografiați împreună cu primul ministru britanic și cu generalul Giraud?

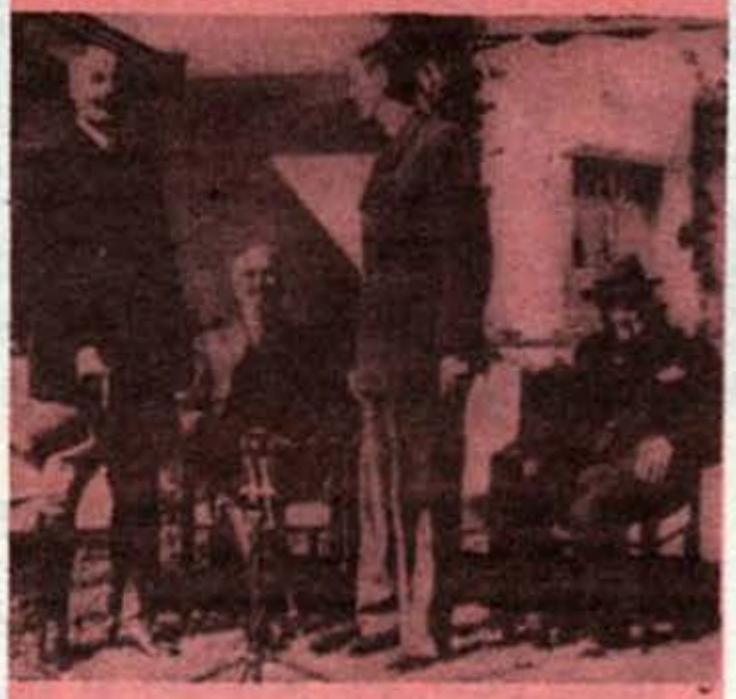

De Gaulle: - Desigur, deoarece am cea mai înaltă stimă pentru acest mare soldat

Roosevelt: - Veți merge pînă acolo încît să-i strîngeți mîna în fața fotografilor?

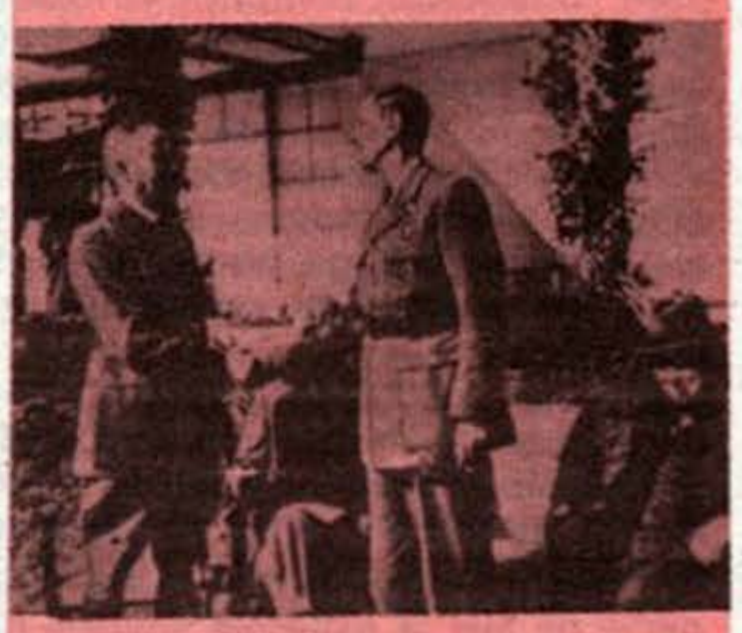

De Gaulle: - O voi face de hatîrul dumneavoastră!

Atunci a intrat în scenă farmecul personal al președintelui (refuzat și el în aceeași dimineață de către de Gaulle, care nu acceptase să semneze nici măcar comunicatul comun): „Roosevelt se făcea că nu observă scena — relatează Kersaudy — și, cu un ton dintre cele mai delicate, l-a întrebat pe de Gaulle: *Veți accepta cel puțin să vă fotografiați împreună cu primul ministru britanic și cu generalul Giraud?*

Desigur — i-a răspuns acesta — *deoarece am cea mai înaltă stimă pentru acest mare soldat.*

Veți merge pînă acolo, insistă Roosevelt, *încît să-i strîngeți mîna în fața fotografilor?*

O voi face de hatîrul dumneavoastră, a fost răspunsul generalului de Gaulle".

Iată cîtă energie politică și diplomație s-au consumat pentru cele patru fotografii pe care le reproduce și *Magazin istoric*, după volumul lui François Kersaudy.

Cît despre volte-face-urile lui Churchill, să reținem doar că, în aceeași seară, unui înalt funcționar diplomatic american, care-și exprima îngrijorarea față de turnura relațiilor cu de Gaulle, i-a spus: *Să nu mai vorbim de el. Pentru noi este Jeanne d'Arc și căutăm cîțiva popi care să-l ardă de viu.*

Era același Churchill care îi declarase, cu 48 ore mai devreme, lordului Moran: *De Gaulle este sufletul armatei franceze. El este, probabil, ultimul supraviețuitor al unei rase de războinici.*

C. P.

IANUARIE 1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronica măruntă

● Are loc, în sala librăriei de artă „Hasefer", din strada Eugen Carada 7, vernisajul expoziției pictorului turc Bedri Rahmi. Această expoziție este prima manifestare în București a unui pictor turc contemporan. (4 ianuarie)

● Luna aceasta ziarul londonez Times împlinește 150 ani de existență și este sărbătorit de întreaga presă din lume, inclusiv de cea românească. Adevărul, în articolul intitulat Jubileul unui mare ziar, scrie: „În ultimele decenii, Anglia are alte ziare mai răspîndite și mai ieftine. Dar nici unul din acestea nu se poate măsura cu Times în ce privește autoritatea și influența. Din acest punct de vedere, el rămîne cel mai mare ziar din Anglia. Nimic nu poate caracteriza mai bine reputația lui decît următoarea anecdotă: Eram — relatează autorul articolului, B. Brănișteanu — ca trimis al Adevărului la Constantinopol, după revoluția junilor turci [din 1908]. Abdul Hamid II rămăsese sultan, iar ca mare vizir funcționa Kiamil Paşa, numit Küciuc Kiamil, pentru că era mic de statură. Cum aveam să fiu primit în audiență de el, bineînțeles că am vrut să fiu informat asupra personalității sale. M-am adresat unui coleg, care, pe atunci, juca un mare rol în capitala Turciei și cunoștea bine oamenii conducători ai acestei țări. La întrebarea mea, ce fel de om e marele vizir, am primit următorul răspuns: «Citește de cincizeci de ani, în toate zilele, Times»".

Times a apărut în 1785 sub numele The Daily Universal Register. În 1788 și-a luat numele sub care și-a făcut strălucita carieră și sub care și-a cîștigat nu numai un renume universal, dar și o situație unică, mulțumită căreia a ajuns proverbial să se spună că englezul participă la guvernarea Imperiului britanic prin faptul că citește Times". (9 ianuarie)

Redeschidem cronica vieții bucureștene din urmă cu cinci decenii, așa cum se reflectă ea în marile cotidiene ale vremii, la paginile primei luni a anului 1935. Reluăm astfel o rubrică începută în urmă cu patru ani și care a fost primită cu deosebit interes de cititorii noștri.

După cum am precizat și cu alte prilejuri, nu ne propunem, în aceste pagini, o analiză exhaustivă a perioadei sau a vreunuia din momentele istorice care au jalonat-o. Încercăm să surprindem, cu ajutorul presei[1] de atunci și a unor pagini memorialistice, cîteva din principalele evenimente din capitala României, așa cum s-au reflectat ele în ziarele și însemnările timpului, retrospectiva noastră înregistrînd fapte, întîmplări, personaje care, odată cu trecerea timpului, și-au primit locul cuvenit în cronica istorică. Cronică a unei lumi apuse, pentru a cărei transformare revoluționară lupta în acei ani, cu neobosit curaj și clarviziune, înfruntînd grelele condiții ale ilegalității, confruntîndu-se cu teroarea dezlănțuită de aparatul de represiune burghez, Partidul Comunist Român, exponentul celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate ale poporului român, apărătorul suveranității și integrității patriei.

Perioada la care ne referim este una din etapele deosebit de semnificative pentru activitatea desfășurată de Partidul Comunist Român pentru strîngerea rîndurilor muncitorimii, ale celorlalte forțe sociale, în lupta comună pentru drepturi și libertăți democratice, împotriva fascismului și a războiului, împotriva exploatării. Beneficiind de o bogată experiență de luptă, de cadre devotate călite în confruntările de clasă, P.C.R. îmbină cu măiestrie politică formele de activitate legală cu cea ilegală. Astfel, spre sfîrșitul anului 1934, sub influența partidului comunist se aflau un număr important de organizații și publicații democratice, antifasciste, de stînga. Multe din acestea sînt însă interzise printr-un ordin al Ministerului de interne la 25 noiembrie, printre care Comitetul Național Antifascist, Ajutorul roșu, Biroul juridic al P.C.R., Tribuna studentului sărac, Blocul muncitoresc-țărănesc, Liga muncii, Amicii U.R.S.S., Comitetul pentru organizarea șomerilor etc. Partidul continuă însă să inițieze înființarea și organizarea altora.

În rîndul organizațiilor care în această perioadă activează sub influența P.C.R. se înscriu Societatea pentru protecția femeii și a copilului, precum și Liga contra prejudecăților, înființată la finele lui ianuarie 1935. Apelul de constituire a Ligii a fost publicat în *Facla* din 30 ianuarie.

Liga difuzează, totodată, un apel în rîndul maselor largi muncitoare, chemîndu-le să se înscrie în cadrul ei, sprijinind astfel „această grea, dar nobilă operă", aceea de a „pune în drepturile ei rațiunea umană". Aderă în număr mare la Liga contra prejudecăților muncitorii de la

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Obiceiuri folclorice de Anul nou

Atelierele Griviţa, de la Vulcan, Lemaître, R.M.S., de la fabricile textile din Capitală, de la alte fabrici şi uzine din Ploieşti, Cluj, Timişoara, Iaşi, Chişinău, Suceava, Brăila, Turnu Severin, ţărani din judeţele Tutova, Vlaşca, Galaţi etc.

Din însărcinarea partidului comunist, atît în conducerea centrală a noii organizaţii, cît şi în cadrul diferitelor ei filiale activează un număr însemnat de membri şi cadre ale P.C.R., printre care Alexandru Sahia, Alexandru Mihăileanu, Mihail Cruceanu, Maria Popescu-Puţuri (Triboianu), Nicolae Alexe[1] etc.

La 9 iunie 1934 au fost reluate relaţiile diplomatice dintre România şi U.R.S.S. Importantul eveniment reţine însă în continuare atenţia presei bucureştene.

La începutul lunii decembrie 1934, cu prilejul sosirii sale în capitala României, ministrul U.R.S.S. la Bucureşti, M. Ostrovski, acordă un interviu reprezentanţilor presei române. Subliniind faptul că la baza relaţiilor dintre cele două popoare stă dorinţa de pace, diplomatul sovietic spune, cum citim în *Adevărul* cu data de 4 decembrie: „Voinţa de pace a celor două popoare, o dată dovedită, a fost uşor ca strălucitul dv. om de stat d. Nicolae Titulescu să cadă de acord cu comisarul poporului pentru afacerile străine, d. Litvinov, pentru a contribui la buna înţelegere dintre cele două ţări şi a contribui, astfel, la consolidarea păcii în întreaga lume. Aş dori să pun în cuvintele mele toată căldura necesară pentru a vă face să înţelegeţi că vreau să fiu considerat nu numai ca un mesager al păcii, ci şi ca un trimis al popoarelor din Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, care îşi manifestă dorinţa de a întreţine raporturi cordiale cu poporul român".

La rîndul său, N. Titulescu, ministrul de externe român, într-un interviu acordat ziarului sovietic *Izvestia* şi reprodus de *Lupta* din 22 ianuarie, subliniază: „Consider reluarea relaţiilor diplomatice între România şi U.R.S.S. ca unul din actele cele mai importante. Nu numai că aceste două ţări ale noastre sînt destinate prin geografie şi istorie să trăiască într-o strînsă amiciţie, dar consider, mai mult, că concepţiile asupra organizării păcii ale conducătorilor U.R.S.S. şi ale conducătorilor României sînt atît de apropiate între ele, încît amîndouă ţările noastre sînt chemate să se găsească de aceeaşi parte în viaţa internaţională".

Presa bucureşteană din această lună ianuarie 1935 consemnează interesul cu care a fost primit, atît în ţară, cît şi în străinătate, suplimentul ziarului *Adevărul* din 23 decembrie 1934, consacrat relaţiilor dintre România şi Franţa.

Printre semnatari, N. Iorga *(Raporturi intelectuale între Franţa şi*

[1] Gh. I. Ioniţă — *Pentru front popular antifascist în România*, Bucureşti, 1971.

Cronica măruntă

● Citim în Lupta: **Un cunoscut editor perzian scrie într-o zi lui Voltaire: „Am căpătat un mare număr de istorii scandaloase care vă privesc, dar nu le-aş tipări dacă îmi veţi trimite prin întoarcerea curierului 100 piese de aur". La această scrisoare, Voltaire a răspuns: „Vă mulţumesc din inimă pentru atenţia dv. amicală, dar şi eu posed un mare număr de anecdote scandaloase asupra mea şi vi le pun la dispoziţie cu plăcere pentru 50 piese de aur". (10 ianuarie)**

● La rubrica Năzbâtii din Adevărul: **Răgaz: „Mare alarmă — a sosit d. Maniu în Bucureşti! Aceeaşi alarmă cînd d-sa e la Bădăcin. Viaţa politică e mai liniştită numai atîta timp cît d. Maniu e în tren...". (12 ianuarie)**

● **Socotind după stilul vechi, respectat de Calendarul Muncii în cronologia datelor istorice din mişcarea muncitorească, astăzi, 12 ianuarie, se împlinesc 40 ani de la moartea lui I. Păun-Pincio (1888-1895). Considerat cel mai fin şi mai original poet, el a ilustrat perioada culturală a mişcării socialiste de la sfîrşitul veacului XIX condusă de C-tin Mille, Ioan Nădejde, V.Gh. Morţun ş.a. (13 ianuarie)**

● **La teatrul „Eforie", admirabila operetă La calul Bălan, pusă în scenă de Tănase, se joacă pentru a 40-a oară. Pînă acum s-au înregistrat peste 50 000 spectatori. Este cel mai mare succes al teatrului bucureştean.**

● **Concediul de iarnă echivalează perfect cu o vilegiatură de vară. Organizaţia naţională română de voiaj şi turism „Europa" vă oferă Sport — Recreaţie — Odihnă, în cele mai frumoase staţiuni de iarnă din România ia: Băile Herculane, Tuşnad, Sinaia, Vatra-Dornei, Ghilcoş, Felix Înscrierile şi informaţiile la Biroul de voiaj al**

IANUARIE 1935

Demonstrație a populației Capitalei impotriva revizionismului

Cronica măruntă

ziarelor Adevărul și Dimineața, str. Constantin Mille, nr. 7-11. Telefon: 4.10.04.

• Mîine seară, miercuri, la ora 9, are loc inaugurarea noului teatru-cinema „Aro" (actualmente „Patria"). Programul întocmit în acest scop cuprinde, între altele: concert de orgă; canto cu Vera Schwarz de la Opera din Viena și cu Șerban Tasian de la Opera Română; părți din filmele viitoare. Noul teatru-cinema este instalat în bulevardul Take Ionescu (azi Bulevardul Magheru) nr. 12-14. (16 ianuarie)

• Cîte poate lansa cafeneaua în zilele banale, dar ce fantezie are, mai cu seamă, în zilele de criză politică! scrie Lupta, referindu-se la cancanurile ce se vîntură în localurile care țin de ceea ce ziarul numește „cafeneaua politică". Același ziar scrie că încă în urmă cu 150 ani, „cafeneaua politică" era foarte activă, cum rezultă dintr-un ordin dat la 1 septembrie 1782 de Vodă Caragea către „dumnealui Vel Agă", adică către prefectul de poliție al Capitalei: „Către dumneatul Vel Agă, am luat domnia mea înștiințare cum că pe la cahvenelele din București, șed oamenii la mușaverea (taifas) și vorbesc despre felurimi de haiturі (discuții nepermise) care nu îi se cade, pentru care am poruncit dumnealui Vel Spătar (directorul Siguranței generale), dar mai virtos domniei tale, îți scriem, ca unui ce dumnezeu ai zabitlicul (autoritatea) înlăuntrul tîrgului, să poruncești straşnic celor ce țin prăvălii de cahvenele ca de acum înainte să nu se cuteze a mai îngădui înăuntru cahvenelelor pe nimeni să facă vorbe pentru Devlet (puterea suzerană: sultanul) și pentru alte havadiș (știri, zvonuri) căci, de vom auzi, nu vom căuta nici vom

România), G. Enescu *(Afinitatea spirituală franco-română)*, Martha Bibescu *(București-Paris)*, Gh. Brătianu, Al. Lapedatu, dr. N. Lupu, V. Antonescu, Gr. Filipescu, I.M. Sadoveanu, Elena Văcărescu, G.M. Cantacuzino, Gh. Marinescu. Suplimentul publică, de asemenea, articole, evocări, saluturi semnate de A. Lebrun, președintele Franței, G. Doumergue, fost președinte al Republicii franceze, Ch. Achard, membru al Institutului Franței, Henri Focillon, Joseph Paul Boncour, fost președinte de consiliu și ministru de externe.

Suplimentul ziarului *Adevărul*, dedicat prieteniei dintre cele două țări, este primit cu interes și de numeroase publicații străine.

Opinia publică românească continuă să privească cu îngrijorare și indignare ascensiunea hitlerismului, amenințările fățișe ale naziștilor la adresa păcii și securității continentului. În ianuarie 1935, Germania hitleristă anexează regiunea Saar[1], în urma unui plebiscit ținut în ziua de 13 a lunii amintite.

Mircea Grigorescu, aflat în acele zile la Sarrebruck (Saarbrücken), capitala regiunii, transmite un ciclu de reportaje de la fața locului. Astfel, sub titlul *Saar, enigma păcii*, în *Dimineața* din 9 ianuarie, ziaristul român face un istoric al ținutului care „se întinde între Franța și Germania, imediat alături de valea Rinului, în legătură directă cu marile bazinuri de cărbuni și de minereu de fier din Lorena și Renania. El stă ca o inimă, la încrucișarea atît de sîngeroasă și de pasionantă a istoriei franco-germane".

In chiar ziua plebiscitului, la 13 ianuarie 1935, Mircea Grigorescu trimite o corespondență *Cuvîntului liber*, publicată la 26 ianuarie sub titlul *Foc, în Saar!* Cele ce se petrec în Saar, subliniază, între altele, gazetarul român, constituie încă un argument imperios pentru ca forțele democrate, iubitoare de pace să se unească împotriva „dictaturilor dezaxate", „să ia poziție antifascistă și antihitleristă".

Ion Vinea, la rîndul său, comentînd în *Facla* din 17 ianuarie rezultatele votului din regiunea amintită, arată că populația de aici, muncitorimea în primul rînd, a fost împiedicată prin teroare și represiune să voteze „contra regimului Hitler. Contra celui ce a dat pradă bugetul Germaniei industriașilor morții, în nebunești comenzi de arme, pregătitoare ale măcelului viitor".

Un amplu articol, de două pagini, dedică plebiscitului din 13 ianuarie și Ion Călugăru, în *Vremea* din 13 ianuarie. „Ultimele telegrame sosite din Saar — scrie autorul — arată că terorismul individual bîn-

[1] În urma Tratatului de la Versailles, regiunea Saar — care pînă atunci fusese obiect de dispută între Franța și Germania — a fost pusă, pe termen de 15 ani, sub administrația Societății Națiunilor, iar proprietatea minelor de cărbuni (principala bogăție a regiunii) a fost transferată Franței, ca despăgubire de război. La expirarea termenului de 15 ani, în urma plebiscitului, regiunea a fost anexată Germaniei. Vezi și Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională*, București, 1982, pp. 93, 95, 259.

Prima pagină a suplimentului ziarului Adevarul, din 23 decembrie 1934. număr special consacrat relațiilor dintre România și Franța. Desenul poartă semnătura cunoscutului pictor Iosif Iser

Ion Brezeanu in două din rolurile interpretate de-a lungul unei strălucite cariere

tuie cu furie. [Se] alcătuiesc liste negre de viitoare jertfe pe altarele statului totalitar, iar zeci de mii de oameni se pregătesc de exil".

Neamul românesc, ziarul lui N. Iorga, împlinește în această lună ianuarie 1935, 30 ani de apariție. „A sărbători gazeta — scrie *Facla*, la 7 ianuarie — înseamnă a face elogiul d-lui Iorga. *Neamul românesc* — continuă *Facla* — înseamnă participarea d-lui N. Iorga la toate marile mișcări și marile evenimente din care s-a împletit istoria modernă a României".

„N-am fost totdeauna în termeni buni cu *Neamul românesc* — scrie la rîndul său *Adevărul* din 4 ianuarie 1935. În cursul deceniilor au fost între noi polemici aprige. Astăzi nu sîntem întotdeauna de acord cu *Neamul românesc*, ba dezacordurile sînt chiar destul de frecvente. N-am omis însă niciodată să recunoaștem că d. Iorga este un mare și strălucit ziarist".

Presa acestei luni consemnează noi prezențe românești în viața politică și culturală internațională. Printre acestea, reține atenția conferința miniștrilor de externe ai Micii Înțelegeri, care are loc la Ljubliana, capitala Sloveniei, și la care participă Nicolae Titulescu.

La Sorbona, prof. D. Gusti ține o serie de conferințe pe teme de sociologie, prezentînd rezultatele școlii românești de cercetare în acest domeniu. La Institutul geografic al Franței este organizată o expoziție și prezentat un film cu diferite aspecte din viața economică, socială, culturală a satului transilvănean Drăguș.

Arta populară românească este prezentă și în capitala Statelor Unite ale Americii. „Pentru prima oară în istoria prezidențială a Statelor Unite, d-na Roosevelt, soția președintelui, a dat un bal costumat la Casa Albă din Washington", scrie *Dimineața* din 10 ianuarie. Prelucînd comentarii din marile publicații americane *New York Times*, *Washington Herald*, *New York Herald Tribune*, *Washington Star*, același ziar continuă: „Interesant este faptul că d-na Roosevelt, «The first Lady», a fost îmbrăcată într-un costum național românesc, brodat strălucitor în roșu și auriu. Ziarele accentuează acest fapt, dau descrierea costumului și adaugă faptul că acest port original a fost admirat de reprezentanții tuturor națiunilor care au figurat printre cei cinci sute de invitați ai Casei Albe".

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronica măruntă

cerca pre cei ce au făcut vorba aceia, ci înșeși pre cei ce țin cahvenelele îi vom pedepsi straşnic".

● Teatrul românesc sărbătorește pe unul dintre cei mai mari actori ai săi, Ion Brezeanu, cu prilejul împlinirii a 50 ani de carieră. Marele artist al Teatrului Național a fost cel mai ideal interpret al teatrului lui Ion Luca Caragiale. Ion Brezeanu ilustrează acel izvor de geniu limpede, viol și fecund al neamului românesc, care și din frunză și din vioară și din doină și din cuvinte a scos o sumedenie de frumusețl și s-a impus treptat culturii europene. (20 ianuarie)

● Din inițiativa lui Leon Blum, cunoscutul om politic și critic literar francez, și după recomandarea lui Victor Eftimiu, președintele P.E.N.-clubului român, apare la Paris o serie de 10 traduceri din prozatorii noștri contemporani I. Agîrbiceanu, Gala Galaction, C. Moldovanu, Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, E. Lovinescu, Cezar Petrescu, N. Davidescu și Ionel Teodoreanu. Acestei serii — care se bucură de sprijinul Marthei Bibescu și al lui Anton Bibescu — îi va urma traducerea altor romane și povestiri din tineri prozatori români. (22 ianuarie)

● George Enescu dă un recital la Reims (Franța). Cotidianul local Le Nord-Est, din 12 ianuarie, publică o amplă cronică despre acest concert și despre artistul român, din care presa românească extrage cîteva fragmente: „O seară de sonate, dată de unul dintre maeștrii viorii, George Enescu. El este, fără de tăgadă, nu numai unul dintre cei mai iluștri violoniști din epoca noastră, dar un muzician desăvîrșit, un șef de orchestră prestigios și unul dintre cei mai cu faimă compozitori ai școlii noastre moderne".

CALIFATUL DE CORDOBA

ANA MARIA ŞERBĂNESCU

Din fosta cetate romană şi gotică rămăseseră zidurile de apărare, un pod peste Guadalquivir, poarta monumentală aşa-numită „a Statuii" şi palatul guvernatorilor devenit Alcazarul (de la cuvîntul arab el Ksar, **„castelul"). Un turn roman se înălţa pe malul sting al fluviului. Pe celălalt ţărm, moscheea. În vestul Alcazarului, pînă unde vedeai cu ochii, se întindeau grădini luxuriante şi vile somptuoase. Nu departe, un apeduct revărsa apele înspumate prin gura unui leu placat cu aur, avînd drept ochi două enorme pietre preţioase. Cum reiese din spusele celor care au vizitat Cordoba după ce cuceritorii arabi o alesesera drept reşedinţă, „Bizanţul spaniol" avea 1 000 000 locuitori, 260 000 clădiri, 80 000 prăvălii, 4 300 pieţe, 500 moschei şi 700 băi publice. Existau nenumărate biblioteci, căci Cordoba era principalul centru din Occident pentru comerţul cu cărţi arabe. Un întreg cartier era afectat celor aproape 200 femei, care transcriau fără răgaz** Coranul. **Şi tot la Cordoba se încheiau afaceri bănoase. Fierul forjat, mătasea, celebra piele damaschinată (cu desene în relief), sticlăria, covoarele, cărţile legate în piele, emailurile, fildeşurile sculptate etc., toate produse manufacturate ale înzestraţilor meşteşugari cordobani, erau exportate în alte ţări şi vîndute, ca produse de lux, la preţuri ridicate. Vistieria Cordobei care înglobă, în afară de aceste venituri, taxele vamale, prăzile capturate în campaniile victorioase şi tributul plătit de ţările supuse, era una dintre cele mai bogate din imperiul islamic.**

Dar ce însemna imperiul islamic şi cum ajunsese Cordoba, oraş situat în provincia Andaluzia, din sudul Spaniei, să facă parte din el?

În imagine: arhitectură arabă din Cordoba (detaliu).

„Casa lui Hercule"

În sec. V, Spania fusese cucerită de vizigoţi. O veche legendă povesteşte că, pe vremea domniei lui Roderic, *el ultimo rey godo*, în Toledo exista un edificiu antic cunoscut drept „Casa lui Hercule". Porţile erau ferecate, deoarece în popor exista credinţa că, odată deschisă această locuinţă, Spania va fi pierdută. În timp ce sărbătoreau încoronarea lui Roderic (709), toledanii l-au rugat să mai pună un lacăt la porţile casei cu pricina, aşa cum, conform obiceiului, făcuseră toţi regii vizigoţi ai Spaniei, după înscăunare. Roderic a refuzat şi, sperînd că va găsi cine ştie ce comori ascunse, a ordonat să fie sparte încuietorile şi să se rupă lanţurile care închideau misterioasa construcţie. Cînd a intrat înăuntru, regele nu a găsit decît o pînză pe care erau pictaţi oameni înveşmîntaţi ca războinicii arabi, cu chipuri ce exprimau ura. Înspăimîntat, Roderic de-abia a apucat să iasă cînd un trăznet s-a abătut asupra clădirii, distrugînd-o din temelii. Este doar una dintre legendele create ca o explicaţie naiv-superstiţioasă a invaziei arabilor în Peninsula Iberică.

Cei care, într-un singur secol, VII, au pus bazele imensului stat sau califat arab vieţuiau, la început, în regiunile Yemen şi Hedjaz de pe coasta de sud-vest şi vest a Peninsulei Arabice, unde clima era mai umedă. În zona interioară, dominată de întinse deşerturi nisipoase, existau puţine locuri unde vegetaţia permitea crescătorilor de cămile să-şi hrănească turmele. Populaţia preislamică din Peninsula Arabică era divizată în triburi independente; unele sedentare, altele nomade. Deşi fiecare trib îşi avea zeităţile proprii şi fiecare zeu îşi avea templul său, toate seminţiile arabe res-

pectau Templul Caaba, situat cam la 90 km depărtare de Marea Roşie. Vechile tradiţii arabe consemnau despre personajele biblice Ismael şi Agar că, pe cînd se aflau pierduţi şi însetaţi în deşert, o făptură cerească a apărut în faţa lor, a făcut să izvorască o fîntînă pentru a le potoli setea şi le-a dăruit o piatră albă de care să-şi rezeme capetele ca să se poată odihni. Ismail a împrejmuit fîntîna şi piatra cu un zid. Şi astfel s-a născut Templul Caaba.

Îmbinînd tradiţii mai vechi şi mai noi — pe lîngă piatra sacră („meteoritul negru" cum o numesc unii din cercetătorii vechilor religii), care se înegrise „din cauza păcatelor oamenilor", mai fuseseră aduşi, în decursul timpului, 360 idoli de diferite proveniente — Caaba a reuşit să adune o vastă clientelă religioasă. Acest mic templu de formă cubică, construit din ziduri de piatră necioplită şi înalt abia cît un stat de om, era singurul loc unde se venea în pelerinaj din toată Arabia. Către mijlocul sec. V e.n., familia de vază a koraişiţilor, care aveau în grija lor Caaba, au început să construiască un oraş în jurul templului. Acesta s-a numit Mecca. Curînd, Mecca a devenit nu numai centrul religios al lumii arabe, ci şi un important centru comercial care, ca şi aşezarea din vecinătate, Yathreb, era situat la întretăierea principalelor drumuri de negoţ ce legau Yemenul de Arabia de Nord, de Egipt, Siria şi Irak. Unificarea triburilor independente arabe şi furtunoasa lor expansiune politică şi militară, cunoscută în istoriografie drept „miracolul arab", s-au datorat, după cum apreciază marea majoritate a specialiştilor, mahomedanismului sau islamismului. Făuritorul „revoluţiei mahomedane", în expresia lui Engels, a fost Mahomed (în arabă Mohammed)[1].

[1] Potrivit tradiţiei, Profetul s-a născut la 20 aprilie 571, la Mecca, într-o familie de koraişiţi. Rămas orfan de timpuriu, a fost nevoit să se angajeze cioban, în ciuda faptului că această ocupaţie revenea de obicei fetelor sau sclavilor. Nu împlinise încă 30 ani cînd s-a căsătorit cu o rudă îndepărtată a sa, Kadidja, femeie cu 10 ani mai în vîrstă decît el, urîtă, de două ori văduvă, dar avînd o mare avere cîştigată de pe urma comerţului cu caravane. Pe la 40 ani, ca urmare a unei viziuni, susţin sursele tradiţionale ale istoriei islamismului, Mahomed şi-a anunţat public intenţia de a combate politeismul ce-şi avea sediul în Templul Caaba. Întîmpinat cu bătaie de joc, mesajul lui a început totuşi să se răspîndească, stîrnind furia koraişiţilor, care au hotărît, în secret, să scape de acest „profet" deranjant. Prevenit, Mahomed şi adepţii lui au reuşit să fugă la Yathreb (numit ulterior *Medina*, „Oraşul Profetului") unde li s-a făcut o primire triumfală. Era în 16 iulie 622. Data retragerii lui Mahomed de la Mecca la Medina *(Hegira)* a fost adoptată, mai tîrziu, ca dată iniţială a erei musulmane.

La Medina, oraş aflat într-o veche rivalitate comercială cu Mecca, s-a format o puternică comunitate musulmană, la care au aderat şi triburile de beduini din deşert. După cîteva ciocniri armate între musulmani şi locuitorii din Mecca, s-a ajuns la o înţelegere (630): toţi cei din Mecca au trecut la islamism, în schimb Mecca a fost recunoscută ca oraş sacru al musulmanilor, iar Templul Caaba ca sanctuar al islamismului, unde musulmanii trebuiau să facă anual pelerinajul consfinţit de *Coran* („Citire", „Recitare"). Acesta era o culegere de expuneri ale lui Mahomed, notate de discipolii săi, printre care figurau învăţăturile de bază ale islamismului.

Bogata literatură a arabilor a constituit şi ea un factor

Imediat după moartea lui a început marea ofensivă împotriva stăpînirilor bizantine din Orient (633). Spre răsărit, arabii au cucerit Persia, Turkestanul şi au pătruns pînă în India; spre nord şi vest au atacat Imperiul grec, luînd Siria, Palestina şi Egiptul. Apoi au supus toate ţările din nordul Africii: Tripolitania, Tunisia, Algeria şi Maroc, cu excepţia Ceutei (astăzi port al Marocului la Marea Mediterană) unde, în numele împăratului bizantin, domnea contele Julien. Către sfîrşitul sec. VII, arabii ajunseseră pînă la Atlantic. Acest vast imperiu sau califat arab a avut la început o singură capitală religioasă şi politică — Mecca (Arabia Saudită). De-a lungul timpului, cele două funcţii s-au separat, centrul politic mutîndu-se mai întîi la Damasc (Siria), apoi la Bagdad (Irak). Proclamările unui al doilea califat la Cordoba (929) şi al celui de-al treilea, la Cairo (973), au marcat ruptura între orientul şi occidentul arab, fiind, totodată, semnele prevestitoare ale destinului istoric sortit imperiilor: destrămarea lor[2].

Muntele lui Tarik

În perioada de început a conchistei, la Damasc domnea califul al-Walid I (705-715). Reprezentantul lui în Africa de Nord (în arabă *vâliul)*, Musa-ibn-Nosair, îşi avea reşedinţa la Tanger. În timp ce privirile lui Musa se aţinteau tot mai des asupra coastei spaniole, care, în zilele senine părea că poate fi atinsă cu mîna, iar în zilele cînd adia vîntul îl îmbăta cu mirosul portocalilor, Ceuta intra şi ea în legendă datorită frumoasei Florinda, fiica guvernatorului, contele Julien. Într-o zi, pe cînd se scălda în Tago, regele Roderic o văzuse şi, cucerit de înfăţişarea ei, a răpit-o. Dezonorat şi jignit de moarte, Julien a hotărît să se răzbune. Mai puţin romantică, istoria consemnează însă că el se amestecase în certurile pentru domnie din Spania, susţinîndu-l pe Witza, rivalul lui Roderic. După ce acesta din urmă îl omorîse pe Witza şi luase puterea, Ceuta devenise azilul rudelor răposatului, locul de întîlnire al nemulţumiţilor, centrul conspiraţiilor contra lui Roderic. Trimişii acestora le cereau făţiş arabilor să intervină. „Traversaţi marea, le spuneau ei; veţi fi întîmpinaţi ca nişte salvatori". Era tocmai ceea ce dorea comandantul Ifrikyei (Africii). Prevăzător însă, i-a cerut mai întîi părerea califului din Damasc. După cum scrie Mehmet Ablai, în lucrarea *Arabii*, apărută la Ed. ştiinţifică, acesta i-a răspuns: „În sfîrşit m-ai convins. Porneşte. Fii rezervat faţă de ofertele de ser-

de unificare, impunînd, în diversele regiuni ale peninsulei, dialectul vorbit în Hedjaz, folosit pentru textul *Coranului* şi preferat de poeţi pentru creaţiile lor. În general, arabii erau atît de sensibili la farmecele poeziei, încît, asemenea grecilor din Olympia, organizau în fiecare an concursuri poetice, în timpul cărora era proclamat un armistiţiu, orice război fiind suspendat.

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

vicii ale creştinilor şi ai grijă de proprii-ţi oameni într-o acţiune aşa de îndrăzneaţă".

În 710, un detaşament de 500 arabi au prădat Algesira şi s-au reîntors cu bine la Tanger. Un an mai tîrziu, o armată de 7 000 oameni, alcătuită în majoritate din berberi (populaţie din nordul Africii) îmbarcaţi pe patru nave puse la dispoziţie de Julien — „corăbiile de corsari ale statelor berbere, scria K. Marx, au fost flota sfîntă a Islamului" — au trecut prin strîmtoarea pe care grecii o botezaseră „Coloanele lui Hercule", şi, conduşi de un sclav eliberat al lui Musa, berberul Tarik-ibn-Ziayd, au debarcat pe stînca Gibraltarului (nume provenind din cuvintele arabe *Djebel Tarik*, „Muntele lui Tarik") unde şi-au stabilit un cap de pod. La 19 iulie 711 a început bătălia care, deşi a rămas cunoscută ca bătălia de la Xeres, a avut loc în apropiere de Rio Barbate, un rîu ce se varsă în apropierea capului Trafalgar.

În fruntea oştilor spaniole, adunate în grabă şi înarmate doar cu praştii, seceri şi ciomege, venea Roderic într-un car de fildeş — conform tradiţiei regilor goţi — învesmîntat cu mantaua de purpură, purtînd coroana de aur şi botforii din ţesătură de argint. Iată cum descrie lupta istoricul Jean Descola, într-o recent apărută *Istorie a Spaniei*, laureată cu mai multe premii: „În toiul învălmăşelii, stînjenit în carul lui de fildeş, Roderic a încălecat un cal alb. Cu tot curajul lor, vizigoţii nu au putut ţine piept multă vreme furiei arabe. Din toate părţile ţîşneau călăreţii berberi, gonind pe cai scunzi cu coada lungă. Poalele burnuzelor largi le fluturau în vînt. Învîrteau urlînd lănciile scurte pe de-asupra turbanelor şi spintecau aerul cu iataganele. Strigătele guturale, şuieratul săgeţilor, nechezatul cailor, sclipirea armelor au desăvîrşit deruta goţilor. Cînd s-a lăsat seara, berberii au înălţat stindardul verde al Profetului. Dar degeaba l-au căutat pe Roderic. Tot ce-au găsit a fost calul lui alb împotmolit într-o mlaştină, şi, ceva mai departe, un botfor de argint".

Masa lui Solomon

În loc să se bucure de biruinţa lui Tarik, Musa turbează de gelozie. De ce nu s-a aflat el în fruntea oastei? De ce să nu-i revină lui laurii victoriei? Îi transmite comandantului său berber să suspende ostilităţile pînă la venirea lui. Dar Tarik este de altă părere. El decide să nu se supună ordinelor lui Musa şi să-şi continuie campania triumfală. Îşi împarte armatele în trei mari divizii. Prima e trimisă către Cordoba, a doua primeşte sarcina să apere litoralul (eventuală cale de retragere), iar a treia, condusă de el, se îndreaptă spre Toledo. În vreme ce Cordoba e ocupată fără mare greutate — soldaţii, deghizaţi în goţi, şi-au desfăşurat turbanele şi

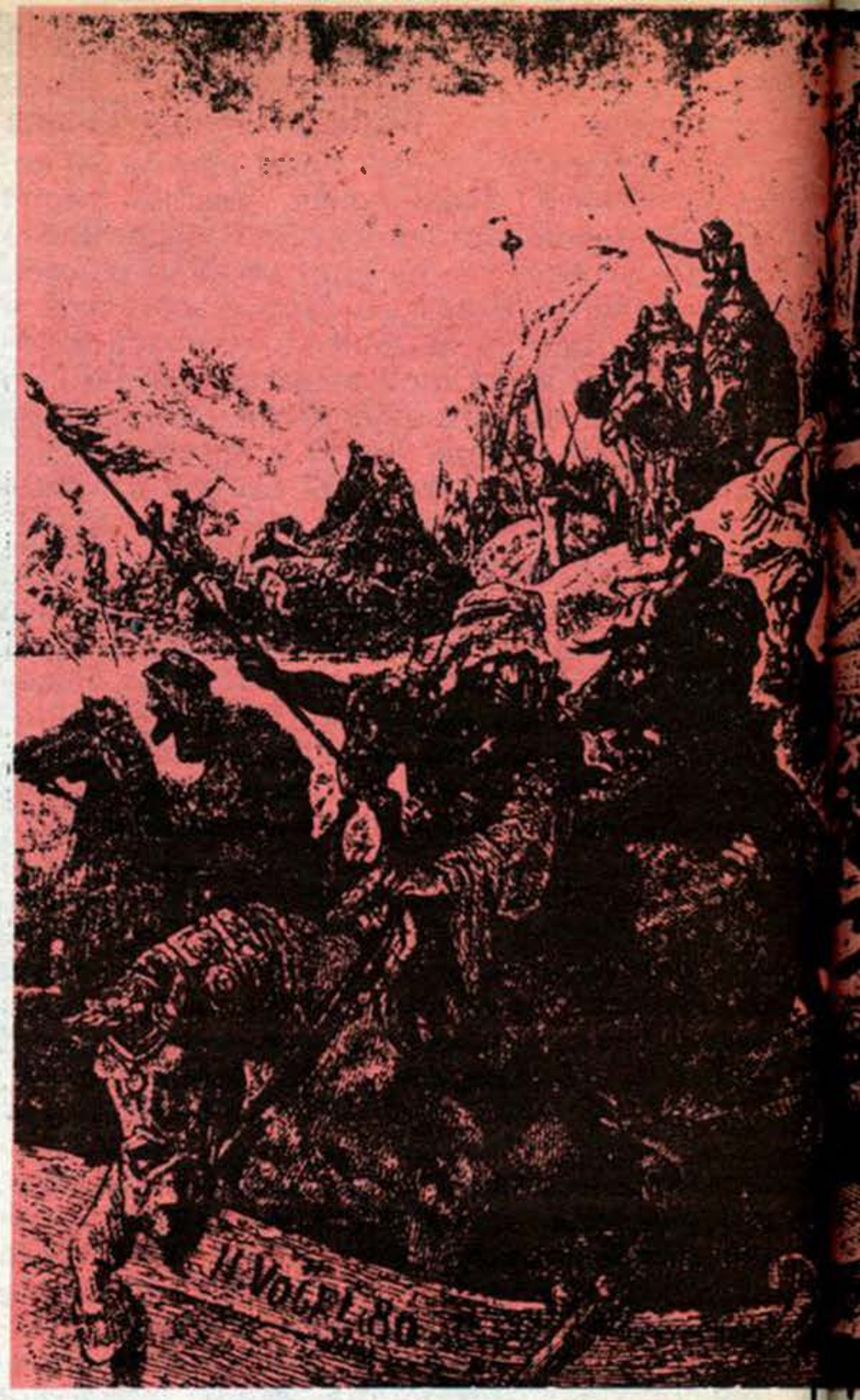

s-au căţărat pe ele pentru a escalada meterezele, — Tarik ajunge la Toledo. Acolo, după ce ocupă oraşul, găseşte cele 25 coroane de aur, incrustate cu pietre preţioase aparţinînd celor 25 regi goţi care domniseră peste Spania, de la Leovigild la Roderic. În actualul Medinacelli (provincia Soria), Tarik descoperă o minunată măsuţă din aur şi argint, împodobită cu corali şi perle şi avînd sculptate de jur împrejur cele 12 semne ale Zodiacului. Pe blat sînt încastrate 360 smaralde figurînd diviziunea cercului în grade. „E masa lui Solomon", şoptesc impresionaţi învăţaţii arabi. Şi tot ei conchid că împăratul roman Titus (79-81) o adusese de la Ierusalim, iar goţii o luaseră, probabil, de la Roma. Pe tăcute, Tarik o ascunde în bagajele lui. I-o va oferi, poate, şefului său suprem, califul din Damasc.

În acest timp, Musa trece şi el printre „Coloanele lui Hercule", debarcă la Algesira şi traversează masivul Sierra Morrena. E însoţit de 8 000 pedestraşi şi 10 000 cavaleri. Dar, durează un an pînă ce supune Andaluzia şi provinciile vecine. În sfîrşit, ajunge la Toledo şi iată-i pe cei doi faţă în faţă. Musa palid de furie, Tarik palid de teamă. Ca să-şi calmeze superiorul, Tarik îi oferă o parte din prăzile lui şi chiar masa lui Solomon, pe

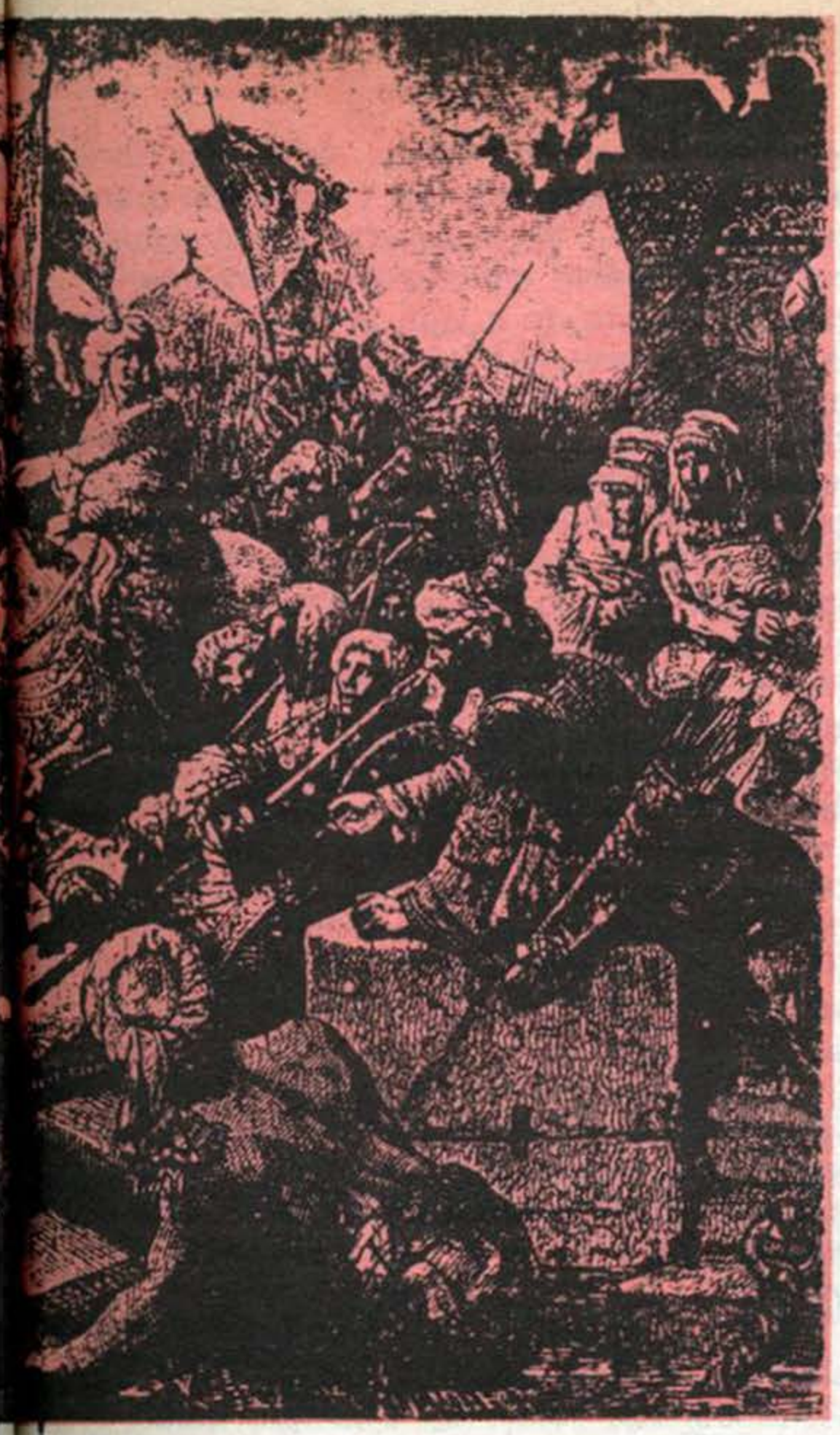

Trecerea Helespontului (numele antic al strîmtorii Dardanele) de către arabi pentru a ataca Constantinopolul l-a inspirat pe pictorul german Hugo Maler Vogel (1855-1934)

care o îndrăgise atît de mult, încît, înainte de a o dărui, i-a scos un picior păstrîndu-l pentru el. Dar nimic nu-l poate împăca pe văli. Își acuză „generalul" de nesupunere, îi reproșează vehement inițiativele, îl lovește cu biciul anume pregătit și-i ia comanda trupelor. Apoi, văliul proclamă în numele stăpînului său, califul din Damasc, anexarea Spaniei la Imperiul islamic.

Iscoadele lui al-Walid I îl informează despre cearta dintre Musa și Tarik. Printr-un ordin strict, califul îl repune în drepturi pe Tarik și ordonă ca Musa-ibn-Nosair, fiul acestuia, Abd-el-Aziz și Tarik-ibn-Ziayd să continue împreună cucerirea Spaniei. Musa refuză însă colaborarea militară cu Tarik. Fiecare va duce războiul de partea lui. Tarik coboară de-a lungul Ebrei, supune Tortosa și înaintează pe țărmul Mediteranei pînă la Murcia. Musa se războiește în Munții Galiciei, obține victorie după victorie, și visează la ziua cînd întreaga Europă i se va închina. Dar, cucerirea Spaniei e îngreunată de relațiile, tot mai înveninate, dintre cei doi comandanți de oști. Din nou iscoadele dau fuga la Damasc. Califul e mînios. Îi cheamă urgent pe cei doi „la raport". Dar să-i dăm din nou cuvîntul lui Jean Descola pentru a ne relata întrevederea: „În timp ce Musa și Tarik se duc în Siria separat și pe drumuri diferite, al-Walid I moare subit. Fratele și succesorul lui, Soliman (715-717), îi primește pe cei doi rivali. Noul calif îi măsoară cu un ochi de gheață pe arab și pe berber. Acești străluciți strategi par la fel de plouați! Ca să-l îmbuneze pe Soliman, Musa îi depune la picioare masa lui Solomon. Ochiul califului scînteiază. Ce minunăție! Dar îi lipsește un picior. Unde e? Tarik surîde pe sub mustăți. Cum ar putea ști unde e, dacă nu el, ci Tarik, a găsit masa legendară, exclamă cu patimă Musa. Califul și-a coborît pleoapele și numără absent mătăniile, dintr-o dată indiferent la dispută. Tarik își desface burnuzul alb și scoate piciorul care lipsea. Garda califului freamătă. Urmașul lui Mahomed a fost înșelat. Iataganele sînt trase din teacă. Musa începe să tremure. Dar Soliman, fără a înceta să-și numere mătăniile, pronunță sentința cu voce blîndă: văliul va plăti o amendă serioasă și va rămîne o zi întreagă expus în piața publică. Apoi își va relua postul de comandant. Căci Islamul are nevoie de el".

Să fi scăpat Musa așa de ieftin? În realitate, califul îi pregătește o pedeapsă cu mult mai crudă. Pîndește doar un prilej. Și prilejul i-l oferă chiar fiul lui Musa, Abd-el-Aziz. Îndrăgostit de Egilona, văduva creștină a lui Roderic, acesta se căsătorise cu ea fără să-i ceară să-și schimbe religia. Îi dăduse doar alte nume: *Omm-al-Issam* („Mama Colierelor Prețioase") sau *Zahra-bent-Isa* („Fata-Floare a lui Isus"). Trimișii secreți ai lui Soliman îl prind pe Abd-el-Aziz, îl acuză, în numele califului, de simpatie pentru creștinism, și îi taie capul (715). Apoi, prinzînd o etichetă cu numele „proprietarului" de ureche, acesta e adus califului. Mulțumit, Soliman îl cheamă pe Musa, deschide capacul cutiei, îi arată nefericitului părinte conținutul, și rostește doar cîteva cuvinte: „Îl recunoști tu pe fiul tău?"

Patria celor doi Seneca

Anul 750 vede înălțîndu-se de-asupra Imperiului islamic drapelul negru al dinastiei Abbasizilor în locul celui verde al Omeiazilor, pe fondul însîngerat al luptelor dintre cele două familii. De pe urma masacrelor organizate sistematic pentru exterminarea omeiazilor (se spune că nici califii răposați nu au fost omiși, oasele lor fiind dezgropate pentru a fi arse) scapă doar Abd-er-Rahman care fuge în Spania, via Africa.

Sprijinit de cei ce rămăseseră fideli familiei sale, reușește să ia puterea și să-l învingă pe Ala-ibn-Moghir, trimis pe urmele lui de la Bagdad. Apoi expediază califului,

împreună cu actul prin care Ala era învestit ca guvernator, capul lui conservat în sare şi camfor şi înfăşurat în steagul negru al Abbasizilor. Îşi alege Cordoba drept reşedinţă (756). Frica de familia rivală îi inspiră o politică înţeleaptă faţă de diferitele pături ale populaţiei supuse. Foloseşte, după cum e cazul, vorba, punga sau sabia pentru a-şi consolida poziţia. Birurile moderate şi toleranţa religioasă sînt principalii factori care-i apropie populaţia băştinaşă ibero-romană, ocupată, în marea ei majoritate, cu cultivarea cerealelor, ca şi ţăranii berberi colonizaţi şi deveniţi mici proprietari de pămînt.

Prima grijă a fondatorului dinastiei hispano-arabe, ce va domni mai mult de trei secole, este să zidească o moschee demnă de un califat. Fiecare din urmaşii lui ţine să adauge cîte ceva la splendoarea monumentului ridicat în locul unei basilici creştine (30 de ani după plecarea maurilor din Spania, Biserica catolică i-a smuls lui Carol Qvintul încuviinţarea de a construi o nouă catedrală pe locul moscheei. Arhitectul a încercat să salveze tot ce se putea salva din fostul templu mahomedan. Ceea ce nu l-a putut opri pe Carol Qvintul să suspine privind resturile mutilate ale moscheei: „Aţi construit ceva ce se putea construi oriunde în altă parte, dar aţi distrus ceva ce era unic în lume!").

Omeiazii nu precupeţesc nimic pentru a crea în capitala spaniolă o curte strălucită şi fastuoasă menită să o eclipseze pe cea din Bagdad şi pe măsura prestigiului de care se bucura Cordoba în virtutea trecutului său istoric[1].

Sub stăpînii arabi, patria celor doi celebri Seneca, tatăl şi fiul, retorul şi filosoful, cunoaşte o mare strălucire. Cartierele îi sînt extinse, nenumărate clădiri şi monumente ridicate. Pentru oamenii deşertului apa este un articol de lux. Ea curge adîncă şi limpede prin canale de marmură albă, între straturi de iasomie şi garoafe, se înalţă spre cerul andaluz, în jeturi scînteietoare din fîntînile arteziene.

Dacă dinastia Omeiazilor din Cordoba devine cunoscută în întreaga lume, aceasta se datoreşte lui Abd-er-Rahman II (822-852), unul dintre cei mai bogaţi monarhi ai Occidentului şi, mai ales, lui Abd-er-Rahman III (912-961), în timpul domniei căruia Califatul de Cordoba îşi atinge apogeul. Fabulos de bogat, are 22 ani cînd se urcă pe tron. Fără să fie războinic din fire e silit să ducă tot timpul războaie. Cînd împotriva dizidenţilor musulmani, cînd împotriva prinţilor creştini din nordul Spaniei. Politician abil, încheie, cu unii ca şi cu ceilalţi, înţelegeri care, toate, sînt în avantajul lui. Dincolo de graniţele califatului, îşi încunună opera militară cu o capodoperă diplomatică: alianţa cu Bizanţul. „Înainte de a veni la putere — scrie Jean Descola — Andaluzia era ca un veşmînt sfîşiat. A cîrpit cu mîinile lui această somptuoasă manta cu care se împodobeşte Islamul". Ambasadori italieni, franci, greci, germani, se perindă la curtea din Cordoba. E magnific de generos, umil sau înfricoşător, după cum i-o dictează interesele. Într-o zi, vrînd să dea o lecţie unor plenipotenţiari, Abd-er-Rahman III ordonă să fie conduşi pe sub o boltă formată din săbiile încrucişate ale unui şir dublu de oşteni. Intimidaţi, ei ajung într-o curte interioară, a cărei bătătură este acoperită doar cu nisip. În mijlocul ei, pe jos, stă Abd-er-Rahman III cu capul aplecat. În faţa lui se află un *Coran*, o sabie şi un foc. Cînd solii se apropie, le spune: „Allah ne-a îndemnat să vă cerem să-i daţi ascultare — şi le arată *Coranul;* dacă refuzaţi, o să vă silim cu aceasta — arată sabia; dacă vă omorîm o să ajungeţi aici" — arată focul. Îngroziţi, trimişii acceptă toate condiţiile puse de emir şi se grăbesc să piece spre ţările lor, fără să fi apucat să scoată vreo vorbă.

Abd-er-Rahman III cheamă la Cordoba savanţi, artişti şi poeţi din toată lumea. Datorită bunelor relaţii cu Bizanţul, aduce în Spania manuscrisele medicului grec Dioscoride, ale lui Platon şi Aristotel. În Bagdad, Cairo, Alexandria şi Damasc mişună oamenii lui avînd sarcina să copieze sau să cumpere, oricît de mult ar costa, operele scriitorilor antici şi contemporani. Titlurile cărţilor aduse în Spania umplu 44 caiete. Astfel, prin filieră arabă, lucrările vechilor greci reintră în circuitul culturii europene. Şi Europa nu rămîne datoare. Un singur exemplu: ca o recunoaştere a înaltei civilizaţii arabe, în 1539 regele Franţei Francisc I (1515-1547)[2] creează prima catedră de limbă şi literatură arabă la Collège de France.

Pînă la Abd-er-Rahman III, suveranii Cordobei se intitulează „emiri", „sultani" sau „fii de calif". În amurgul vieţii, Abd-er-Rahman III, stăpînul necontestat al întregii Spanii musulmane, aliatul statelor creştine din nord — cele ce vor aprinde mai tîrziu flacăra reconchistei, ale cărei scîntei scăpăraseră încă din 718 — îşi ia titlul de calif, pe care nici unul dintre principii dinastiei sale nu îndrăznise să îl poarte. Este 16 ianuarie 929. Istoria mai lasă califatului omeiad de Cordoba încă un secol de existenţă, înainte de a-l destrăma în mici formaţiuni politice *(taifas)* cîrmuite de autorităţi locale.

[1] Întemeiată de fenicieni, identificată de unii istorici cu oraşul biblic Tarşiş, Cordoba a fost cucerită în 152 î.e.n. de Claudius Marcellus şi declarată capitală a coloniei romane Hispania Ulterior. În timpul Principatului (30 î.e.n.-283 e.n.), pentru o mai bună administrare, colonia a fost scindată în Lusitania — Portugalia şi Estremadura şi Betica (de la Boetis, numele latin al Guadalquivirului) — Andalusia, păstrînd Cordoba drept capitală.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

La fel ca şi în anii precedenţi, odată cu sfîrşitul lui 1984, pe adresa revistei noastre poştaşul a adus un volum sporit de corespondenţă. Scrisori prin care cititorii noştri, oameni ai muncii de profesiuni şi vîrste diferite, atît din ţară cît şi din străinătate, ne-au transmis urările lor de La mulţi ani!, **exprimîndu-şi, totodată, sentimentele lor de statornică preţuire şi fidelitate faţă de** Magazin istoric, **revistă al cărei colaboratori nemijlociţi sînt prin sugestiile şi completările ce ni le adresează.**

Tuturor le mulţumim călduros şi, la rîndul nostru, le dorim multă sănătate, fericire, noi succese în activitatea pe care o desfăşoară, asigurîndu-i că şi în 1985 ne vom strădui să răspundem cerinţelor şi exigenţelor lor.

DOUĂ CENACLURI DE ISTORIE

G. VAIDA, din Timişoara, **ne prezintă Cenaclul de istorie veche şi paleolingvistică română din cadrul Universităţii cultural-ştiinţifice timişorene. Membrii cenaclului sînt cadre didactice de specialitate, precum şi oameni ai muncii din cele mai diferite domenii de activitate. Comitetul de conducere al cenaclului — ne relatează corespondentul nostru — precum şi majoritatea membrilor sînt abonaţi ai revistei** Magazin istoric.

Din Bucureşti, **ing. ALEXANDRU CHIRIAC ne trimite cîteva informaţii referitoare la Studioul de istorie „N. Iorga", ce funcţionează în cadrul Casei de cultură „Mihai Eminescu" a sectorului 2. Printre temele abordate în şedinţele lunare din 1984 ale studioului:** Cartea românească veche; 200 ani de la răscoala lui Horea; Alecu Russo — 165 ani de la naştere; Constantin Brîncoveanu; Ecaterina Teodoroiu.

ALT PRAHOVEAN

În completarea însemnării Un prahovean în Dealul Spirii **(nr. 6/1984, doctor în istorie IRINA RĂDULESCU-VALASOGLU, din** Bucureşti, **ne trimite următoarele:** În anul 1898, la festivităţile ce au avut loc la Bucureşti cu ocazia împlinirii a 50 ani de la revoluţia din 1848, a participat şi ţăranul Stan Dobre Vagaon din com. Chiojdeanca, jud. Prahova. Avea 78 ani şi se mai ocupa cu agricultura. În vremea revoluţiei paşoptiste făcuse parte din corpul pompierilor, participînd la luptele din 13 septembrie 1848.

Deci, încă un prahovean în Dealul Spirii!

5 508 SAU 5 509?

Din documentul prezentat în articolul **Făcătorul de dreptate Vlad Ţepeş** (Magazin istoric, **nr. 9/1984) — ne scrie NICOLAE POPOVICI, din** comuna Ştefan cel Mare, jud. Neamţ — reiese că cea dintîi menţiune documentară a Bucureştiului datează din anul 6 968 (din sistemul cronologic avînd ca punct de plecare legendara „facere a lumii"). Ştiind că pentru a obţine anul erei noastre trebuie să scădem din această cifră 5 508 ani, ar rezulta însă că cea dintîi menţiune a Bucureştilor datează din anul 1 460 şi nu din 1 459, cum s-a precizat în articolul respectiv. E vorba de o greşeală? **ne întreabă corespondentul nostru.**

Nu, nu este o greşeală. Multă vreme, în evul mediu românesc documentele au fost datate după stilul bizantin, în care începutul anului era la 1 septembrie. De aceea, pentru documentele emise între 1 septembrie şi 31 decembrie, numărul ce trebuie scăzut din veleat, pentru a se obţine corespondenţa reală a anilor din cele două stiluri, respectiv între „facerea lumii" şi „era noastră", este de 5 509, şi nu 5 508. Cum documentul emis de Vlad Ţepeş este din 12 septembrie, aceeaşi regulă trebuie aplicată şi în cazul de faţă.

NUMELE COLONELULUI

Locotenent-colonel (r) GEORGE I. LEUCIAN, din Baia Mare: Din greşeala mea, în nr. 7/1984 al revistei, p. 63, prenumele colonelului Strat a apărut eronat şi anume Eugen, în loc de Procopie Strat, cum este corect. **Facem cuvenita rectificare.**

Despre acelaşi colonel Procopie Strat ne-a scris şi TIBERIU REBREANU, din Cluj-Napoca. **din a cărui scrisoare reproducem cîteva fragmente:** Am crescut în casa lui Procopie Strat, căsătorit cu una dintre surorile mele, Maria Ludovica Rebreanu. La 17 decembrie 1918, căpitanul (pe atunci) Strat, în calitate de comandant al companiei de asalt a Regimentului 16 infanterie Suceava, a fost primul ofiţer român care a intrat în oraşul Beclean de pe Someş şi, apoi, în Cluj, unde a fost întîmpinat de dr. Amos Frîncu, comandantul gărzii naţionale române din capitala Transilvaniei.Căpitanul Procopie Strat a identificat locul execuţiei martiruiui Emil Rebreanu la Ghimeş, înlesnind astfel deshumarea şi reînhumarea rămăşiţelor sale pămînteşti.

În calitate de comandant al grupului 6 vînători de munte, colonelul Procopie Strat a veghеat la frontiera de vest a ţării, din martie 1939 pînă în toamna anului 1940. Aici, cînd a primit vestea odiosului Diktat de la Viena, a refuzat să-şi retragă unităţile de pe poziţii. În aceeaşi toamnă, în semn de protest pentru intrarea trupelor hitleriste pe teritoriul României, colonelul Strat şi-a dat demisia din cadrele ofiţerimii active.

PLACHETĂ

Elevul VLAD FĂGĂRĂŞANU, din Bucureşti, **pasionat de istorie şi filatelie, ne solicită** cîteva amănunte privind plicul filatelic pus în circulaţie cu prilejul celui de-al 25-lea Congres latin O.R.L.

În 30 mai şi 2 iunie 1984 s-a ţinut la Bucureşti, sub preşedinţia prof. dr. Dorin Hociotă, cel de-al 26-lea Congres naţional de O.R.L., precum şi — din nou după 47 ani — cel de-al 25-lea Congres al societăţilor latine

de O.R.L. Cu această ocazie, au fost emise un plic filatelic precum şi un timbru şi o plachetă. Pe plachetă (în imagine) este reprezentată celebra lupoaică, cu cei doi gemeni, Romulus şi Remus, legendarii fondatori ai Romei şi inscripţia: XXV Conventius de la Societas O.R.L. Latina. 30.V.-2.VI. 1984 — Bucureşti.

NU LA NO!

MARIN F. DIŢOIU, din sat. Luptători, com. Frăsinet, jud. Călăraşi; **ION D. ANGHEL, din** Galaţi; **DUMITRU ŞTEFĂNESCU, din** Timişoara, **precum şi altor cititori care ne solicită din lucrările prezentate în cadrul rubricii** Cărţi **sosite la redacţie: volumele respective pot fi procurate prin intermediul librăriei „Cartea prin Poştă", str. Pitar Moş, nr. 5, Bucureşti.**

ÎN LOC DE ...

În Magazin istoric, **nr. 12/1984, p. 53, rîndurile subliniate din josul coloanei din stînga se vor citi: „Nu mai sîntem în secolul XVIII, declară el, cînd Frederic plătea oameni la curtea din Viena ca să la Silezia, nici în epoca Renaşterii, cînd erau folosiţi zbirii din Milano sau spadasinii din Florenţa. Şi apoi aceştia nu erau aleşi să conducă popoarele eliberate. Facem războiul cu sîngele şi sufletele popoarelor. Iată telegramele pe care le-am primit din Franţa..."**

SUMARUL SUMARELOR 1984

Istoria României

Contemporană

	Nr	Pag
Jurământul depus de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fața Marii Adunări Naționale și a întregii națiuni române	3(204)	2
„Pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România"	3(204)	2
Proeminentă personalitate a istoriei contemporane — Andrei A. Șt.	3(204)	6-9
O aniversare de profunde rezonanțe istorice — Popescu-Puțuri I.	1(202)	2-5
Președintele — Rădulescu Gh.	3(204)	4-5
Ritmurile istoriei românești — Ardeleanu I.	5(206)	2-3
P.C.R., partid al demnității, dreptății și independenței naționale — Ardeleanu I.	11(212)	8-10
Jurnalul de operații al teatrului de război sud-est despre 23 August 1944 — Bantea E.	8(209)	46-49
1940. Revolta unui întreg popor — Bobocescu V.	4(205)	10-11
„Puneți înapoi hotarele" — Bobocescu V. — Sultan D.	8(209)	43-44
Slănic — „perla" Moldovei — Bodea I.	11(212)	51
70 de zile și 70 de nopți — Buduru V. — Ștefan M.	8(209)	21-28
Documente de arhivă inedite și presa americană despre 23 August 1944 — Buzatu Gh.	8(209)	41-45
1941. Sub urmărire — *Istoria literaturii române* de G. Călinescu — Călin L.	4(205)	16-19
Corpul de comandă al oștirii române împotriva Germaniei naziste — Ceaușescu Ilie	6(207)	5-13
	7(208)	9-13
	8(209)	15-20
Documente germane despre rezistența antifascistă românească — Chiper I. — Constantiniu F.	7(208)	25-26,34
Expoziție numismatică — Cojocărescu M.	3(204)	15
Însemnările antihitleriste din 1942 ale generalului C. V. Vasiliu-Rășcanu — Crintea E. — Moghior N.	6(207)	13-14
Băile Herculane — Cristescu I.	7(208)	56-57
Insurecția română salvează un general antifascist german — Daraglu Gh. — Potîrcă T.P. — Diaconescu M.	1(202)	49-52,62
Între ignoranță și eroare voită. Răspuns unui publicist de la revista americană *National Geographic Magazine* — David Gh.	2(203)	17-21
Știință — istorie — pace — Ghișe D.	6(207)	2-4
Prefața la volumul *The Romanian Armed Power Concept* de general-colonel dr Constantin Olteanu — Gupta B.C.	1(202)	39
Faza hotărîtoare — Ivașcu G.	6(207)	18-20
Opt zile de august 1944 — Kirileanu G.T.	7(208)	27-28
Geneza unui timbru de J. Miró dedicat României — Lipatti V.	6(207)	cop. II.
Români în Rezistența franceză (documente inedite) — Mihalea A.	4(205)	13-15
Partidul — centrul vital al națiunii noastre socialiste — Mitrea I.	8(209)	7-9
Marea demonstrație din 1 Mai 1939 — Mușat M.	4(205)	2-7
P.C.R. — însuflețitorul întregului popor în războiul antihitlerist — Mușat M.	11(212)	11-14
Contribuția României la victoria împotriva fascismului — Otteanu C.	10(211)	2-6
Dr. Petru Groza — Pas I.	12(213)	24-25
Popor, progres, revoluție — Pascu Șt.	8(209)	10-12
„Voi merge cu țara" — Păslaru Șt.	8(209)	48
Înaltă afirmare a solidarității naționale — Platon Gh.	9(210)	4-5, 46
București, milenii de istorie — Popescu-Puțuri I.	2(203)	2-4
Terra — mama tuturor — Popescu-Puțuri I.	4(205)	20-21
Chintesența experienței noastre istorice — Popescu-Puțuri I.	8(209)	3-6,12
Un rol istoric în dezvoltarea contemporană a României — Popescu-Puțuri I.	11(212)	2-6
Voința partidului — voința poporului — Popescu-Puțuri I.	12(213)	2-5
Reporter de război: pe Tisa, în octombrie 1944 — Popescu-Tracipone T.	12(213)	12-13
Sensurile istoriei — Popișteanu C.	1(202)	6-9
1939. România își apără independența (noi documente britanice) — Popișteanu C.	2(203)	22-27
istoricele opțiuni ale revoluției române din august 1944 — Popișteanu C.	9(210)	2-3,25
București, iunie 1944 — Preda E.	6(207)	15-21
În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului (III) — Preda E.	7(208)	29-32
23 August 1944. O zi pentru istorie — Preda E.	8(209)	34-39
Litoralul — veacuri de istorie — Rădulescu A.	9(210)	56-57
Ceahlăul și cîteva din legendele sale — Smărăndescu V.	10(211)	45
Congresul XIII — etapă hotărîtoare spre noi culmi de progres și civilizație — Surpat Gh.	10(211)	7-10

		Nr.	Pag.
Din jurnalul lui R.R. Rosetti (1943)	— Ştefan M.	5(206)	10-14
Universitari şi academicieni români împotriva războiului hitlerist	— Ştefan M. — Retegan M.	7(208)	17-24
Masele populare — marele erou şi făuritor al istoriei	— Ştefănescu Şt.	7(208)	7-8
Ziua luptei întregului popor (1 Mai 1944)	— Tuţui Gh.	5(206)	8-9
D. Dămăceanu: Toate forţele patriotice la acţiune	— Ursu I.	7(208)	14-16,28
O necesitate istorică — alianţa tuturor forţelor patriotice	— Zaharia Gh.	4(205) 5(206)	8-12 4-7
„Expresia voinţei întregului popor"	— Zaharia Gh.	8(209)	29-33
Contribuţia României la înfrîngerea fascismului	— Zaharia Gh. — Cuppa I.	12(213)	9-13,20
Canalul Dunăre-Marea Neagră	—	7(208)	2-4

Modernă

Bucureşti. 24 ianuarie 1859	— Berindei D.	1(202)	15-21
De la planul Talleyrand (1805) la propunerile Desprez (1853)	— Bodea C.	2(203)	10-14
1850. *Cântarea României* la Paris şi la Sibiu	— Bodea C.	11(212) 12(213)	37-39 28-31
Iaşi. 5 ianuarie 1859	— Bolcu L.	1(202)	10-14,30
I.L. Caragiale ziarist	— Caranfil T.	2(203)	28-29,54
Marele entuziasm (Iaşi, 1860)	— Ciutescu I.	1(202)	29
Din nou despre dr. N. Quinezu	— Dimitriu N. — Dimitriu S. Şt.	3(204)	38-39
Martha Bibescu — un memoriu din 1917	— Dumitriu-Snagov I.	12(213)	41-43
Români în oastea lui Garibaldi	— Dolghin F.	5(206)	58
Pleşoienii	— Ilieescu G.	12(213)	37-40,43
1861-1862. Lupta românilor pentru unitate în documente italiene	— Ionescu M.	6(207)	33-37
Horea, eroul lui N. Densuşianu	— Lăcustă I.	9(210)	15-16
1857. Ziarul britanic *Times* despre o nouă cale la Marea Neagră	— Lăzăreanu A.	7(208)	4
Conferinţa socialistă din 1919	— Măgură-Margulies P.	3(204)	38
Avram Iancu la Gimnaziul crăiesc din Zlatna	— Mârza I.	2(203)	41
Continuitate neîntreruptă în vatra strămună	— Mureşanu C.	5(206)	25-28
1879. I.C. Brătianu incognito în Transilvania	— Murgescu C. — Iordache A. — Ştefan M.	2(203) 3(204)	33-41 27-32
Contribuţia românilor de peste hotare la făurirea statului naţional unitar	— Muşat M. — Ardeleanu I.	12(213)	14-17
Cercul de studii sociale (1884)	— Niculae V.	12(213)	26-27,31
Însemnări de la sfîrşit de veac	— Palade Gh. D.	3(204) 4(205) 5(206) 6(207)	23-28 42-46 47-49 29-32
Unde s-a născut Cuza Vodă?	— Palade V.	1(202)	31-32
Vechi proiecte româneşti pentru Magistrala Albastră	— Păunescu C. — Duţu A. — Lascu Şt.	7(208)	5-6
Ecouri europene ale Unirii Moldovei cu Muntenia	— Platon Gh.	1(202)	33-36
1834: un proiect de „Republică unită română"	— Pop A.	4(205)	81
1884. *Gazeta Transilvaniei; Tribuna*	— Popa L. — Regneală M.	4(205)	60
Bucureştii văzuţi de Ferdinand Lassalle	— Potra G.	3(204)	55-58
1892-1894. Cauza „fraţilor de peste munţi"	— Rădulescu-Zoner S.	7(208)	36-40,42
Consulii străini despre alegerea lui Cuza	— Rădulescu-Zoner Ş. — Stan V.	1(202)	26-30
Ciurcu — cărturari şi inventatori	— Ştefan I. M.	10(211)	22-28
Microcronologie 1849-1859. Unirea	— Ştefan M.	1(202)	10-25
Amintiri contimporane	— Urechiă V.A.	9(210) 10(211) 11(212) 12(213)	33-36 29-31 33-36 33-35
Unirea Transilvaniei cu România pentru toate veacurile	— Ursu I.	12(213)	18-20
„Românii din Transilvania numai la Principate privesc"	— Ursu I. — Buduru V.	1(202)	21-25
Însemnările diplomatului american Ch. J. Vopicka despre lupta românilor pentru unire	— Voicu I.	12(213)	21-23
Documente inedite din 1861, privind Unirea	— Zaharia D.	1(202)	37-39
Marea unire în *Rassegna storica del Risorgimento*	—	4(205)	32

Medie

Monumente la Călugăreni	— Alexa M.	3(204)	39
Documente iugoslave despre Vasile Lupu	— Anuichi S.	5(206)	22
Solii turci nu l-au jignit pe Ţepeş	— Atanov T.	10(211)	50
Drumurile lui Horea la Viena	— Berindei D.	10(211)	17-21
Din toamnă pînă în primăvară	— Buduru V. — David Gh.	10(211) 11(212)	12-21 15-25
„Eliberarea cu orice preţ"	— Cerghedean M.	9(210)	13-14
Marele Varlaam al Moldovei	— Chitimia I.C.	5(206)	20-21

		Nr.	Pag.
De la „bunul imparat" la Rex Daciae	— Constantiniu F.	11(212)	15-18
Făcătorul de dreptate — Vlad Țepeș	— Dache P.	9(210)	19,23
Unitatea românilor în simboluri heraldice	— Dogaru M.	4(205)	planșele II-III
		5(206)	planșele II-III
1790. Albumul Hacquet despre români	— Dumitrescu G.	11(212)	26
Loggia lui Rafael Sanzio și țările române	— Dumitriu-Snagov I.	7(208)	41-42
Tudor Vladimirescu jurist	— Economu R.	2(203)	30-32
1636. Hugo Grotius despre țările române	— Georgescu V. Al.	9(210)	42-44,55
Răscoala lui Horea în presa europeană	— Glück E.	11(212)	19-25
Moldova în vremea lui Vasile Lupu	— Ligor Al.	5(206)	15-21
În Anatolia pe urmele lui Vlad Țepeș	— McNally R.T.	10(211)	50-51
Cronici otomane despre români	— Mehmet A.M.	4(205)	37-39,54
Însemnarea jupanului Gradislav (sec. XIV)	— Mircea I.R.	4(205)	24-25
La școala ideilor lui Teofil Coridaleu	— Nolca C.	6(207)	47-48
Curți și reședințe domnești itinerante	— Olteanu St.	6(207)	22-24
București. Trepte în istorie	— Panait I.P.	9(210)	17-18
Mircea cel Bătrîn	— Panaitescu P.P.	3(204)	16-21
Cea dintîi revoluție românească a epocii moderne	— Pascu Șt.	9(210)	8-12
Tipărituri germane din sec. XVI-XVIII despre români	— Prisecaru L.	6(206)	33-34
1784 — Un moment al viitorului	— Teoder P.	10(211)	12-16
Grigore II Ghica	— Vlad M.D.	2(203)	5-9
Conflict pentru o moștenire a Cantacuzinilor	— Voinea-Semo Ș.	3(204)	46-47
Toponimele subcarpatice *Ungureni* și semnificația lor	— Vrabie E.	4(205)	33-34
La Bitolia, un portret al lui Radu cel Mare	— Zaric M., — David Gh.	11(212)	29-30

Veche

Diadema princiară dacică de la Bunești	— Bazarciuc V. V.	12(213)	6-8
Cultura Cucuteni	— Petrescu-Dîmbovița M.	12(213)	48
Tezaurele geto-dacice de la Craiova și Stincești	— Gramatopol M.	2(203)	15-16,48
		11(212)	27-28
Trofeul și Columna — un program iconografic unitar	— Gramatopol M.	3(204)	14-15
Rytonul de la Poroina	— Gramatopol M., — Iliescu G.	4(205)	22-23,25
Două monede inedite	— Mărculescu O.	4(205)	48
Tema — o localitate antică dispărută	— Răileanu C.	9(210)	24-25
Chipul lui Decebal pe monumentul de la Adamclisi	— Speidel P.M.	3(204)	12-14
București — mărturii arheologice	— Turcu M.	9(210)	20-22
Sanctuarul de la Zargidava	— Ursachi V.	3(204)	10-11

Istorie universală

Contemporană

Overlord — capitolul secret	— Ambrose St. E.	3(204)	49-54,58
	— Preda E.	4(205)	47-52
		5(206)	41-46, 62
Congresul X I.A.M.A.M.	— Antip C.	12(213)	32
Asaltul Konigsbergului (aprilie 1945)	— Bagramean I.H.	5(206)	35-40
O vizită la generalul de Gaulle	— Bălănescu M.	9(210)	48-49
1944-1945. Prăbușirea Reichului era tot mai aproape	— Blank A.S.	8(209)	51-56
Al XIII-lea Congres internațional al Limesului	— Cheluță Georgescu N.	2(203)	63
La Halhîn-Gol, acum 45 ani	— Dolghin F.	9(210)	45-46
Șapte zile ale insurecției bulgare	— Iliescu Cr.	9(210)	37-41
Conferințe internaționale de istorie (Varna-Bellagio, 1983)	— Ionescu M.E.	1(202)	62
American Historical Association — 100 ani	— Manea M.	9(210)	82
Majdanek	— Moldoveanu M.	2(203)	59-61
De Gaulle-Churchill: un duel secret	— Popișteanu C.	9(210)	47-50
		10(211)	41-44
		11(212)	47-50
		12(213)	51-55
Din scrisorile lui Jawaharlal Nehru către Indira Gandhi	— Popișteanu C.	4(205)	35-36
1942. Arde Pacificul (Midway)	— Prange G.W., — Celac S.	7(208)	49-54
		8(209)	57-61
		9(210)	51-55
		10(211)	57-61
		11(212)	56-60
		12(213)	56-60
Cel mai sumbru secret al Zilei Z	— Preda E.	6(207)	28
Septembrie 1939. „Enigma" trece prin România	— Preda E.	9(210)	26-32
Sigmaringen — ultimul cuib al colaboraționiștilor francezi	— Rousso H.	9(210)	58-62
	— Popișteanu C.	10(211)	52-56

		Nr.	Pag.
Berlinul văzut de la Ambasada Italiei (1939-1944)	— Simoni L.	2(203)	49-54
	— Constantinlu F.	3(204)	41-45,48
		4(205)	55-60
Ch. Diehl, „maestrul studiilor bizantine"	— Theodorescu R.	1(202)	48-47

Modernă

„Viva Italia!"	— Almaș D.	6(207)	38-41
Miguel Hidalgo — luptător pentru independența Mexicului	— Bozgan O.	3(204)	33-37
Războiul de zece ani (Cuba, 1868-1878)	— Bușe C.	1(202)	41-44, 62
Buenos Aires	— Dolghin F.	5(206)	50-51
		6(207)	42-44
1825. Decembriștii	— Dolghin F.	11(212)	41-46
1897. Un român prin America	— Funderburk D.B.	4(205)	26-31
		5(206)	52-56
Prințul de Canino	— David Gh.	4(205)	53-54
Stendhal — pe drumurile istoriei	— Lipatti V.	2(203)	55-58
1776. Benjamin Franklin la Paris	— Manea M.	7(208)	56-62
Schiller și elogiul istoriei	— Mureșanu C.	10(211)	37-40
„Autorul" orarului de vară	— Rabaut A.	4(205)	40-41
Mocambos. Refugiul negrilor brazilieni (sec. XVII)	— Schwartz S.B.	12(213)	44-47
Din istoria Puerto Ricoului	— Tilincă V.	10(211)	46-49
1801. Sfîrșitul țarului rus Pavel I	— Troyat H.	6(207)	57-62
Schliemann, un impostor?	— A.M.Ș.	5(206)	24

Medie

Curți itinerante europene	— Boutier J.		
	— Dewerpe A.		
	— Nordman D.	6(207)	25-26
Versailles: dacă oglinzile ar putea vorbi...	— Castelot A.	3(204)	59-62
Istorie la Athos	— Diehl Ch.	1(202)	45-48
Procesul lui Galilei	— Dumitriu A.	7(208)	43-48
Erasmus din Rotterdam și contemporanii săi	— Hera Fl.	5(206)	29-32
Din nou despre întemnițatul din Turnul Temple	— Manea M.	1(202)	58-61
File de istorie gruzină (sec. XVI)	— Matei D.	2(203)	45-48
Japonia — ceremonia ceaiului	— Murgescu C.		
	— Simu O.	1(202)	53-57
Viața cotidiană în Portugalia (sec. XV)	— De Oliveira Marques A.H.	2(203)	42-44
Albania medievală rezistă invaziilor	— Pollo St.		
	— Puto A.	11(212)	52-55, 60
Vukovici — o renumită familie de tipografi sîrbi	— Skovran A.	11(212)	31-32
Teofil Coridaleu	— Tzurkas C.	6(207)	49-52, 56

Veche

Zhang Qian și Ban Chao deschid drum spre Europa	— Budura A.	10(211)	33-36, 44
Pe vremea cînd Roma era doar un sătuc (din istoria Africii)	— Daniel C.	5(206)	59-62
Theba, vechea capitală a Egiptului antic	— Ignat P.	6(207)	53-55
Artivele imperiale din Beijing	—	7(208)	55

Interviurile noastre

Acad. A.L. Narocinițki: Fiecare popor aduce o contribuție unică istoriei mondiale	— Dolghin F.	5(206)	57
Prof. Z.V. Udalțova: Interesul pentru istoria Bizanțului în creștere	— Dolghin F.	12(213)	36
Acad. prof. dr. Alexander Gieysztor: Educație prin istorie	— Popișteanu C.	1(202)	40, 57
Prof. dr. Antoine Fleury: Istoria contemporană ne aparține tuturor	— Popișteanu C.	8(209)	50
Dr. Claude Gaier: Eu cred în lecțiile istoriei	— Șerbănescu A.M.	6(207)	46
Acad. Emil Condurachi: Al V-lea Congres internațional de studii sud-est europene (Belgrad, septembrie 1984)	— Ursu I.	7(208)	35
Ilie Ceaușescu: Septembrie 1984 — importante reuniuni internaționale ale istoricilor în capitala României	— Ursu I.	9(210)	6-7
Al XV-lea Congres internațional de științe istorice văzut de austrafieni	— Ursu I.	10(211)	61
Prof. Magnus Mörner: Minunatul exemplu al României	— L. Ș.	3(204)	26
Istoria românilor în Brazilia	— I. L.	4(205)	32

CONTENTS (Romanian History) **St. Ştefănescu** History under the Sign of Great Ideas ● A Brilliant Affirmation of the Prestige of Modern Romanian Science and Culture — an interview with **Lu Jiaxi**, Chairman of the Chinese Academy of Sciences ● **V. Cândea** 250 Years Later: Rediscovering the History of the Ottoman Empire by Dimitrie Cantemir ● **G. Zaharia, I. Cupşa** Operation „Budapest" ● **I. Ursu, A. Cernatoni, A. Popa** 1859: Union of the Romanian Principalities ● **V.A. Urechiă** Memoirs from the Late Nineteenth Century (V) ● **The XVth ICHS: Piet Fontaine** (The Netherlands) ● **G. David** June 1587: A Momentous Event for the Unity of All Romanians ● *** Royal Highness. Ancestry of the Royal Child about the Romanians' Ancestors ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **St. Ştefănescu** L'histoire sous le signe des grandes idées novatrices ● Une éclatante affirmation du prestige de la science et de la culture roumaines contemporaines:.une interview avec **Lu Jiaxi**, président de l'Académie des Sciences de Chine ● **V. Cândea** Après 250 ans, la redécouverte de l'**Histoire de l'Empire Ottoman** de Dimitrie Cantemir ● **G. Zaharia, I. Cupşa** L'opération „Budapest" ● **I. Ursu, A. Cernatoni, A. Popa** 1859: L'Union des Principautés Roumaines ● **V.A. Urechiă** Souvenirs de la fin du XIXe siècle (V) ● **Le XVe CISH: Piet Fontaine** (Pays Bas) ● **G. David** Juin 1587. Un évènement important pour l'unité des Roumains ● *** **Royal Highness. Ancestry of the Royal Child** sur les ancêtres des Roumains ● À Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Ш. Штефэнеску** История под знаком великих новаторских идей ● Блестящее проявление престижа современной румынской науки и культуры — беседа с **Лю Жяси**, председателем Академии наук Китая ● **В. Кында** 250 лет спустя — вторичное открытие **Истории Османской империи** Димитрие Кантемира ● **Г. Захария, И. Купша** Операция „Будапешт" ● **И. Урсу, А. Чернатони, А. Попа** 1859 г. — Воссоединение румынских княжеств ● **В.А. Урекиа** Воспоминания конца XIX-го века (V) ● **XV-й МКИН: Пьет Фонтейн** (Голландия) ● **Г. Давид** Июнь 1587 г. — памятное событие для единства румын ● **Документ Роял хайнес. Анцестри об ее Роял Чайлд** (Королевское высочество. Родословие королевского отпрыска) о предках румын ● В Бухаресте 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **St. Ştefănescu** Die Geschichte im Zeichen der grossen erneuernden Ideen ● Glänzende Behauptung des Anschens der zeitgenössischen rumänischen Wissenschaft und Kultur — Gespräch mit **Lu Jiaxi**, Vorsitzender der Akademie der Wissenschaften Chinas ● **V. Cândea** Nach 250 Jahren, Wiederentdeckung der **Geschichte des Osmanischen Reiches** von Dimitrie Cantemir ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa** Operation „Budapest" ● **I. Ursu, Al. Cernatoni, A. Popa** 1859: Die Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer ● **V.A. Urechiă** Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts (V) ● **Der XV. IKGW: Piet Fontaine** (Holland) ● **Gh. David** Juni 1587. Ein bedeutendes Ereignis für die Einheit der Rumänen ● *** **Royal Highness. Ancestry of the Royal Child** über die Vorfahren der Rumänen ● In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **St. Ştefănescu** La historia bajo el signo de las grandes ideas renovadoras ● La brillante afirmación del prestigio de la ciencia y la cultura rumana contemporanea — interviú al **Lu Jiaxi**, presidente de la Academia de Ciencias de China ● **V. Cândea** Después de 250 años, el redescubrimiento de la **Historia del Imperio otomano** de Dimitrie Cantemir ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa** La operación „Budapest" ● **I. Ursu, Al. Cernatoni, A. Popa** 1859: la Unión de los Principados Rumanos ● **V.A. Urechiă** Recuerdos desde fines del s.XIX (V) ● **El XV° CICH: Piet Fontaine** (Holanda) ● **Gh. David** Junio de 1587. Un acontecimiento de résonancias para la unidad de los rumanos ● *** **Royal Highness. Ancestry of the Royal Child** sobre los antepasados de los rumanos ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

1

42427